

№ 296

2910

2179

№ 915

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველო ფილიალი
ГРУЗИНСКИЙ ФИЛИАЛ АКАДЕМИИ НАУК СССР

ქნის, ისტორიისა და მაცურ. კულტურის ინსტიტუტი პეტრ. მ. მარის სახ.
Ист. языка, истории и матер. культуры им. акад. Н. Я. Марра

9 (05)
მ 362

მასალები

საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის

МАТЕРИАЛЫ

ПО ИСТОРИИ ГРУЗИИ И КАВКАЗА

1940

ნაკვეთი I ВЫПУСК

ქუჩისა

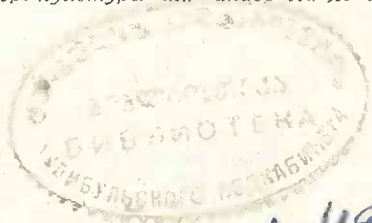
თბილისი
1941

3(05)
3362

№ 915

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართვე. ფილიალი
ГРУЗИНСКИЙ ФИЛИАЛ АКАДЕМИИ НАУК СССР

ენის, ისტორიისა და მაცოდ. კულტურის ინსტიტუტი აკად. ნ. მარის სახ.
Ин-т языка, истории и матер. культуры им. акад. Н. Я. Марра

Handwritten signature or initials

მასალები

საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის

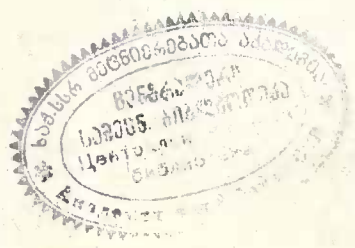
МАТЕРИАЛЫ

ПО ИСТОРИИ ГРУЗИИ И КАВКАЗА

1940

გაკვეთი I ВЫПУСК

P-10537

თბილისი
1941

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA

AD GEORGIAM PERTINENTIA

Tomus II, fasc. I

Textum graecum cum versione georgica edidit et commentariis instruxit

SIM. KAUCHTSCHISCHVILI

TPHILISSIIS 1941

გეოგრაფიკა

ბიზანტიელი გეოგრაფის ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი ამოთხე

ნაკვეთი I

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო

სიმონ ჯაუხარიშვილმა

თბილისი 1941

დამიყაბდა სსრუ მუნდირმათა ავადუბინს
საქართულს აუილავლის განკატვლუმით

თავმჯდამარუ ავად. ნ. მ რ ს ს გ ლ ი მ ე ვ ი ლ ი

რედაქციონი პრით. ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა

ზ ი ნ ა ა რ ს ი

- იოანე ანტიოქელი** 1
იოანეს მოღვაძე 2.—პომპეუსის ლაშქრობანი 3.—ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა ლაზეთში 3.
- Chronicon Paschale** 5
იოანეს მოღვაძე 6.—დედამიწის მოსახლეობა 9.—ცნობა კასპიის კარების შესახებ 10.—დედამიწის ქალაქები 11.—ლაზთა მეფე წათი 11.—ირანელების ლაშქრობა ლაზების წინააღმდეგ 14.
- თეოფილაქტე სიმოკატა** 17
სტრატეგოსი ფილიპიკე და იპოსტრატეგოსი აფსიხი 18.—დაწყნარებული კოლხეთი 19.—ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ 21.—ბიზანტიისა და ირანის ურთიერთობა 565—572 წლებში 27.—მაგრიკის ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს 29.—ჰორმიზდას გამეფება ირანში 31.—ბარამის დამარცხება სვანეთში 32.—კავკასიის მთები 35.—ფოკას ტირანობა 36.
- თეოდოსი განგრელი** 38
მაქსიმეს გადასახლება ლაზეთში 40.—ანასტასის თევგადასავალი ლაზეთში 44.—თეოდოსი განგრელის «მოგონებებიდან» 48.
- ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი** 57
ანდრია მოციქულის მიერ დამოძღვრილი ტომები და ადგილები 57.—ლაზეთის ქალაქი ტრაპიზონი 57.—სვანეთი, ფუსტა, აბაზგია, ჯიქეთი 58.
- გიორგი სინგელოზი** 60
იოანეს სამფლობელო 61.—იოანეს მოღვაძე 61.—ალექსანდრე მაკედონელი „კავკასიაში“ 64.—პომპეუსის ლაშქრობა ალბანიაში, იბერიაში და კოლხეთში 65.—532 წლიანი მოქცევა 67.—კოლხეთის დაპყრობა რომაელთა მიერ 68.—კეისარ ტაკიტუს მოკვლა 69.
- თეოფანე ჟამთაღმწერელი** 70
იბერიელთა დე სომეხთა მოქცევა 75.—იოანე ოქროპირის გაქცევა ბიჭვინტაში 76.—ფარსმან კოლხი 76.—ლაზთა მეფე წათე 77.—ირანელთა ლაშქრობა წათეს წინააღმდეგ 79.—იბერიელთა მეფე ძამანარძე 80.—ბულგარულ ტყვეთა გაგზავნა სომხეთსა და ლაზეთში 81.—ლაზები და პეტრას ციხე 84.—562 წლის საზავო ხელშეკრულება 85.—ირანელების ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ 86.—ირაკლი კეისრის

ლაშქრობანი 90.—ლაზები, აბაზგები და იბერიელები ირაკლის ჯარში 94.
—ირაკლი კეისარი საქართველოში 98.—იბერიელთა მთავარი ვარსა-
მუსე 100.—ფაზისის ეპისკოპოსი კვიროსი 101.—აჯანყება სომხეთში 102.
—არაბთა ლაშქრობა სომხეთში 102.—იბერიის კარები 103.—ხარკი
სომხეთიდან და იბერიიდან 103.—იბერიისა და სომხეთის დამორჩილე-
ბა 104.—ლაზეთის პატრიკიოსი სერგი 105.—აბაზგია ლეონ ისავრიე-
ლის დროს 106.—ხაზართა ლაშქრობა სომხეთზე 114.—არაბთა ლაშ-
ქრობა თურქების წინააღმდეგ 115.—არაბები კასპიის კარებთან 115.—
„რკინის“ ციხის აღება არაბთა მიერ 115.—მაკარის წამება 116.—
მიწისძვრა კასპიის კარებთან 116.—თურქების გადმოსვლა კასპიის კა-
რებით 116.—თურქების შემოსევა იბერიაში 117.

გამზახი

IV

იოანე ანტიოქელი

იოანე ანტიოქელი (Ἰωάννης Ἀντιοχένος), წარმოშობით სირიელი, ქალაქ ანტიოქიიდან. ეკუთვნის VII საუკუნის სირია-პალესტინის მოღვაწეთა რიცხვს. მისი ბიოგრაფიული ცნობები არ მოგვეპოვება, მაგრამ კონსტანტინე პორფიროგენეტის ექსცერპტებში შენახული შენიშვნების წყალობით შესაძლებელი ხდება იმის გამოკვევა, რომ მისი სამწერლო მოღვაწეობა ირაკლი კეისრის (610—641) ხანას უნდა ეკუთვნოდეს.

იოანე ანტიოქელის პიროვნებისა და ეპოქის შესახებ დღესაც არ არის მიღწეული საბოლოო შეთანხმება მეცნიერთა შორის. ასე მაგ., C. E. Gieye (*BZ II*, 160) ფიქრობდა, რომ იოანე ანტიოქელი იყო იოანე მალალას ქრონიკის ავტორი. მეორე მხრით, XII საუკუნის პოეტ-კომპილატორის ცეცეს მიერ მოყვანილი ციტატების საფუძველზე თითქოს შესაძლებელი ხდებოდა იოანე ანტიოქელის მიკუთვნება XI საუკუნის მეორე ნახევრისათვის. მაგრამ იოანე ანტიოქელის ჩვენამდე მოღწეული ფრაგმენტებიდან და სხვა ისტორიკოსთა და ქრონოგრაფოსთა შედარებიდან ირკვევა, რომ იოანე ანტიოქელის ნაწარმოები VII საუკუნის თხზულება უნდა იყოს.

იოანეს ნაწარმოები წარმოადგენდა მსოფლიო ქრონიკას ადამიდან 610 წლამდე, კეისარ ფოკას გარდაცვალებამდე. კონსტანტინე პორფიროგენეტის ექსცერპტებში ამ ნაწარმოებს ეწოდება Ἰστορία χρονοική, ზოგჯერ პირდაპირ Ἰστορία, ხოლო სხვა, ამ ნაშრომის ნაწილების შემცველ, ხელნაწერებში Ἀρχαιολογία ან Ἐπιθεσις περι χρονοῦ καὶ ἀνίσεως ἀσμουα.

წყაროებად იოანეს გამოუყენებია სექსტე იული აფრიკანე, ევსევი კესარიელი, ევტროპი, იოანე მალალა, პეტრე პატრიკიოსი და სხვები (იხ. H. Gelzer, *Sextus Iulius Africanus und die byzantinische Chronographie* [Lp. 1898], I 118, 228 და სხვაგან).

ტექსტის დამზადების დროს ხელთ გვქონდა;

Müllerus Carolus, *Fragmenta Historicorum Graecorum* (FHG), vol. IV, 535—622.

1. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

De Boor Carolus, *Excerpta de insidiis* (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), p. 58—150. Brl. 1905.

Büttner-Worbst, *Excerpta de virtutibus et vitis* (iussu imp. Const. P. conf.), p. 164—206. Brl. 1906.

იაფეტის მოღვათა¹.

Διμερισθησαν αἱ φυλαὶ τῶν υἱῶν Νῶε. Καὶ ἔλαχεν² ἡ φυλὴ [τοῦ] Σὴμ ἀπὸ Περσίδος καὶ [Βάκτρων] ἕως Εὐφράτου· ἡ δὲ τοῦ Χάμ ἀπὸ [Ῥινοκό]ρουρῶν τῆς Αἰγύπτου ἕως μέρους τῆς δούσεως, καὶ πᾶσαν τὴν Λιβύην, τὸν Νεῖλον τὸν λεγόμενον Χρυσορρόαν ἕως Μαυριτανίας καὶ τῶν μεγάλης θαλάσσης τῆς Ἀδριαν[ῆς]. Ἡ δὲ τοῦ Ἰαφέθ ἀπὸ Μηδίας τὴν ἐπὶ τὸν ἄρκτον ἕως Βριττανικῶν γήσων [καὶ] πάντα τὰ τοῦ πόντου ἔ...³ (ἐπὶ?) τὸν Δάουβιν [καὶ] τὸν Τάναϊν τοὺς ποταμούς, τὴν ἐπὶ Καυκάσια θρη καὶ ἕως τῆς Ποντικῆς θαλάσσης τὰ ἀπὸ... τὸν Ῥόδον καὶ Κύπρον καὶ τὴν ἄ... (FHG IV, 541).

ფრგ. 2. ნოეს შვილთა ტომები შემდეგნაირად იყვნენ განაწილებულნი. სემის მოღვათს წილად ხვდა სპარსეთიდან და (ბაქტრეთა ქვეყნიდან) ვიდრე ევფრატამდე. ჯამის მოღვათს—ეგვიპტის რინოკორურიდან ვიდრე დასავლეთის მხარემდე. მთელი ლიბია, ქრიზოროად წოდებული ნილოსი ვიდრე მაგრიტანიაამდე, ჰერაკლეს სვეტებაამდე და აღრიანეს დიდ ზღვამდე. ხოლო იაფეთის მოღვათს წილად ხვდა მიდიიდან ჩრდილო ნაწილი ვიდრე ბრიტანიის კუნძულებამდე, მთელი [მიწაწყალი] ე[ვქსინის] პონტოს გარშემო, მდინარე დანუბისა და ტანაისის გარშემო, კავკასიის მთებში და აბახგების ქვეყანაში [მდებარე მიწაწყალი], ტიგრისიდან ვიდრე პონტოს ზღვამდე, ... როდოსი, კვიპროსი და... ვიქსვი დაზიანებულია.

¹) ეს ნაწყვეტი მოთავსებულია XIV საუკუნის ხელთნაწერში (Codex Parisinus № 1630), მის იმ ნაწილში, რომელსაც სათაურად უწვრიია: Ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως Ἰωάννου Ἀντιοχείας τῆς περιχρόνου καὶ κτισσεως κόσμου ποσημείσεως ὡς φησὶν, ἀπὸ βίβλων Μωσέως, Αφρικανοῦ, Εὐσεβίου, Παππίου καὶ Διδύμου καὶ ἑτερον.

²) ხელთნაწერშია ἔλαβεν.

³) ამ ადგილას ტექსტი დაზიანებულია; იქნებ, აქ უნდა ვიგულისხმოთ ἕξιου καὶ.

პომპეუსის ლაშქრობანი¹

Μετὰ ταῦτα Ἄλβανός ἠπέταξε καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ἰβήρων Ἄρσάκην (l. v. Ἄρτάκην) φεύγειν ἠγάγκασε, καὶ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν Δγιστάρῳ τῷ δυναστέ τῆς Γαλατίας ἔδωκ' ἵσατο, Ἄτταλόν τε καὶ Πυλαιμένεα ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀρχὴν τῆς Παφλαγονίας κατήγαγεν, ἔξελεγλαμένους πρὸς τοὺς Μιθριδάτου. Κόλχοις τε ἐφίστησιν ἠγεμόνα (FHG IV, 563).

ფრგ. 70. [პომპეუსმა] ამის შემდეგ დაიმორჩილა ალბანელები, და იბერთა მეფე არსაკე (var. არტაკე)² აიძულა გაქცეულიყო; მცირე არმენია აჩუქა ვალატიის მმართველს დეიოტარეს³; დააბრუნა ზათ საკუთარ სამფლობელოში, პფლაგონიაში, ატტალე და პილემენე, რომლებიც მითრიდატეს მიერ იყვნენ გაძევებულნი. კოლხებსაც დაუყენა მეთაური⁴.

ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა ლაზეთში

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πρὸς αὐτοῦ βασιλέων [εἰς] ἔξακοσίας καὶ τεσσαράκοντα πέντε χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν ὁ τῶν Ῥωμαίων

ფრგ. 218. იუსტინიანეს წინა-დროინდელი მეფეების დროს რომელთა ჯარის რაოდენობა აღწევდა ექვსას ორმოცდახუთ ათას მე-

¹) ეს ნაწყვეტი მოყვანილი აქვს ლექსიკოგრაფ სვიდას s. v. *Πομπήιος*, სადაც მოთხრობილია მითრიდატეს უკანასკნელი დღეების შესახებ, როდესაც მას, პომპეუსის მიერ მისი დამარცხების შემდეგ, აუჯანყდა მისი შვილი ფარნაკე (დაწვერილებით იხ. ქვემოთ, სვიდას „ლექსიკონიდან“ მოყვანილ ექსცერპტებში). მთელი ამ ნაწყვეტის მიკუთვნებას იონანე ანტიოქელისათვის მიუღწერი ასაბუთებს მისი მკიდრო კავშირით კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიერ იონანე ანტიოქელის „ქრონიკიდან“ მოყვანილ ნაწყვეტთან (De insidiis, ed. de Boor, p. 70; Müllerus, FHG IV, 563).

²) აპპიანე (II საუკ. ახ. წ.) უწოდებს მას Ἄρτάκιუს (Appiani Lib. de b. Mithridatico 103), ხოლო ვეტრობი (IV ს. ახ. წ.) Artoces (Eutrop. VI, 14). როგორც ცნობილია, ქართულ წყაროებში მას ეწოდება არტაკი.

³) დეიოტარე, დუმნორიგის ძე, ვალატიის მმართველი („ტეტრარქი“), დამეგობრებული იყო პომპეუსთან, რომელმაც მას 63-62 წელს უბოძა მცირე არმენია, ამასთანავე ფარნაკიაცა და ტრაპეზუნტიც.

⁴) პომპეუსის მიერ კოლხეთში 63 წელს ჩაყენებული მეთაურის სახელს ჩვენი ავტორი არ იხსენიებს. აპპიანე (Mithr. 114) მას არისტარქეს უწოდებს (ἐποίησεν δὲ καὶ τετραράχας... καὶ Κόλχων Ἀριστάρχου δυνάστην; ed. Parisii Didot, 1877, გვ. 267). ვეტრობიცი სწერს (VI, 14): Aristarchum Colchis regem imposuit („კოლხებს მეფედ დაუყენა არისტარქე“). ეს ის არისტარქეა, რომელიც კოლხეთში საკუთარ ფულსა სჭრიდა წარწერით: Ἀριστάρχου τοῦ ἐπι Κολχίδος (Head, Historia Nummorum 423).

ἐκδραφοντο στρατὸς· Ἰουστινιανὸς δὲ μὲν εἰς ἑκατὸν καὶ πενήκοντα περιέστησεν. Ὡστε μὴ δύνασθαι ἐξαρκεῖν ἐν τῇ Λαζική καὶ Ἀρμενίᾳ καὶ Λιβύῃ καὶ Γόθιαις καὶ Ἰταλίᾳ (FHG IV, 622).

ბრძოლ კაცს. იუსტინიანემ კი ძლივს ასორმოცდაათი [ათასი] შემოიკრიბა, ასე რომ ეს ჯარი არც შეიძლებოდა ჰყოფნოდა ლ ა ზ ე თ შ ი, არმენიაში, ლიბიაში, გუთების ქვეყანაში და იტალიაში¹.

¹) ეს ცნობა ჩვენს ავტორს ამოღებული აქვს აგათიას „ისტორიიდან“ (V, 13; იხ. ს. ყ ა უ ხ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა III, 187) და ეხება 558 წლის ახლობანებს.

Chronicon Paschale

„პასქალური ქრონიკა“ (Chronicon Paschale), რომელსაც აგრეთვე Chronicon Alexandrinum და Chronicon Constantinopolitanum ეწოდება, წარმოადგენს ბერძნულ-ქრისტიანულ ქრონოგრაფიას და შეიცავს „მსოფლიო ისტორიას“ ადამიდან ვიდრე 629 წლამდე (ახ. წ.). ნაშრომის სათაურია: Ἐπιτομὴ χρονων τῶν ἀπὸ Ἰδὰμ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου ἕως κ' ἕτους τῆς βασιλείας Ἡρακλείου τοῦ ἐσσεβεστάτου καὶ μετὰ ἡπατεῖαν ἕτους ιθ' καὶ ιη' ἕτους τῆς βασιλείας Ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου τοῦ ἀπὸ τοῦ ἐπιτομῆς γ' („უბოთა მოკლე აღწერა ადამითგან, პირველქმნილი ადამიანიდან, ვიდრე ყოვლად სათნო ირაკლის მეფობის მეოცე წლამდე და მისი ძის, კონსტანტინე ახლის ირაკლის¹, მეცხრამეტე იპატოსობის შემდეგ და მეფობის მეთვრამეტე წლამდე, ინდიქტიონსა მესამესა²“). როგორც ამ სათაურიდან ჩანს, მოთხრობა მოტანილი ყოფილა 629 წლამდე („ირაკლის მეფობის მეოცე წლამდე“), მაგრამ ერთად-ერთ ხელნაწერში (Cod. Vaticanus 1941), რომლითაც მოღწეულია ჩვენი ქრონოგრაფი, მოთხრობა წყდება პირველ ინდიქტიონზე (627 წელზე).

„პასქალური ქრონიკის“ ავტორი, როგორც ეს დღეს—წინააღმდეგ ძველ მკვლევართა P. Goar-ის (XVII ს.) და H. Hody-ს (XVII ს.) აზრისა—დამტკიცებულად ითვლება ჰ. გელცერის გამოკვლევის შემდეგ (H. Gelzer, Sextus Iulius Africanus und die byzantinische Chronographie II, 138—176), ირაკლი კეისრის (610—641) თანამედროვე იყო, და „ქრონიკის“ შედგენაზე მას 630—640 წლებში უმუშავია.

„პასქალური ქრონიკა“ შედგენილია ძველი ქრონიკების მასალათა შეზავების გზით. ერთ-ერთი ძირითადი წყარო უძველესი ჰეროდოსათვის იყო სექსტე იული აფრიკანეს ქრონიკა;

1) ირაკლი კეისრის შვილი ირაკლი, რომელსაც აგრეთვე კონსტანტინე ახალი (νέος Κωνσταντίνος) ეწოდებოდა, თავისი მამის თანაკეისრად იყო 613 წლის 22 იანვრიდან.

2) მესამე ინდიქტიონი ხდება 629 წელს.

შემდგომი ხანებისათვის კი ევსევი კესარიელის „საეკლესიო-ისტორია“ და იოანე მალალას „ქრონოგრაფი“ (ხოლო მისი სრული რედაქციით). უკანასკნელი ხანების ამბები (600 იანი წლებიდან დაწყებული) ავტორს მოთხრობილი აქვს დაწვრილებით, ალბათ იმიტომ, რომ იგი ამ ამბების თანამედროვე იყო (K. Krumbacher², Geschichte der byz. Litteratur, 337—339). — წელთაღრიცხვა, ჩვენი ავტორის მიერ ხმარებული, დაფუძნებულია ბიზანტიურს ერაზე, იწყება 5507 წლის 31 მარტით (პირველად ეს წელთაღრიცხვა იხმარა ჩვენმა ავტორმა).

ტექსტი და თარგმანი დამზადებულია ჩვენ მიერ ლ. დინდორფის გამოცემის მიხედვით (Chronicon Paschale ad exemplar Vaticanum recensuit Ludovicus Dindorfius, 2 voll. Bonnæ 1832¹).

იაფეთის მოღვა

Υἱὸς Ἰάφεθ τρίτου υἱὸν Νῶε
φύλαξ ἴμωσ¹ ἐΐ.

ნოს მესამე ვაჟის, იაფეთის, შვილები თოთხმეტია, ამდენივეა მათი მოღვა.

Γάμερ, ἐξ οὗ Κελταῖοι.

გამერი, რომლისაგანაც ჩანომონიინი არიან კელტები.

Μαγῶγ, ἐξ οὗ Ἀκυρτανοί. τινὲς ἐκ τῶν Μαγῶγ τοὺς Γεθουὺς λέγουσιν καὶ τοὺς Σαρμάτας καὶ τοὺς Σκῦθας γεγενῆσθαι.

მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები. ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგოვისგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები.

Μαδάξ, ἐξ οὗ Βρετανοί.

მადაი, რომლისაგანაც არიან ბრეტანიელები.

Ἰωσά, ἐξ οὗ Σπανοί εἰσ³ καὶ Τυράννοι.

იოია, მისგან არიან ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებათ.

¹) დინდორფის გამოცემა შესრულებული აქვს ვატიკანის კოდექსის (V) საფუძველზე, ხოლო კრიტიკულ აპარატში ვარიანტები მოყვანილი აქვს რადერის გამოცემისა (R) და პარიზის გამოცემის (P) მიხედვით (Matthæus Rader-მა პირველმა გამოსცა „ქრონიკა“ 1615 წელს მიუნქენის მოგვიანო და შერყვნილი ხელნაწერის მიხედვით, ხოლო პარიზის კორპუსში მოთავსებული გამოცემა ეკუთვნის დიუკანესს, 1638 წელს).

²) ἴμωσ გამოტოვებულია V-ში. — ³) οἱ გამოტოვებული V-ში; იპოლიტეს რომაელის (III საუკ.) „ქრონიკაში“ სწერია: Hiberi qui et Tyreni.

'Ελισά, ἐξ οὗ Μαῦροι.	ელისა, რომლისაგანაც არიან მავრები.
Θόβέλ, ἐξ οὗ Μακουακοί ¹ .	თობელი, რომლისაგანაც არიან მაკუაკები.
Μοσόχ, ἐξ οὗ Γετούλοι.	მოსოხი, რომლისაგანაც არიან გეტულები.
Θηράς, ἐξ οὗ Ἄφροι.	თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები.
'Ασχανάθ, ἐξ οὗ Μάζικες.	ასქანათი, რომლისაგანაც არიან მაზიკები.
'Ριφάθ, ἐξ οὗ Ταράμαντες ἐξώ- τεροι.	რიფათი, რომლისაგანაც არიან გარეგანი ტრამანტები.
Θόργαγμα, ἐξ οὗ Βοράδες ² .	თორგარმა, რომლისაგანაც არიან ბორადები.
Ἔρκα, ἐξ οὗ Βελτίονες.	ჰერკა, რომლისაგანაც არიან ბელტიონები.
Θαραεῖς, ἐξ οὗ Ταράμαντες ἐ- σώτεροι.	თარსები, სიიდანაც არიან შინა- განი ტარამანტები.
'Ρόδιοι, ἐξ οὗ Ῥωμαῖοι καὶ Λατινοί.	როდიელები, სიიდანაც არიან ³ რომელები, რომლებსაც აგრეთვე ლათინები ეწოდებოდა.
Εἰσὶν δὲ τὰ τοῦ Ἰάφεθ ἕθνη ἀπὸ Μηθίας ἕως τοῦ ἐσπερίου κατεσπαρμένα Ὀκείανος βλέποντα τὰ πρὸς βορρᾶν οὕτως. Μηδοί, Ἕλληγες, Ἀλβανοί, Οὐβνοί, Ἀρμένιοι, Δαυნიεῖς, Κορζηνοί, Ἰππικιοί, Παφλαγόνες, Ἰβηρες οἱ καὶ Τυράντιοι, Χάλυβες ³ , Κελ-	იაფეთისაგან წარმოშობილი ტო- მები გაბნეული არიან მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე და ჩრდილოეთის მიმართულებით შემ- დეგნაირად: მიდიელები, ჰელლინე- ბი, ალბანელები, უენენები, არმენი- ელები, დაუნები, კორზენები, ჰიპ- პიკები, პაფლაგონიელები, იბერე-

¹) ამათი ნამდვილი სახელი, სხვა ბერძენ და რომაელ ავტორთა ვადმოცე-
მით, არის Baquates, Bacuates, Βακουαται, Ουακουαται—დასავლეთ მავრიტა-
ნიაში მოსახლე ტომი (Dessau: RE II, 2851), თუმცა პლინიუსი (H. N.
VI, 179) იცნობს ნილოსის ნაპირას ქალაქს Macua (ვარიანტი: Mascoa).—თ-
ბელის ტომის შესახებ ძველი, ფრანგმეტყულად შენახული, „ქრონიკა“ (Εκλογή-
ιστοριῶν ... διερχομένη μέγρι τῆς Ἀναστασίου βασιλείας) სწერს: ἐκ δὲ τοῦ
Θοβέλ Θόβηλοι, οἱ ἦν Ἰβηρες (იხ. Chr. Paschale, ed. Dindorfius, II, 237).

²) გიორგი სინგელის „ქრონიკაჲში ვკითხულობთ Θόργαγμα
ἐξ οὗ Ἀρμένιοι.

³) χάλυβες ΡΡ.

ταῖτοι, Σαυρομάται, Γάλλοι, Ταύ-
ριοι, Βάσαντες, Ἰλλυριοί, Οὐακ-
καῖτοι, Λίγυρες, Ἰάπυγες, Γαγ-
νοί, Λατῖνοι οἱ καὶ Ῥωμαῖοι,
Ἄμαζόνες, Λιγυστανοί, Δεναγ-
γοί, Ἀκύτινοι, Μαριανδυνί, Κυρ-
τιανοί, Μοσσύνοικοι, Κόνιοι,
Μαιῶται, Καλαβροί, Θράκες, Γάλ-
λοι οἱ καὶ Κελτίβηρες, Μακεδό-
νες, Ἰλλυριοί, Ἰστροί, Λυσिता-
νοί, Ἐβέρσοι, Βρεττανοί, Κῶλοι.

Οἱ δὲ ἐπιστάμενοι αὐτῶν γράμ-
ματὰ εἰσιν οὗτοι. Καππάδοκες,
Ἰβήρες οἱ καὶ Τυράνιοι, Ταβα-
ριοί, Λατῖνοι οἱς χρῶνται οἱ
Ῥωμαῖοι, Σαρμάται, Σπανοί,
Σκύθες, Ἑλληγες, Βασταρνοί,
Μήδοι, Ἀρμένιοι.

Ἔστιν δὲ κατὰ μῆκος¹ τὰ ἕρια
αὐτῶν ἀπὸ Μηδίας ἕως Γαδει-
ρων βλέπονται πρὸς βεβῶν, εὐρος
δὲ ἀπὸ Ποταμίδος ποταμοῦ ἕως
Μαστουσίας τῆς καθ' ἡλίον. αἱ δὲ
χῶραι αὐτῶν εἰσι κατὰ τὰς φυ-
λάς αὐτῶν αὐταί. ἡ Λυχνίτις, Μη-
δία, Ἀδριακή, ἀφ' ἧς τὸ Ἀδρια-
κὸν πέλαγος, Ἀλβανία, Γαλλία,
Ἄμαζονίς, Ἰταλία, Ἀρμενία μικ-
ρά τε καὶ μεγάλη, Θουσκηνή,

ბი, რომლებსაც აგრეთვე ტირან-
ნიელები ეწოდებათ, ხალიბები,
კელტები, სავრომატები, გალები
ტავრელები, ბასანტები, ილლირიე-
ლები, უაკკეელები, ლიგვირები, ია-
პიგები, ვაგენები, ლიტინები, რომ-
ლებსაც აგრეთვე რომაელები ეწო-
დებათ, ამაზონელები, ლიგისტანები,
დენნავენები, აკვიტინები, მარიან-
დინები, კირტიანები, მოსინიკე-
ბი, კონნიელები, მეოტები, კალაბ-
რები, თრაკიელები, ვალლები,
რომლებსაც აგრეთვე კელტიბერე-
ბი ეწოდებათ, მაკედონელები, ილ-
ლირიკები, ისტრები, ლისიტანები,
ერრეები, ბრეტანიელები, კოლები.

ხოლო საკუთარი დამწერლობა
აქვთ: კაპადოკიელებს, იბერებს,
რომლებსაც აგრეთვე ტირანნიე-
ლები ეწოდებათ, ტაბარიებს, ლა-
ტინებს, რომლებითაც სარგებლო-
ბენ რომაელები, სარმატებს, ეს-
პანელებს, სკვითებს, ჰელენებს,
ბასტარნებს, მიდიელებს, არმენიე-
ლებს.

მათი მიწაწყალი ვაჭიძერი არის
სივრძეზე მიდიიდან ვიდრე ლადირ-
თამდე, ჩრდილოეთისაკენ, ხოლო
სივანეზე მდინარე პოტამიდიდან
ვიდრე მასტუსიამდე, აღმოსავლე-
თისაკენ. მათი ქვეყნები ტომების
მიხედვით ასეთია: ლიხნიტისი, მი-
დია, აღრიაკე, საიდანაც მოიის
სახიერობა აღრიაკის ზღვა, ალბა-
ნია, ვალლია, ამაზონისი, იტალია,
არმენია დიდი და მცირე, თუსკენე,

¹) κατὰ μῆκος გამოტოვებულია V-ში.

Καππαδοκία, Λυσιτανία, Παφλαγονία, Μεσσαλία, Γαλατία, Κελτίες, Κολχίς¹⁾, Σπανογαλλία, Ἰνδική, Ἰβηρία, Ἀχαΐα, Σπανία ἢ μεγάλη, Βοσπορηγή, Μαιῶτις, Δέβρις, Σαρματίς, Ταυριανίς, Βασταρνίς, Σκυθία, Θράκη, Μακεδονία, Δελματία, Κολχίς, Θετταλίς, Λοκρίς, Βοιωτία, Αἰτωλία, Ἀττικὴ, Ἀχαΐα, Πελοπόννησος, Ἀχαρ[να]νία, Ἡπειρώτις, Ἰλλυρίς (CB 46—48).

კაპპადოკია, ლისიტანია, პაფლაგონია, მესსალია, გალატია, კელტისი, კოლხიდა, სპანოგალია, ინდოეთი. იბერია, აქაია, დიდი ესპანეთი, ბოსპორენე, მეოტისი, დეროსი, სარმატია, ტავრიანნისი, ბასტარნისი, სკვითთა, თრაკია, მაკედონია, დელმატია, კოლხისი, თეტტალინისი, ლოკრისი, ბეოტია, ეტოლია, ატტიკა, აქაია, პელოპონესი, აკარნანია, ეპიროტისი, ილირიისი.

დედამიწის მოხახლეობა

Τὰ δὲ ἔθνη ἃ διέσπειρε κύριος ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐν ταῖς ἡμέραις Φαλέγ καὶ Ἰεκτὰν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τῆ πουργοποιᾶ, ὅτε συνεχύθησαν αἱ γλῶσσαι αὐτῶν, ἕστην ταῦτα. α' Ἑβραῖοι οἱ καὶ Ἰουδαῖοι, β' Ἀσσύριοι, γ' Χαλδαῖοι... ιγ' Κάσπιοι, ιδ' Ἀλβανοί, ιε' Ἰνδοὶ πρῶτοι, Ἰνδοὶ δεῦτεροι, ...κζ' Σαρμάται, κη' Φοίνικες, κθ' Σύροι, λ' Κίλικες, κα' Καππαδοκίαι, λβ' Ἀρμένιοι, λγ' Ἰβήρες, λδ' Βεβρανοί, λε' Σκύθαι, λς' Κόλχοι, λζ' Σάννιοι, λη' Βοσποριανοί, λθ' Ἀσιανοί... να' Βέσσοι, νβ' Δάρδανοι, νγ' Σαρμάται, νδ' Γερμανοί (CB 56—57).

ნა' ბესებო, ნბ' დარდანები, ნგ' სარმატები, ნდ' გერმანელები...

შემდეგნი არიან ის ტომნი, რომელნიც განადბივნა უფალმა ღმერთმა დედამიწაზე წარღვნის შემდეგ ფალეგისა და მისი ძმის იექტანის დღეებში, გოდლის აშენებისას, როდესაც აირივნენ მათი ენები: ა' ებრაელები, ანუ იუდეველები; ბ' ასირიელები, გ' ქალდეველები.... იგ' კასპიელები, იდ' ალბანელები, იე' პირველი ინდოელები, მეორე ინდოელები.... კზ' სარმატები, კს' ფინიკიელები, კთ' სირიელები, ლ' კილიკიელები, ლა' კაპადოკიელები, ლბ' არმენიელები, ლგ' იბერიელები, ლდ' ბებრანები, ლე' სკვითები, ლვ' კოლხები, ლზ' სანნიები, ლს' ბოსპორანები, ლთ' ასიანები....

¹⁾ Κολχοί V.

ცნობა კასპიის კარების შესახებ.

Δέον γνῶναι καὶ τὰ κλίματα τῶν ἀγνώστων ἐθνῶν καὶ τὰ ὀνομαστὰ ἔρη καὶ τοὺς ἐπισήμους ποταμούς. ἀρξομαι διαγράφειν περὶ τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς καὶ μέχρι δύσεως ὧρας οἰκοῦσιν.

Ἀδιαβηγοὶ καὶ Ταϊανοὶ πέραν οἰκοῦσι τῶν Ἀράβων.

Ἀλαμοσσοὶ ἐσῶτεροί εἰσιν τῶν Ἀράβων.

Σακκηγοὶ πέραν τῶν Ταϊανῶν.

Ἀλβανοὶ πέραν τῶν Κασπιανῶν πύλων οἰκοῦσιν.

Πέραν τῶν Καππαδοκῶν εἰς τὰ δεξιὰ οἰκοῦσιν Ἀρμένιοι καὶ Ἰβηρες¹ καὶ Βερρανοὶ καὶ Σκῦθες καὶ Κόλχοι καὶ Βοσποριανοί. οἱ δὲ καλούμενοι Σάλλι, οἱ καὶ Σαγῖται κεκληγμένοι, οἱ ἕως τοῦ Πόντου ἐκτείνοντες ὄρου ἐστὶν ἢ παρεμβολή² Ἀφარός² καὶ Σεβαστόπολις καὶ ὁ Ἰσσοῦ λιμὴν καὶ Φᾶσις ποταμός. ἕως τοῦ Τραπεζοῦντος ἐκτείνει τὰ ἔθνη ταῦτα.

საჭიროა აგრეთვე გავეცნოთ უცნობ ტომთა აღვილებს, ცნობილ მთებს და შესანიშნავ მდინარეებს. დავიწყებ ტომთა აღწერით აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ მათი ბინადრობის კვალობაზე.

აღიაბენები და ტაიანები ცხოვრობენ არაბების გადაღმა.

ალამოსნიები არაბთა მახლობლად არიან.

საკეენები ტაიანთა გადაღმა.

ალბანელები ცხოვრობენ კასპიის კარების გადაღმა.

კაპადოკიელთა გადაღმა, მარჯვნივ, ცხოვრობენ არმენიელები, იბერები, ბერანები, სკვითები, კოლხები და ბოსპორელები. ხოლო მიწა წყალი ეგრეთწოდებული სალღებისა, რომელთაც სანიტებსაც ეძახიან, პონტომდე აღწევს, სადაც არის ბანაკი აფსაროსი, სებასტოპოლისი, ისსეს ნავთსადგური და მდინარე ფაზისი; ეს ტომები აღწევენ ტრაპეზუნტამდე (CB 60—61).

¹) Ἰβηρες V.—იბოლიტეს „ქრონიკაში“ სწვრია: Hiberii, Irrani, Scytae Colchi, Bosforani, Sani qui appellantur Sannices usque Pontum extendente, s. (Chr. Pasch. II, 247).

²) Ἀφარος, ბერძნულ წყაროებში ხშირად გვხვდება (იხ. ჩვენი „გეორგია“ II, 94, 96 და III, 82, 83). იმით აღინიშნება ქალაქი შავი ზღვის ნაპირას, კოლხიდაში, ბიზანტიის საზღვრების მახლობლად. ჩვენს ტექსტში მას ეწოდება *პარემბოლი* („ბანაკი“); ამ სიტყვით აღინიშნებოდა ისეთი ბანაკი, რომელსაც იმპერიის საზღვრებისათვის უნდა ევლო ყური. სრულიად ბუნებრივია, რომ ასეთს, იმპერიის საზღვრის მახლობლად მდებარე, ქალაქში იყო მოწყობილი მთავარი სატუსალო, სადაც ათავსებდნენ სახელმწიფო დამნაშავეებს; აგათიანა მოგვიტონრობს (III, 14), რომ გუბაზ მეფის მკვლელები იოანე და რუსტიკე «ქალაქ აფსარუნტში გააგზავნა და იქაურ სატუსალოში დაამწყვდევინა» სენატორმა ათანასიმ (გეორგია II, 82—83).—ანდრია მოციქულის შესახებაც მოთხრობილია, რომ ის ჰქადაგებდა *კაი ეს პსლი თჳ მეგალი, ოსოთ ἢ პარემბოლი Ἀφაროს, კაი Φᾶσις ποταμός* (Chr. P. II, 247).

დღამიწის ქალაქები

Ἔδοξέ μοι καὶ τὰς ἐπισήμους πόλεις τῶν ἐπτά κλιμάτων ἐξιπεῖν.

Ε'. Κλίματος πέμπτου πόλεις ἐπίσημοι Ἰταλίας Νεάπολις, Ῥώμη, Παιῖοιοι... Καππαδοκίας Κώμωνα, Ἀμάσεια, Καισάρεια, Μάζακα, Μηλιτίνη, Εἰκόσιον, Νικόπολις, Νεοκαισάρεια, Σάταλα, Ἀρμενίας μεγάλης Κολχίς.

ς'. Κλίματος ἕκτου Λογδοῦνος, Δαλματίας Σαλῶναι. Καππαδοκίας Τραπεζοῦντα (CB 62—64).

მე საჭიროდ მიმაჩნია დავასახელო აგრეთვე შვიდივე მხარის შესანიშნავი ქალაქები (მოსრეგს ჩამოთვრა ქარაიქებისა)... მეზუთე მხარის შესანიშნავი ქალაქები: იტალიისა — ნეაპოლი, რომი, პოტიოლი... კაპადოკიისა — კომანა, ამასია, კესარია, მაზაკა, მელიტინე, იკონიონი, ნიკოპოლი, ნეოკესარია, სატალა, დი დი არმენიისა — კოლხისი. მეექვსე მხარის ქარაიქები: ლოგდუნეი, დალმატიის სალონი; კაპადოკიისა — ტრაპეზუნტი.

ლაზთა მეფე წათი

τκθ' Ὀλφιμιάς.

Ἰνδ. ιγ'. β'. ὑπ. Βιταλιανὸς καὶ Ῥουστῖχιου.

Ἰνδ. ιδ'. γ'. ὑπ. Ἰουστινιανὸς καὶ Οὐαλερίου.

Ἰνδ. ιε'. δ'. ὑπ. Συμμαχὸς καὶ Βοηθίου.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ Ἰζάβιτος ὁ υἱὸς Ζαμνάξου¹ τοῦ Λαζῶν βασιλέως, ἣ μόνον ἐτελεύτα ὁ πατήρ αὐτοῦ Ζαμνάξης, ἐδθέας ἀνηλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸν θειότατον βασιλέα Ἰουστίνον. καὶ ἑαυτὸν ἐκδεδωκῶς παρεκάλεσεν ἀναγορευθῆναι αὐτὸν βασιλέα Λαζῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως, γινόμενον χριστιανόν, καὶ μὴ πρὸς συνήθειαν ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως προχειριζόμενον ἀναγκασθῆναι αὐτόν, ὡς εἶα

325 ოლიმპიადი².

ინდიქტიონი 13.2. ვიტალიანეს და რუსტიკეს კონსულობისას.

ინდიქტიონი 14.3. იუსტინიანეს და ვალერიანეს კონსულობისას.

ინდიქტიონი 15.4. სიმმაქეს და ბოეთის კონსულობისას.

ამ წელს ლაზთა მეფის ზამნაქეს ძე წათი, როგორც კი მისი მამა ზამნაქეს გარდაიცვალა, მაშინვე ჩავიდა კონსტანტინეპოლში ღმრთეებრ მეფე იუსტინესთან. ამას ჩააბარა მან თავისი თავი და სთხოვა, რათა ის გაქრისტიანებული ყოფილიყო და ლაზთა მეფედ აღიარებული რომელთა მეფის მიერ იმ მიზნით, რომ ის, ჩვეულებისაგან მებრ სპარსელთა მეფის მიერ ხელდასხმული, იძულებული არ ყოფილიყო, ვითარცა ქვეშევრდომი და

¹) Ζαμνάξου R, Ζαμνάξου V.— ²) უდრის 521—524 წლებს.

ἵποκείμενον καὶ παρ' αὐτοῦ προ-
χειριζόμενον βασιλέα, καὶ τὰς θυ-
σίας ποιῆσαι καὶ πάντα τὰ Περ-
σικὰ σεβάσματα. ἦν δὲ κατ' αὐτὸν
τὸν καιρὸν βασιλεὺς Περσῶν Κωά-
δης, καὶ παρὰ Πέρσας ἐκράτει
ὥστε βασιλέως Λαζῶν τελευτῶν-
τος ἄλλον βασιλέα στέφειναι
τούτοις ὑπὸ τῶν κατὰ καιρὸν βα-
σιλέως Περσῶν, τοῦ ἔθνους μέν-
τοι τῶν Λαζῶν ὑπάρχοντα. καὶ
δεχθεὶς ὁ Τζάθιος παρὰ τοῦ αὐ-
τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου ἐφωτισθη,
καὶ χριστιανὸς γενόμενος ἔγημε
γυναῖκα Ῥωμαίαν, ἔκχερον Ὀνί-
νου¹ τοῦ πατρικίου τῆς ἀπὸ κου-
ρπαλατῶν, Οὐαλεριανῆν. ἦν τινα
εἰς τὴν ἰδίαν αὐτὸς χώραν λαβὼν
ἀπήγαγεν, προχειρισθεὶς καὶ στε-
φθεὶς βασιλεὺς Λαζῶν ὑπὸ τῶν
αὐτῶν Ἰουστίνου βασιλέως, φορέσας
στέφανον Ῥωμαίων καὶ χλαμύδιν²
ἄσπρον³ ἑλοσηρικόν, ἔχον⁴ ἀντι-
πορφυροῦ χρυσοῦν βασιλικὸν
τάβλιν, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ
στηθῶριν ἀληθινὸν μικρὸν τοῦ βα-
σιλικῶν χαρακτήρος Ἰουστίνου
καὶ στιχάριν ἄσπρον παραγαυδίν,
καὶ αὐτὸς ἔχον χρυσᾶ πλουμίνα
βασιλικά, ὡσαύτως φέροντα τὸν
χαρακτήρα τοῦ αὐτοῦ βασι-
λέως Ἰουστίνου. τὰ γὰρ τζαγγία
αὐτὸς ἦν ἀπὸ τῆς χώρας αὐτοῦ
Ῥουσαῖα, Περσικῶ σχήματι, ἔχον-
τα μαργαρίτας ὁμοίως δὲ καὶ ἡ
ζῶν ἑαυτοῦ ὑπῆρχεν διὰ μαργα-

მის მიერ ხელდასხმული მეფე,
მსხვერპლებიც შეეწირა და ყოველ-
გვარი სპარსული წესებიც შეესრუ-
ლებინა. ამ დროს სპარსელთა მე-
ფედ კოადი იყო, და სპარსელებში
მიღებული იყო, რომ როდესაც
ლაზთა მეფე გარდაიცვლებოდა,
სპარსელთა მაშინდელი მეფე მათ
სხვა მეფეს დაუყენებდა, რასაკვირ-
ველია ისეთს, რომელიც ლაზთა
ტომიდან იყო. ის ბრწყინვალედ
იქმნა მიღებული თვით მეფე იუს-
ტინეს მიერ: ის გაქრისტიანდა და
ცოლად შეირთო რომელი ქალი,
პატრიკიოსისა და აპოკუროპალა-
ტის ონინეს ქალიშვილი, სახილარ
ვალერიანე. ეს მან წაიყვანა და წა-
ვიდა საკუთარ ქვეყანაში, ლაზთა
მეფედ ხელდასხმული და დაგვირ-
გვინებული თვით იუსტინე მეფის
მიერ; მას ემოსა რომელთა გვირ-
გვინი და თეთრი წმინდა აბრეშუ-
მის ქლაშიდი, რომელსაც მოწვეუ-
ლი ზორის ნაცვლად ჰქონდა ოქროს
სამეფო ზოლი, სადაც შუაში მო-
თაყსიბერი იყო იუსტინე მეფის ძა-
ლიან პატარა სურათი წელს ზე-
ვით, და აგრეთვე თეთრი სტიქა-
რი-პარავავი — ამასაც ჰქონდა
სამეფო ოქრომკედები — აგრეთვე
თვით იუსტინე მეფის გამოხატუ-
ლებით. მისი წალები — მისივე ქვეყ-
ნიდან ჩამოვანილი — წითელი ფერი-
სა იყო, სპარსულ წესზე მარგალი-
ტებით შემკული: ამგვარადვე მისი
სარტყელიც მარგალიტებით იყო

¹) Νόμου Μάλαια, ὁμοῦ თვითანეს ზოგიერთ ხელთნაწერში.

²) χλαμύδι (χλαμύδι) PV. — ³) ἄσπρον R. — ⁴) ἔχων PV.

ριτών. ἔλαβεν δὲ παρὰ τῶν βασι-
λέως Ἰουστινίου δῶρα πολλὰ καὶ
αὐτὸς καὶ γυνή αὐτοῦ Οὐαλε-
ριανή, ὡς ἀπαξ ἀναγκασθεῖσα
ἦτο: προτραπέισα γαμηθῆναι αὐ-
τῷ εἰς ἄλλα βασίλεια.

Καὶ γνοὺς τοῦτο Κωνσταντῆς βασι-
λεὺς Περσῶν ἐδήλωσεν διὰ πρεσ-
βευτοῦ τῷ βασιλεῖ Ἰουστίνῳ ταῦτα,
ὅτι Φιλίας καὶ εἰρήνης μεταξὺ ἡμῶν
λαλουμένης καὶ γινεμένης τὰ ἐχθ-
ρῶν πράττει, ἰδοὺ γὰρ τὸν ὑποκεί-
μενόν μοι βασιλέα Λαζῶν αὐτὸς
προεχειρίσω, μὴ ὄντα ὑπὸ τῆν
Ῥωμαίων δικησιν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν
Περσῶν τάξιν ἐξ αἰῶνος. καὶ πρὸς
ταῦτα ἀντεδήλωσεν αὐτῷ ἡ αὐ-
τὸς βασιλεὺς Ἰουστίνος ταῦτα.
Ἡμεῖς τίνα τῶν ὑποκειμένων τῆ
σῆ βασιλείᾳ οὐτε προσελαβόμεθα
οὔτε προετρέψαμεν, ἀλλ' ἐλθόν-
τας ὀνόματι Τζάθιος εἰς τὰ ἡμέ-
τερα βασίλεια ἐδεήθη προσπίπ-
των ἡμῖν ῥασιθῆναι μισαροῦ τι-
νος καὶ ἑλληνικοῦ δόγματος καὶ
ἀσπιδῶν θυσίων καὶ πλάνης θαι-
μόνων ἀδελφῶν, καὶ χριστιανὸς
γενέσθαι ἀξιούμενος τῆς δυνά-
μεως τοῦ αἰωνίου καὶ ἐπουρα-
νίου θεοῦ καὶ δημιουργοῦ τῶν
ἀπάντων, καὶ καλῆσαι τὸν βου-
λόμενον εἰς τὸ βέλτιον ἐλθεῖν καὶ
γῶναι θεὸν ἀληθινὸν οὐκ ἐνεδέ-
χεται. ἔθεν χριστιανὸν αὐτὸν γενό-

უმკული ¹. იუსტინე მეფისაგან
დიდალი საჩუქარი მიიღო იმანაც,
და ვალერიანემაც, მისმა ცოლმა,
როდესაც ის იძულებული თუ წა-
ქეზებული იყო გაჰყოლოდა მას.
ცოლად უცხო სახელმწიფოში.

სპარსელთა მეფემ კონსტანტეს რომ
გაიგო, მან აცნობა იუსტინე მე-
ფეს ელჩის პირობით. შემდეგი: „იმ-
დროს როდესაც ჩვენს შორის მე-
გობრობისა და ზავის შესახებ არის
შეთანხმება მიღწეული, შენ მტრულ-
ნაბიჯებს სდგამ. აი, შენ თვითონ
აკურთხე ჩემი ქვეშევრდომი, მეფე
ლაზებისა, რომელიც რომაელთა
შმართველობის ქვეშე არ ყოფი-
ლა, არამედ ყოველთვის სპარსე-
ლებს ემორჩილებოდა“. ამაზე იუს-
ტინე მეფემ ასე უპასუხა: „ჩვენ შე-
ნი სამეფოს ქვეშევრდომთაგან არც
არავინ მიგვიკედლებია, არც წა-
გვიქეზებია, არამედ ერთი ვინმე,
სახელად წათი, ჩვენს სამეფოში-
მოვიდა და ჩვენ წინ განრთხმულმა
გვთხოვა გვენხნა ის რაღაც საძა-
გელი წარმართული სარწმუნოები-
საგან, უწმინდური მსხვერპლებისა-
გან და ბოროტი დემონების თარე-
შისაგან და გავვექრისტიანებინა:
მას შეგნებული ჰქონდა უკვდავი და
ზეციური ღმერთისა და ყველაფრის.
შემქნელის ძალა; და არ შეიძლე-
ბოდა ხელი შეგვეშალა იმისათვის,
ვინც მოისურვა უკეთეს წესზე მო-

¹) ლახთა მეფის სამკაულის აღწერილობა იხ. იოანე მალალა (გეორგია III, 265 და იქვე შენიშვნა), აგათიან III, 15 (გეორგია III, 84 და იქვე შენიშვნა); შდ. აგრეთვე თეოფანე, ქრონოგრაფია (de Boor 168—169; იხ. ქვემოთ ამავე წიგნში გვ. 74—75).

μενον και ἀξιαθίνετα τῶν ἐπουρανίων μυστηρίων εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελίσσαμεν χάραν (CB 612—615). ბული და ზეციურ მისტერიებს ზიარებული გავისტუმრეთ მის საკუთარ ქვეყანაში¹.

ირანელების ლაშქრობა ლაზების წინააღმდეგ

ταξ' Ὀλυμπιάς.

Ἰνδ. ζ'. α'. ὑπ. Ἰουστινιανὸν Ἀβγούστου τὸ γ' ἔτος.

Ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς αὐτοῦ βασιλείας μὴν ἀβδουαίφ κατὰ Ῥωμαίους λαγουαρίου πρῶτη, τῆς ἕκτης ἐπιμεμήσεως, τοσαῦτα ἔβριψε χρήματα καὶ παρέσχε πᾶσιν ἄς ὀνδεις βασιλεὺς ἕτερος ὑπατεύσας.

Τῶν αὐτῶν ἔρει Πέρσαι ἐπελήθησαν Ἰζαθίφ τῶν Λαζῶν βασιλεῖ, ἄς περισεύεν Ῥωμαίους. καὶ λοιπὸν ὁ αὐτὸς Ἰζαθίος ἐπεμψε, καὶ ἐδήθη τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανὸν καὶ τῆς Ῥωμαίων βοήθειαν. καὶ ἐπεμψεν αὐτῶν πληθὺς στρατιωτῶν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς καὶ στρατηλάτας τρεῖς, Βηλίσარიον καὶ Κήρυκον καὶ Εἰρηγανίον τὸν Πενταδίας. καὶ σιανέχρισαν πόλεμον, καὶ παλὰ ἔπεισαν τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ. καὶ ἦγα-

327 ოლიმპიადი².

ინდიქტიონი 6. I. იუსტინიანე ავგუსტის III კონსულობისას მარტო.

იუსტინიანე მეფემ თავისი მეფობის პირველ წელს, ავდინეს თვეში, რომაული იანვრის პირველს, მეექვსე ინდიქტიონს, იმდენი ფული დახარჯა და გასცა ყველას, რამდენიც არც ერთ სხვა მეფეს არ გაუცია თავისი მმართველობის დროს.

იმავე წელს სპარსელებმა ომი გამოუცხადეს ლაზთა მეფეს წათის რომაელების მხარეზე გადასვლისათვის. და, აი, წათიმ კაცობი გაუგზავნა იუსტინიანე მეფეს და სთხოვდა მას რომაელები მოეშველებინა. იუსტინიანე მეფემაც გაუგზავნა მას დიდძალი ჯარი და სამი სტრატეგლათი, ველისარი, კერჯკე და ირენე³, პენტადიას ძე. ომი გაჩაღდა, რომაელთა ჯარიდან მრავალი დაიღუპა ამ ომში. და იუსტინიანე მეფე გაჯავრდა ამ სტრატეგლატებზე,

¹) მთელი ეს ნაწყვეტი ჩვენს „ქრონიკას“ თითქმის სიტყვა-სიტყვით აქვს გადმოწერილი იოანე მაღალას ქრონოგრაფიდან (იხ. გეორგიკა III, 263—265).

²) 327 ოლიმპიადი უდროს 529—532 წლებს, თუმცა მეექვსე ინდიქტიონი ხვდება 527 წელს.

³) ეს იგივე ირენე არის, რომელიც იუსტინეს დროს ლაზეთში გაგზავნილად იხსენიება Procopius BP I, 12 (გეორგიკა II, 21).

νάκησε κατὰ τῶν στρατηατῶν
 ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός, ὅτι φθο-
 νουσντες ἀλλήλοις προεδίδου ἀλλή-
 λους καὶ ἐγνώριζον κατ' ἀλλήλων
 τῶν βασιλεῖ, καὶ διεδέξατο αὐτούς,
 Πέτρου τοῦ στρατηλάτου τῆς ἀπὸ

რომ ისინი ერთმანეთის შუროთ
 ერთი-მეორეს ჰლალატობდნენ ხოლ-
 მე და მეფეს ერთმანეთის წინააღ-
 დგ აცნობებდნენ, და შესცვალა
 ისინი. როდესაც პეტრე¹, სტრა-
 ტელატი და მეფის აპონტარო²,

¹) ამ პეტრეს შესახებ დაწვრილებით მოგვითხრობს პროკოპი კესა-
 რიელი. პეტრე შთამომავლობით არხანენიდან იყო. იუსტინეს მიერ ის ტყვედ
 იქნა წაყვანილი 506 წლის წინა ხანებში, ისწავლა გრამატიკულ სკოლაში და
 გახდა იუსტინეს მწერალი, *γραμματεὺς* (Procopius BP II, 15; გეორგია II,
 47). ამ ტერმინით აღინიშნებოდა სხვადასხვა მოხელის თანაშემწე, მისი მდივანი
 ან კანცელარიის გამგე. რადგან ეს ეკუთვნის იმ ხანს, როდესაც იუსტინე „სხოლა-
 რიონთა კომისი“ (comes scholae candidatorum) პატივის მქონებელი იყო და
 503 წელს ამიდასთან იბრძოდა „სამსახურთა მაგისტროსის“ (magister officio-
 rum) კვლევის ხელქვევით, ხოლო შემდეგ იყო comes excubitorum, ასეთი
 პირის *γραμματεὺς* საკმაოდ დიდი თანამდებობისა უნდა ყოფილიყო, ისევე რო-
 გორც დიდი იყო თანამდებობა *βασιλικὸς γραμματεὺς*, რომელიც სტრატეგოსის
 უახლოეს თანაშემწეს წარმოადგენდა ჰელინიკური სამყაროს პროვინციებში,
 კერძოდ ეგვიპტეში, როგორც პტოლემეაოსების ისე რომაელთა პერიოდისა, და
 ზოგჯერ მის მაგივრობასაც სწევდა (U. Wilcken, Grundzüge und Chresto-
 mathie der Papyruskunde I, 1, გვ. 11, 38; W. Schubard, Einführung in
 die Papyrurforschung, Brl. 1918, გვ. 249). ამიტომ უწერია, უნდა ვიფიქროთ,
 პროკოპის, პეტრე იუსტინეს მწერალი იყო. შემდეგ, როდესაც იუსტინემ უფ-
 რო მაღალ თანამდებობებსა და პატივს მიაღწია (ის გახდა სენატორი, პატრიკიო-
 სი და, ბოლოს, 518 წლიდან მეფე), ჩანს პეტრე დარჩენილა მის მდივნად (ძველი
 ტერმინოლოგიით *γραμματεὺς*, ხოლო ახლით—*νοτάριος*; Du Cange, Glossa-
 rium mediae et infimae Graecitatis, გვ. 100f: *γραμματεὺς, ὁ καὶ νοτάριος,*
τῶν ἀποκριστῶν γραμματέων. ასეთი გამოთქმა ბევრგან გვხვდება): „ამიტომ ამბობს
 ჩვენი „ქრონიკის“ ავტორი *τοῦ ἀπὸ νοταρίου τοῦ βασιλέως.* იუსტინეს დროსვე
 მას, როგორც პროკოპი (BP I, 12; II, 15) ამბობს, სტრატეგოსობა მიუღია
 და ლაზეთში უმსახურია, ხოლო იუსტინიანეს 528 წელს ის კვლავ გაუგზავნია
 ლაზეთში, როგორც ეს აღნიშნულია ჩვენს „ქრონიკაში“ (და სხვა „ქრონოგრაფებ-
 ში“).—„ქრონოგრაფები“ (Malalas, Chr. Pasch., Theoph.) პეტრეს უწოდებენ
στρατηλάτης, ხოლო პროკოპი—*στρατηγός*. საზოგადო ხმარებაში ეს სიტყვები
 ერთი-მეორის მაგიერ გვხვდება; „ქრონოგრაფები“, ჩვეულებრივ, სტრატელატის
 ხმარებას აწვდობენ. *στρατηλάτης* სარდალს ნიშნავს (ისევე როგორც *στρί-
 თηγός*), მაგრამ VI საუკუნისათვის ამ ტერმინით აღინიშნება აგრეთვე უმაღლესი
 სამოქალაქო მოხელე, მმართველი გარკვეული ტერიტორიული ერთეულისა. ასე,
 პაპირუსების მიხედვით ჩვენ ვიცით, რომ ეგვიპტის პროვინციებში, VI—VII საუ-
 კუნეში, სარდალისა და სამოქალაქო მმართველის თანამდებობა გაერთიანებულ
 იყო ერთი სახელწოდების ქვეშ *στρατηλάτης καὶ παράρχος* RE (IV A, 255).

²) აპონტარო (*ὁ ἀπὸ νοταρίου*) ეწოდება *νοτάριος*-ად ყოფილ პირს
 (იხ. წინა შენიშვნა).

νοταρίων τοῦ βασιλέως κατελθόν-
τος καὶ ἀποκινήσαντος αὐτεὺς καὶ
λαβόντος τὰ ἐξέδιστα παρ' αὐτῶν,
καὶ συμβαλόντος τοῖς Πέρσαις
μετὰ τῶν Λαζῶν πολλοὺς κατέ-
κοψαν Πέρσας¹ (CB 617—618).

იქ ჩავიდა, გადააყენა ისინი და
ჩაიბარა მათგან ჯარი, ლაზებთან
ერთად გაილაშქრა სპარსელთა წი-
ნაღმდევ და მრავალი სპარსელი
ვაჟლიტა.

¹) ეს ნაწიყვეტები თითქმის სიტყვა-სიტყვითი განმეორებაა იოანე მა-
ლაღლას თხრობისა (იხ. გეორგიკა III, 266—268); შდ. აგრეთვე თეოფანეს
ქრონოგრ. 174 (de Boor; იხ. ქვემოთ ამავე წიგნში გვ. 76) და კედრენე
(CB, p. 643).

თეოფილაქტე სიმოკატტა

თეოფილაქტე, მეტსახელად სიმოკატტა (Θεοφύλακτος Σιμοκάκτου), VII საუკუნის ისტორიკოსია. წარმოშობით იგი ეგვიპტელია¹, ცხოვრობს და მოღვაწეობს კონსტანტინეპოლში ირაკლი კეისრის დროს (610—641); ფოტიუსი (Bibl., cod. 65) გადმოგვცემს, რომ მას სჭერია ეპარქოზისა და მდივნის თანამდებობა (... Θεοφύλακτου ἀπὸ ἐπαρχῆς καὶ ἀντιγραφέως).

თეოფილაქტეს კალამს ეკუთვნის საბუნებისმეტყველო ნაშრომი, ცნობილი Quaestiones physicae-ს სათაურით, ეთიკურ-რიტორიკული წერილები და საისტორიო ნაშრომი (Ἱστορίαι). უკანასკნელი მოგვითხრობს მავრიკი კეისრის დროინდელ (582—602) ამბებს და, ამრიგად, წარმოადგენს მენანდრეს «ისტორიის» გაგრძელებას.

თეოფილაქტეს «ისტორია» შედგება რვა წიგნისაგან, რომელთაც წინ უძღვის რიტორიკული ზვიადობით შედგენილი „საუბარი“ (ἐπιλόγιος) ფილოსოფიასა და ისტორიას შორის და „შესავალი“ (προοίμιον).

წყაროებად თეოფილაქტეს გამოყენებული აქვს მენანდრეს და იოანე ეპიტაქიანელის «ისტორიები». თვით თეოფილაქტე კი უხვად ჰყავთ გამოყენებული თეოფანე ქამთაალმწერელს (IX საუკ.), კონსტანტინე პორფიროგენეტს (X საუკ.) და სხვებს.

ყურადღებას იქცევს თეოფილაქტეს ენა: იგი სავსეა რიტორიკული სახეებით, ზვიადი გამოთქმებით და მალალფარდოვანი შედარებებით²; ყველაფერი ეს, რასაკვირველია, საგრძნობლად აბუნდოვანებს აზრებს და აძნელებს ავტორის მიერ გადმოცემული ცნობების და-

¹ ἔστι δὲ οὗτος ὁ Θεοφύλακτος τῆ γένει Αἰγύπτιος (Photii Bibl., cod. 65).

² აი, მაგალითად, როგორ იწყებს ავტორი თავის მოთხრობას 589—590 წლებში სვანეთში მომხდარი ამბების შესახებ: «ვინაიდან ჩვენი მოთხრობა აფრატამდე მივიტანეთ, ისტორიის მინდვრებს, მოდლო, ჩავუქსოვთ ისიც, რაც რომაელებმა სვანეთის გარშემო მოხატეს მხატვრებიც ხომ მნიშვნელოვანსა და დიდ ნაკვეთებს რომ მოჰხაზავენა მანამდე არ უშვებენ ხელს ზელოვანის ყალამს, სანამ მთელის უმცირეს ნაკვეთსაც არ გადაიღებენ სურათებზე» (III, 6; იხ. ქვემოთ გვ. 21).

2. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

ზუსტებას. მიუხედავად ამისა თეოფილაქტეს «ისტორია» მავრიკი კეისრის ეპოქის საუკეთესო წყაროა.

ტექსტის დამუშავების დროს ხელთ გვექონდა შემდეგი გამოცემები:

Bekkerus Immanuel, Theophylacti Simocattae Historiarum libri octo, Bonnae 1834 (CB).

De Boor Carolus, Theophylacti Simocattae Historiae. Lipsiae 1887 (ჩვენი ტექსტი ამ გამოცემის მიხედვით არის გადმობეჭდილი).

De Boor Carolus, Excerpta de legationibus (iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti confecta). Berolini 1903. I 221—227, II 477—489 (ნაწყვეტები).

Cousin, Histoire de Constantinople depuis le règne de l'Ancien Justin jusqu' à la fin de l' Empire, Tome III, 103—334, Paris 1685.

სტრატეგოსი ფილიპიკე და იპოსტრატეგოსი აფსინი

Ὁ δὲ Φιλιππικὸς μεγαλεφρό-
νας εἰς τὸν ἐπίοντα ἐναιστὸν τῆ
Ἀρζανηγῆ χάρῃ τὸ ἐόρου ἐμπέ-
πηχε καὶ λαμπρὰν καὶ ἀξιολο-
γωτάτην λείαν ἐξώγησεν. φήμη
δὲ τις διέρρει ὡς ὁ στρατηγὸς
φιλεμαθίστατος ὦν καὶ πόλεμο-
κᾶς ἐπιστήμας ἐκ τῶν πάλαι σο-
φῶν ἀρυσάμενος ἐκ τῆς Σικιλι-
ας τῶν ἡγεμονικωτάτων ἀγγι-
νοσίας τῆν ἐντρέχειαν ταύτην τῆς
σφῆς στρατηγίας περιεβάλετο.
ὡς γὰρ οἱ τὰς ἱστορίας καθάπερ
ἀγάλματα θεῶν τινα τῶν τεμένει.

I 14. მომდევნო წელს ფილი-
პიკემ¹ ამაყად ჩაარჭო შუბი არზა-
ნენის ქვეყანაში² და ბრწყინვალე
და მოხსენების ღირსი ნადავლი
იგლო ხელთ. ამბობდნენ, სტრა-
ტეგოსი ფრიად განსწავლული იყო
და მან სამხედრო საქმის ცოდნა
ძველ ბრძენთა ნაწირიდან შეიძი-
ნაო და უბრწყინვალესი სარდლის
სკიპიონის წაბაძვით შეიმოსა თა-
ვისი ბრძნული სარდლობის გამო-
ცდილებაო. იმათ, რომლებიც ის-
ტორიებს, ვითარცა რალაც ღვთაე-
ბრივ ძველებს, წერილობით აღ-

1) ფილიპიკე, მავრიკი კეისრის სიმე, დანიშნულ იქნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად 584 წელს, იოანე მისტაკონის ამ თანამდებობიდან გადაყენების შემდეგ.

2) ე. ი. ილაშქრა არზანენის ქვეყანაში. ეს ლაშქრობა მოხდა 585 წელს.

της μνήμης γραφή καθ' ἑδρεύσαντες
 διελέχθησαν, τοῦ Ἀννίβαλ τοῦ
 Καρχηδονίων στρατηγῶν τὴν ἀνὰ
 τὴν Εὐρώπην Ῥωμαίων διατέ-
 μινοντος γῆν, Σικιπίων ὁ πρεσβύ-
 τερος τὸν οἶκον πόλεμον τῆ ἀνα-
 βολῆ ἀναθεῖς τῆ Καρχηδονίων
 χώρα πρόσπλέκεται καὶ ἐς μέγα
 κακοῦ ἐλήλακε τὸ πολέμιον, τὸν
 δ' Ἀννίβαλ τὰς Καρχηδονίων
 τύχας ἀκηχοῦντα ἐς τὴν ἑαυτοῦ
 ἐπαναζεύξαι τὰς μεταβολὰς τῶν
 πραγμάτων ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν
 συμβεβηκότων δεινῶν παιδεύο-
 μενόν. καὶ οὕτως ἐδίδκει ὁ πρὸς
 Φιλιππικὸν εἶναι λόγος παράλλη-
 λος. οὐκ ἄπο δὲ σκοποῦ γέγονεν
 αὐτῶν ἡ βουλῆ. ἔτυχε δὲ τὸν
 στρατηγὸν κάμνειν τὸ σῶμα με-
 γίστου νοσήματος αὐτῶ ἐνσκήψαν-
 τος. διὸ ἐπὶ τὴν Μαρτυρόπολιν
 ἀφικνεῖται ἐπιτρέψας τὸ στράτευ-
 μα Στεφάνῳ τῷ ταγματάρχῃ
 (ἡπασπιστῆς δ' οὕτως ἐγεγόνει
 Τιβερίου τοῦ αυτοκράτορος), τὸν
 τε Ἀφίχ τὸν Οὐννον τῶν ἄλλων ἡποστράτηγον ἐχειροτόνησε
 ἔξω (de Boor 66,10—67,3).

მართავენ ხოლმე მეხსიერების ტა-
 ძარში, უთქვამთ: როდესაც კარქე-
 დონიელთა სარდალი ანნიბალი
 ევროპაში რომაელთა მიწაწყალს
 აოხრებდა, უფროსმა სკიპიონმა
 შესწყვიტა ომი შინ, გაილაშქრა
 კარქედონიელთა ქვეყანაში და
 დიდს უბედურებაში ჩააგდო მტე-
 რიო; ხოლო ანნიბალმა რომ გაი-
 გო, თუ რა ბედი ეწია კარქედო-
 ნიელებს, სამშობლოში გაბრუნდა
 თავისი ლაშქრით და იქ საკუთარ
 თავგადანსავალზე ისწავლა ბედის
 უკუღმართობაო. აი, ეს არის, მგო-
 ნი, შედარება სკიპიონისა და ფი-
 ლიპიკესი. მაგრამ ეს შედარება
 მიზანს ვერ აღწევს: სტრატეგოსის
 სხეული შეიპყრო რალაც საშინელ-
 მა სენმა. ამიტომ იგი მარტირო-
 პოლისში გაემგზავრა, ხოლო ჯარი
 ჩააბარა რაზმის უფროსს სტეფა-
 ნეს (ის თვითმპყრობელ ტიბერის
 მეფარე იყო), და ჰუნნი აფსიხი
 დანიშნა მთელი რაზმების იო-
 სტრატეგოსად¹.

დაწვანარებული კოლხეთი გოდ, როდესაც
 დაწვანარებული კოლხეთი დაბინა-

Ἐπιχειρομένον δ' ἦρος καὶ III. 4. გაზაფხ, რომელთაც სპარ-

¹ ეს „ჰუნნი აფსიხი“ იხსენიება თეოფილაქტეს კაში; 589 წლის დასაწ-
 წლის (586) ლაშქრობის დროსაც: «ფილიპიკემ დარახმანარებლად ქალაქ მარტი-
 წილად: მარცხენა ფრთა ჩააბარა ილიფრედას (ის ემესი და რომლის დასაბრუნე-
 აფსიხი იმავე ნაწილში ჩააყენა...» (Theophyl. Ἰტრობითი. ფილიპიკემ ომი
 თეოფანე ამ სარდალს უწოდებს Ἀσπεριζ|| Ἀσπεριζ: შემ სასტიკი ბრძოლა გაუ-
 თეოფილაქტე იხსენიებს აგრეთვე ამ სახელის მატაქროლაში დაიღუპა აფრატო
 ავართა ჯარის იოსტრატეგოსს (VIII, 5: .. πρὸς τὸν
 Ἀφάρων δυνάμεως. de Boor 292,16—17).—²) იგუფ

προσηγή και ἐπίχαριν ὄψιν παρεχόμενος τῇ γῆ, ἢ κατὰ τὸ εἰσὸς τοῦ χρυσοῦ διανομή τῷ μαχίμῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξεπέμπετο, ὃ δὲ Ῥωμαίων τε και Περσῶν πόλεμος ἐσφρίγα τε και ἐσφάδαζεν. τὸ δε Γετικόν, ταυτὸν δ' εἰπεῖν αἱ τῶν Σκλαυγῶν ἀγέλαι, τὰ περι τὴν Θράκην ἐς τὸ καρτερὸν ἐλυμαίνοντο, εἰ δὲ Μῆδοι τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς συκχυρήσαντες παρανάλημα φόβου ἐγένοντο, Ῥώμη δ' ἡ πρεσβυτις ταῖς τῶν Λογοβάρδων ἀντεῖχεν ἐφόδοις, τῇ δε Λιβύῃ αἱ τῶν Μαυρουσίων δυνάμεις διετέλου ἐξίτηλοι και τῷ πληθει τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀνδραγαθιμάτων πρὸς τὸ ταπεινὸν και κατητονημένον ἀπέκλιον. οὕτω μὲν οὖν ἐκείναι μετὰ τῶν ἀσπίδων και τὰς ἡνίας κατέφειντο τὸν αὐχένα Ῥωμαίοις ὑποχαλάσασαι, και τὴν [τε] ἡγεμίαν ἐνγηκαλίζοντο, ὃ δὲ Φᾶσις οὐκ ἐθολοῦτο τοῖς αἵμασιν. εἰρη-

πατὶ γὰρ βεῖθρον τῶς περιε-
 τῖς διέρρει ὡς διαυγεῖ τῆς ἡσυχίας
 λεμαθίστατος ὧν ἡς Κόλχους, μη-
 ῖς ἐπιστήμας ἐκ τῶν Μῆδων οἰκί-
 ὦν ἀρυσάμενος ἐκ τῆς τὰ Ῥωμαίων
 ς τοῦ ἡγεμονικωτάτου μετὰτετο (de Boor 116,22 — 117,12).

φῆς στρατηγίας περιεβλά-
 ῖς γὰρ οἱ τὰς ἱστορίας καθά-
 ἄλλατα φεῖα τῖνα τῷ τεμέ-

სტეგებიდან ჩანს, რომ VI საუკუნის ოთხმოციანი წლე-
 ახეთში) შედარებით მშვიდობიანობა სუფევდა («ფა-
 და სისხლი», ამის მშვიდობიანი მდინარება სიწყნა-
 კობნეთს და მიდიელ მოსახლეს არსად არ აჭაჭანებდა
 მის შემდეგ ლახეთის გამო დავა შეწყვეტილა. მაგრამ

¹⁾ ფილიპიკე, მავრიკი კელიის სახავო მოლაპარაკების დროს ღია დარჩა—სა-
 რატეოსად 584 წელს, ითანე მისრ ყოფილა მოგვარებული; 589—590 წლებში ისეღ.
 ირანი (იხ. ქვემოთ გვ. 21 შმდ.).

²⁾ ე. ი. ილაშქრა არხანენის ქვეყა

და დედამიწას საამო და სამხი-
 რულო ელფერი დაედვა, თვით-
 მპყრობელმა (მაფიიკიმ), ჩვეულები-
 საზებრ, ოქრო ვაგზავნა ჯარისა-
 თვის დასარიგებლად; ომიც რო-
 მაელებსა და სპარსელებს შორის
 გაცხოველდა. გეტების ტომი ანუ
 —რაც იგივეა—სკლავენების ბრბო-
 გი სასტიკად არბევდნენ თრაკიის
 მიდამოებს; მიდიელები შიქთხეფ-
 ვით შეეხენენენ რომაელთა სტრა-
 ტეგოსებს, და ტყუილ-უბრალოდ
 სისხლი დაიღვარა; მოხუცი რომი-
 იგერიებდა ლოგობარდების იერი-
 შებს, ხოლო ლიბიაში მავრუსი-
 ების ჯარები უფრო-და-უფრო
 სუსტდებოდნენ; რომაელთა უამ-
 რავი მამაცური ბრძოლის გამო
 ისინი საცოდავად და საწყალო-
 ზლად მოიდრიკნენ და იარაღთან და
 სადავეებთან ერთად საკუთარი კი-
 სერიც გაუწოდეს რომაელებს და ამ-
 ჯობინეს მშვიდობიანი ცხოვრება.
 ფ ა ზ ი ს ი ს წყარსაც აღარ ამღვრე-
 და სისხლი; მისი მშვიდობიანი მდი-
 ნარება სიწყნარის ბრწყინვალეობით
 რწყავდა კოლხეთს და მიდიელ
 მოსახლეს არსად არ აჭაჭანებდა-
 აი, ასეთ წესრიგში იყო მოყვანილი
 რომაელთა საქმეები¹.

ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ

Ἐπει δὲ τὸν πρὸς Ἀφραάτην ἀπεπερατώσαμεν λόγον τοῖς διηγήμασιν, φέρε δὴ, φέρε καὶ τὰ περὶ Σουανίαν τοῖς Ῥωμαίοις παραχθέντα τοῖς τῆς ἱστορίας λειψύμασιν ἐπιφυτεύσωμεν· καὶ ζαγαράφοι γὰρ τὰ μέγιστα καὶ περιφανῆ τῶν μελῶν ἐγχαράξαντες οὐ πρότερον τοῦ φιλοτεχνήματος ἀποπαύονται, πρὶν ἂν καὶ τὰ συμκρότατα μέλη τοῦ συμπαντος τοῖς πῖναξιν ἐγχαράξωσιν. ἔτος ἑγδοῶον τῆς βασιλείας Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ Βαράμ, ὁ τῶν Περσῶν στρατηγός, ἄμυ ταῖς δυνάμεισι τοῦ βαρβαρικοῦ ἑπὶ Ὀρμίσδα, τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως, κατὰ Σουανίας ἐκπέμπεται. καὶ ἀνοκῆτου τῆς ἐπιστασίας τῶν Περσῶν γεγонуίαι, τὸ σπυδαζόμενον τῆ ραθυμίας ἐρίνετο. ληξεται γὰρ ἡ Σουανία κάρτα κομιδῆ, καὶ ἄσχετον ἦν τὸ κακόν· ἐκίρησε γὰρ τὸν στρατηγήσαντά, τῆς Κολχικῆς ἀνηγεμονεύτου ἡποῦτης κηδεμόνος τε ὀρφανῆς καθεστῶσης, ἣς εἶα πᾶρι τῆν ξω τοῦ πολέμου σφριγώντός. τῶν Ὀσῶων τειγαρσεν τῶν πρὸς τῆ βორᾶ τῆς ξω,

III 6. ვინაიდან ჩვენი მოთხრობა აფრაატამდე¹ მივიტანეთ, ისტორიის მინდვრებს, მოლით, ჩვეუქსოვით ისიც, რაც რომაელებმა სვანეთის გარშემო მოიმოქმედეს. მხატვრებიც ხომ მნიშვნელოვანსა და დიდ ნაკვეთებს რომ მოჰზაზავენ, მანამდე არ უშვებენ ხელს ხელოვანის ყალამს, სანამ მთელის უმცირეს ნაკვეთებსაც არ ვადაილებენ სურათებზე.

მერვე წელს მაერიკის ავტოკრატიობისა² სპარსელთა მეფის ჰორმიზდას მიერ სვანეთის წინააღმდეგ იგზავნება სპარსელთა სტრატეგოსი ბარამი ბარბაროზთა ლაშქროთურთ. და რადგან სპარსელები მოულოდნელად თავს წამოადგნენ, ხარხი გამოეხიზლდა დაუდევარი ძილისგან. სვანეთი ხომ საშინლად იხარკვებოდა, უბედურება აუტანელი იყო: ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო, ვინაიდან კოლხიკე უსარდლო იყო და მომვლელისაგან ობლად შეთენილი, რადგან ამ დროს აღმოსავლეთში იყო ომი გაჩაღებული. ამრიგად, როდესაც ჩრდილო-აღმოსავლეთით დაბინავებული ჰუნები, რომელთაც სპარ-

1) აფრაატა—ირანელთა სარდალი პერსარმენიაში; 589 წლის დასაწყისში ის პერსარმენიიდან გაემართა ირანელთა დასახმარებლად ქალაქ მარტიროპოლისისაკენ, რომელიც ამ დროს ირანელებს ეჭირათ და რომლის დასაბრუნებლად ბიზანტიელები იბრძოდნენ ფილიპიკეს მეთაურობით. ფილიპიკემ ომი წააგო, ხოლო მის ნაცვლად დანიშნულმა კომენტიოლემ სასტიკი ბრძოლა გაუმართა ირანელებს სისარვანონის ციხესთან; ამ ბრძოლაში დაიღუპა აფრაატა (Theophyl. III, 5—6).

2) ესე იგი 589—590 წელს.

οὐς Τούρκους ἕθους Πέρσαις ἀπ-
 καλεῖν, καταπλέμεθ' ἔντων λίαν ὡς
 ἔπος εἶπ' ἐν ἐγκρατῶς ὑπὸ Ὀρ-
 μίσδα, τοῦ βασιλέως τῶν Πάρθων,
 ἐπὶ τὴν Κολχίδα ὁ Βαράμ τὸν
 πόλεμον μετεβίβαζεν. ἐς τὸσούτων
 γὰρ οἱ τῆς Περσικῆς ἤρθησαν
 βασιλείας αὐχένες, ὡς φορολο-
 γεῖσθαι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων τοῦς
 Οὐννούς, τὸ πρὶν τεσσαράκοντα
 χιλιάδας χρυσῶν ἡρεμίας προφά-
 σει τοῦς Μήδους ἐσπραττόντων
 τῶν Οὐννων. πολυχρύσου τείνου
 τῆς τῶν Τούρκων ἀρχῆς ὑπὸ τῶν
 Περσῶν γεγούνας, ἐς μεγάλην
 τοῦτο δὴ τὸ ἔθνος ἐτέτραπτο πο-
 λυτέλειαν κλίνας τε γὰρ ἐσφρη-
 λατοῦντο χρυσᾶς καὶ τραπέζας
 καὶ κύλικας καὶ θρόνους καὶ βή-
 ματα ἱππικούς τε κόσμους καὶ
 πανοπλίας, καὶ ὅσα τῆ μέθῃ τοῦ
 πλοῦτου ἐπινοήσεται. χρὸν δ'
 ἕστερον παρασπονδισάντων τῶν
 Τούρκων καὶ ἀξιούντων περαι-
 τέρω τῶν εἰωθότων διδοσθαι χρη-
 μάτων αὐτοῖς καὶ βαρυτάτην ἐπεν-
 θήκην γενέσθαι, τῶν τε Περσῶν
 τὸ τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων
 οὐ φερόντων φορεῖν, χειροτο-
 νεῖται ὁ πόλεμος. καὶ λαμπρᾶς
 τοῖς Πέρσαις γενομένης τῆς νί-
 κης, ἀντικαταρρεῖ μετὰ τῆς τύ-
 χης τὰ πράγματα, καὶ ὑπὸ τῶν
 Περσῶν φορολογοῦνται εἰ Τούρ-
 κοι προσαφαιρεθέντες καὶ ἂ πρὸ-
 τερον αὐτοῖς συνήθριστο χρέη-
 ματα. καὶ πάλιν καμᾶ τὰ Περσῶν,
 καὶ περιβλεπτα τῷ Ὀρμίσδῃ κα-

სელები ჩვეულებრივ თურქებს ეძა-
 ხიან, პართელთა მეფემ ჰორმიზდამ,
 ასე ვთქვათ, სასტიკად დაამარცხა,
 ბარამმა ომი კოლხიდის წინააღ-
 დგე გადაიტანა. სპარსელთა სამე-
 ფომ იმდენად გაიმავრა წელი, რომ
 ჰუნნები ბაბილონელების მიერ და-
 ბეგრილ იქმნენ, იმ დროს როდესაც
 წინათ ორმოც ათას ოქროს
 ახდევინებდნენ ჰუნნები მიდიელებს.
 ზავის გულისთვის: თურქთა ქვე-
 ყანა ხომ ოქრომრავალი შეიქმ-
 ნა სპარსელების წყალობით და ეს
 ხალხი დიდს სიმდიდრეში ჩავარდა:
 საწოლებიც ოქროთი მოჭედეს, მა-
 გიდებიც, სასმისებიც, საყდრებიც
 და საქადაგონიც, ცხენმოსართავე-
 ბიცა და საქურველიც და ყველა-
 ფერი, რასაც კი მოიგონებს მო-
 ქარბებული სიმდიდრე. ხოლო შემ-
 დგე, როდესაც თურქებმა ხელშე-
 კრულება დაარღვიეს და მოითხოვ-
 დნენ, რომ მათთვის მიეცათ უფრო
 მეტი ფული, რომ დამატებითი
 თანხა დიდი ყოფილიყო, სპარსე-
 ლებმა ვერ აიტანეს სიმძიმე დამა-
 ტებითი ხარკისა, და ომსაც საბადო-
 მიეცა. სპარსელების გამარჯვების
 საქმე ბრწყინვალედ წავიდა, ბელ-
 თან ერთად შეტრიალდა საქმეებიც
 და თურქებიც სპარსელების მიერ
 დაიბეგრნენ; გარდა ამისა მათ წა-
 ართვეს ის ფულიც, რაც წინათ
 ჰქონდათ დავაროვებული; სპარსელ-
 თა საქმეებიც კვლავ აყვავდა და
 ჰორმიზდასაც ბრწყინვალე ალაფი
 ხვდა; ნადავლად ჩამოტანილ იქნა
 ოქროს საწოლები, მაგიდები და

მესტიჩეი τὰ τρόπαια λαφυραγω-
 γούνται γὰρ κλίνειν καὶ τράπεζαι
 καὶ θρόνοι χρυσοὶ κίσμος τε
 ἱππικὸς ἀμφορείς τε καὶ πάντα
 τὰ ἐς τυράννων συντεταγμένα
 τιμῶν. ἐπεὶ δὲ κατὰ νῦν αὐτῶ
 τὰ περὶ τοὺς Τούρκους ἐλήλασεν,
 ἀνατείνει κατὰ Σουανίας τὴν μά-
 χαιραν, τῆς Σκυθικῆς Πέρσαις
 ἀπομαραινθείσης ἐκτάξωσ. περι-
 δεξος τοίνυν ὁ Βαρὰμ κατὰ τὸν
 Τουρκικὸν γενόμενος πόλεμον τῇ
 Σουανία προσομιλεῖ, καὶ λείας
 κρατήσας περιφανῶς καὶ ἐπιτῆχ
 Βαβυλωνίαν ἐκπέμψας ἐς τὸν
 Ἀράξην στρατοπεδεύεται ποτα-
 μόν, ὃν Ἐρας ἀποκαλοῦσιν οἱ
 βάρβαροι. ὁ δ' αὐτοκράτωρ τῶν
 συμβεβηκότων ἀκηχώσ· Ῥωμα-
 νὸν τοῦ πολέμου κηῖμῶνα καθί-
 στησιν. γενόμενος οὖν ἐν τῇ Κόλ-
 χίδι ὁ στρατηγός, ἦν Λαζικὴν ἢ
 συνήθης μετωνόμασε γλῶττα,
 καὶ τῶ ἐκείσε ἱεραρχοῦντι κοι-
 νολογησάμενος, ἀπάρας ἐντεῦθεν
 στρατοπεδεύεται ἐπὶ τὴν Ἀλβι-
 νίαν αὐτῆν.

Ὁ δὲ Βαρὰμ πυθόμενος τὴν
 Ῥωμαϊκὴν παρουσίαν ἐγεγήμεν
 ἦρα γὰρ Ῥωμαϊκῆς παρατάξεως
 αἰὲ πῶς αὐτῶ γελᾶν τὴν τύχην
 οἰόμενος. διὰ τοι τοῦτο διαπε-
 ραιωσάμενος τὸν γείτονα πειταμὸν
 ἐπὶ τὸ Κάνζακον¹ τὴν ὑποχώρησιν
 ἐπεπείητο ἐφελκόμενος ὡσπερ ἐπὶ

ტახტებიც, ცხენსართავებიც და
 ამფორებიც და ყველაფერი, რაც
 ტირანთა პატივისათვისაა განკუთვ-
 ნილი. ხოლო როდესაც თურქთა
 შესახები საქმეები მას უკვე აღარ
 აწუხებდა, სვანეთის წინააღმდეგ
 აღმართა მახვილი—სკვითური მეო-
 მარი სული ხომ სპარსელებისათვის
 გამოფიტული იყო. ამრიგად, თურქ-
 თა წინააღმდეგ ბრძოლაში სახელ-
 განთქმული ბარამი სვანეთს მიმარ-
 თავს, და, ხელთ იგდებს რა დიდ-
 ძალ ნადავლს, გზავნის მას ბაბი-
 ლონიაში და დაიბანაკებს მდინარე
 არაქსზე, რომელსაც ბარბაროსები
 ერასს უწოდებენ. ხოლო ავტოკრა-
 ტორმა (ი. ი. მაჟიჩიმი) რომ გაიგო
 ეს ამბები, რომანოზი დანიშნა
 ომის ხელმძღვანელად. ეს სტრატე-
 გოსი კოლხიდაში რომ მივიდა,—
 რომელსაც მდაბიურმა ენამ ლაზი-
 კე გადაარქვა, და შეუთანხმდა იქა-
 ურ მმართველებს, დაიძრა იქიდან
 და დაბანაკდა თვით ალბანიის წი-
 ნააღმდეგ.

III. 7. ბარამმა, რომ შეიტყო
 რომაელების მოსვლა, გაიხარა; მას
 უყვარდა რომაელებთან შებრძო-
 ლება, ვინაიდან ფიქრობდა, რომ
 ბედი მას რალაცნიარად მუდამ
 უღიმოდა. ამიტომაც მან გადალა-
 ხა მეზობელი მდინარე და კანძა-
 კისკენ დაიხია: თითქოს შიდა სპარ-

¹) Κανζάκων V; თეოფილაქტეს სხვა წიგნებში მოცემულია ფორმა Κάνζα-
 კონ.—აქ იგულისხმება ირანის ქალაქი კანძაკი, ურმიის ტბის სამხრეთ-აღმო-
 სავლეთით.

τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίδος Ῥωμαίους. τοῦτων γοῦν ὁ Ῥωμανὸς ἠπαισιφανόμενος φιλοπόστερος γίνεται τὸ συνοῖσον τῆ προθύμῃα πραγματευόμενος. ὑπότονθορῶζοντος¹ δὲ τοῦ πλήθους καὶ διαγανακτοῦντος καὶ τῆς πρὸς τὸ πρῶσα ἐφιεμένου φορᾶς, λόγοις ἐχέφροσι κατηνᾶζεν ὁ στρατηγός. τὰ τοῦ στρατωτικῶν θράσους οἰθήματα. ἐπεπόμφει δὲ καὶ ἑπλήτας πενήκοντα ἀνερευᾶσθαι τὰ τῶν πολεμίων κινήματα. οὗτοι ἐντυγχάνουσι δὴο καταρκόποις τοῦ Περσικῶν Ῥωμαϊκῶν περιβαλλόμενοις ἐσθήται. οἱ δὲ τὸς ἐλόντας ἀποβουκλιζῶσι ἀποσκευάζονταί τε τὸν κίνδυνον εἶναι Ῥωμαῖοι βεβαιωσάμενοι. καὶ πίστιν τῶν λόγου προυτίθεσαν διὰ ζήτησιν ἄτραποῦ νυκτὸς παραδεικνύειν ἀφύλακτον στυβαδεύομενον τὸ πολέμον. οἱ μὲν οὖν τὸν ἔλεθρον ἀσμενίσαντες καὶ παρακρουσθέντες ὑπὸ τῆς ὑπὸσχέσεως ἦλθσαν ὑπὸ τοῦ Περσικῶν, ζῶγρηθέντες τε καὶ μετὰ στρεβλώσεων τὰς ἀποκρίσεις πρὸς τὰς πεύσεις παιούμενοι κατάδηλα πάντα τῶ Βαρᾶμ ἐποίησαντο, ὅπως ὁ Ῥωμανὸς τῆς Περσικῆς ἐπιβίβειν ὑπὸ τειάρρηκε γῆς, τὸ τε ὀλιγοστόν τῆς περὶ αὐτὸν μάχμου δυνάμεως. τοῦτων γοῦν ἑαλωκότων, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν περισφθέντες ἀναγγέλλουσι τῶ Ῥωμανῶ τὸ δυστύχημα, ὁ μὲν οὖν Βαρᾶμ

სეთში ითრევედა რომაელებს. ეს რომ შენიშნა რომანოზმა, უკან დაბრუნება მოიწადინა: კარგად გამოზომა, თუ რა იქნებოდა მისთვის ხელსაყრელი. როდესაც ბრბომ ბუზლუნი და ჯავრობა დაიწყო და წინ წასვლას ჩემულობდა, სტრატეგოსი გონიერი სიტყვებით ამშვიდებდა სამხედრო სილალის სიმსიენეს. მან ორმოცდაათი ჰოპლიტი გაგზავნა მტრის მოძრაობის გამოსაკვლევად. ესენი სპარსელთა ჯარის ორ მხვერავს წააწყდნენ, რომლებიც რომაულად იყვნენ გადაცმულნი. ხოლო ამ მხვერავებმა მოინდომეს გზაკვალი დაეზნით დამტყვევებელთათვის: არწმუნებენ მათ რომაელები ვართო და ამით თავიდან იცილებენ საფრთხეს. იმათ დაარწმუნეს ჩომაიღიბი, რომ ლამით ერთი უცნობი ბილიკით წაიყვანდნენ მათ და აჩვენებდნენ, თუ როგორ იწვა მტერი ბალახზე სრულიად დაუცველი. რომაელებიც, გახარებულნი იმით, რომ მვიღის მოსრავდნენ, და მოტყუებულნი ამ დაპირებით, შეპყრობილ იქმნენ სპარსელთა ჯარის მიერ, წაყვანილ იქმნენ ტყვეებად, და მათ წამების ქვეშ უპასუხეს შეკითხვებზე და ყველაფერში გამოუტყდნენ ბარამს, სახელდობრ, თუ რატომ ვერ გაბედა რომანოზმა სპარსეთის მიწაწყალში შეჭრა, რომ მას თავის გარშემო მეტად მცირე მებრძოლი ძალები ჰყავს. ამ დატყვევებულთაგან სამნი გადარჩნენ

¹) ὑπότονθορῶζοντος V და Suidas s. v. τονθορῶζει, ὑποθορηθῶντος vulg.

τὸν ποταμὸν διενήξατο καὶ ἀνῆκε
τὴν Ῥωμαίων κεραιζεται γῆν, ὃ
δὲ τὸν Ῥωμαϊκοῦ προεστῶς εἰς
τοὔπισω παλιννοστεῖ. τοῦτο διε-
γνωνότες οἱ βάρβαροι ἐπετίθεντο
τοῖς Ῥωμαίων συντάγμασιν. ὃ δὲ
στρατηγὸς τῆς Κολχίδος στρα-
τιὰν ἀθροίσας ἐσύκαζεν¹. ὅπως
ἔχει γνῶμης τὰ τῶν Ῥωμαίων
συντάγματα, καὶ εἰ ἀρρενικῶς
ἔχουσι τὰς ψυχὰς πρὸς παρὰ-
ταξιν. τῆς Ῥωμαϊκῆς τοῖνον πληθῦ-
ος παροτρυνομένης πρὸς πόλεμον,
ὃ Ῥωμαίων στρατηγὸς τὸν ἀκτι-
μωτάτους ἀπὸ τῶν ἀθρανεστέρων
διέκριεν καὶ τὸ μὲν μάχιμον
τὸν ἑαυτὸν ἀνελάμβανεν, τὸ δὲ
ἀπόλεκτον περιφρουρεῖν τὸν χά-
ρακα διεκόσμησεν. εἰς δέκα τοῖ-
νον χιλιάδας τῆς μαχίμου δρώσης
[δυναμείας]², ὅσο προῖθειν τὸν
ἑπλητικὸν ὃ στρατηγὸς διατάξαι-
το. τῇ πρότρεχούσῃ τῆς Περσι-
κῆς στρατιᾶς συναντήσασαι φά-
λαγγι γενναίως πᾶσαν δῖωλεσαν,
κρημνοῦ συκαρήσαντες καὶ τετε-
υχότες τοῖς βαρβάρους τὰ τῆς δια-
τρύχης ἀνεπίτευκτα. τῆς δὲ κα-
ταδῶξας ἐμφανὸς γενόμενης
καὶ μέχρι τοῦ βαρβαρικοῦ χάρα-
κος λαβούσης τὴν πρὸδον, ὧς καὶ
τὸν Βαρᾶμ καταπλαγήγει ἐπὶ τῇ
συνάξει τοῦ δράματος, ἐπανήκεν
ἡ πρότρεχούσα δύναμις τῆς Ῥω-

და იმათ შეტყობინეს რომანოზს
მომხრანი უბედურება. ბარამი კი
გადავიდა მდინარეზე და კვლავ
რომაელთა მიწაწყალი მისცა აოხ-
რებას; რომაელთა ჯარის მეთაურ-
მა უკან დაიხია. ბარბაროსებმა
რომ გაიგეს ეს, შეუტყეს რომაელ-
თა რაზმებს. კოლხიდის სტრატე-
გოსმა შეკრიბა ჯარი და მოსინჯა,
თუ როგორი სულისკვეთება სუ-
ფევდა რომაელთა რაზმებში და
მამაცურად იყვნენ თუ არა განწყ-
ობილნი საბრძოლველად. რადგან
რომაელთა ჯარს ბრძოლის სუ-
რვილი აღმოაჩნდა, რომაელთა
სტრატეგოსმა გამოარჩია ყველაზე
უფრო მამაცი ჯარისკაცები და
უფრო სუსტებისაგან გამოაცალ-
კევა, მებრძოლი ნაწილი თავისთან
წაიყვანა, ხოლო დანარჩენნი ბანაკის
სადარაჯოდ განაწესა. ამრიგად,
მებრძოლი ჯარის რაოდენობა ათ
ათას კაცამდე რომ აღმოჩნდა,
სტრატეგოსმა ორ ათას მძიმედ
შეიარაღებულს უბრძანა დაწინაუ-
რებულიყო. ესენი წააწყდნენ ერთ
სპარსულ ფლანგს, რომელიც და-
წინაურებულყო და თავისი ჯარის
წინ მიდიოდა, და ვაჟკაცურად
გაანადგურეს ის მთლიანად. ცი-
ცაბო ადგილი შეხვდათ და ბარბა-
როსებისათვის შეუძლებელი შეიქ-
მნა გაქცევა. რომაელები გაშლი-
ლად დაედევნენ და სდიეს თვით

¹) ἔσυκαζεν Suidas; უფრო სწორი უნდა იყოს ἐσύκαζεν (გადატანილი მნიშვნელობით „მივდ-მოვდებოდა“).

²) δυναμείας უმატებს de Boor-ი, რადგან თეოფილაქტე უამსიტყვოდ არ ხმარობს, საზოგადოდ, ἡ μάχιμος-ს.

μαίων πληθύνος. καὶ τούτων καταφανῶν τῷ Ῥωμαίων στρατηγῷ γενομένων, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκτάξεως ὀργῶν ἢ συμπλακῆναι τοῖς Μήδοις, ὁ Ῥωμανὸς τὴν ἀπομαχὸν ἡρεμίαν ἡσπάζετο δέει τῆς ἀπειροπλάσιου τῶν βαρβάρων ἀμειροσείας. ἐπεὶ δ' οὐχ οἶός τε ἦν χαλιναγωγεῖν τὸ ἠπήκοον τοῖς ἐναγχῶς ἀνδραγαθῆμασι ζαπυρούμενον, πρὸς παράταξιν τὰς δυνάμεις καθῆπλινεν. συνήντα δὲ καὶ τὸ βάρβαρον. στρατοπεδεύονται γοῦν ἑκάτεραι δυνάμεις ἐν πεδίῳ τῆς Ἀλβανίας, ἃς διεῖργε τῆς παρατάξεως ἀπορρῶξ τῆς ἀγγιβαθῆς ἐκ τοῦ Ἀράξου πεταμοῦ πρὸς ἄλλοις. τὰ μὲν οὖν πληθῆ ἐπὶ ταῖς ἔχθραις ἐναυλιζόμενα τοῦ μεσιτεῦντος ἡδαιτος ἐδίδουσαν τε καὶ ἀντελάμβανον λόγους. τρίτη δ' ἡμέρα, καὶ ἄγγελος ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ πρὸς τὸν Ῥωμανὸν παραγίνεται τὸν πόνεμον ἐξαιτούμενος, χώραν τε τῆς διαβάσει ἢ Ῥωμαίους Πέρσαις παρέχεσθαι ἢ τὸ βάρβαρον τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατεύμασιν (de Boor 120,25—124,27).

გარდაცემის საკითხი, რომ ან რომელებმა დაუთმონ სპარსელებს წყალზე გადასვლა, ან ბარბაროსებმა რომელებმა ჯარებს¹.

[სპარსელები ამ ბრძოლაში დამარცხდნენ, რისთვისაც ბარამის სპარსელთა მეფის ჰორმიზდას რისხვა დაიმსახურა²].

¹) III, 6—7 თავებში აღწერილი, სვანეთის წინააღმდეგ და სვანეთის გამაწარმოებელი, ლაშქრობის შესახებ თეოფილაქტე დამატებით ცნობებს იქვე III, 18-ში; ქვემოთ გვ. 32—33 და იქვე ჩვენი შენიშვნა.

²) ამის შემდეგ თეოფილაქტე მოგვითხრობს ბარამის განდგომის შესახებ და შინაურ არეულობის შესახებ, რომელიც შედეგად მოჰყვა ბარამის გა-

ბარბაროსთა ბანაკამდე ისე, რომ ბარამიც კი გაცივებული იყო საიმის ასეთი დატრიალებით; შემდეგ რომელებმა წინდაწინ დაწინაურებული რაზმი უკან გამობრუნდა. ე შეიტყო რომელებმა სტრატეგოსმა და, თუმცა რომელებმა მხედრობა მიდიელებთან შებმა ისწრაფოდ მაგრამ რომანოზმა მიანიც არჩევ შეეწყვიტა ბრძოლა და შეესვენა რადგან ეშინოდა ურიცხვი ჯარი მქონე ბარბაროსებისა. მაგრამ რადგან მან ვერ შესძლო ლაგამ ამოეღო ეხლახან მოპოებული წარმატებით გათამამებული ქვეშევრდომებისათვის, შეუდგა ჯარებმა დარაზმვას საბრძოლველად. ბარბაროსებიც, თავისი მხრით, დაიარაზმნენ შესახვედრად; ორივე ჯარი ბანაკდება ალბანიის დაბლობში. საბრძოლველად დაწყობილ ჯარებს ჰყოფდა ერთმანეთისაგან ერთი ღრმა შენაკადი მდინარე არაქსის შტო; წყლის ნაპირებზე დაბინავებული ჯარები ერთმანეთს ესაუბრებოდნენ კიდევ მესამე დღეს სპარსელებისაგან მოციქულიც მოდის რომანოზთან და მოითხოვს ომის დაწყებას, რათა

ბიზანტიისა და ირანის ურთიერთობა 565—572 წლებში

Ἄλλα πρὶν τὰ τε τῷ Βαράμ διαπραχθέντα τὰ τε συμβεβηκότα κατὰ τὴν Χοσρόου τοῦ νεωτέρου προσηρησιν διεξοδικώτερον ἐπεξέλιθωμεν, ἐπαναζεύξωμεν τὴν ἀφήγησιν ἐπὶ τὴν Ἰουστινίου τοῦ νεωτέρου βασιλείαν, τὸν λόγον πού πρὸς τοὺς πύσω μυχρὸν ἀνακλιναντες τὰς αἰτίας γὰρ ἐντείνθη ἐλέξομεν τῆς Περσικῆς ταύτης καὶ πρεσβυτιδος μάχης. οὕτω γὰρ τῷ ἀπαρალიεπτῷ τῶν ἀφηγημάτων οἱ τῆς ἱστορίας ἄραϊσθήσονται πύνακες.

Ἰουστινιανὸς τοῦ ἀντοκράτορος πρὸς τὴν ἀκήρατον λῆξιν μεταχωρήσαντός, ἐννέα καὶ τριακοντα ἔτεσι τὰ Ῥωμαίων διμύναντος στήπτερα, γίνεται τῆς τῶν παραγμάτων ἡγεμονίας διάδοχος Ἰουστινός ὁ νέος· ἀδελφιδος δ' ἕντος ἔτύχωνεν ὁ Ἰουστινιανὸς τοῦ ἀντοκράτορος. ἔβρόμψ τοιγαρὸν ἐναυτῷ τῆς βασιλείας Ἰουστινίου τῆς νέου παρασπᾶνησάν-

III 9. სანამ¹ დაწვრილებით შევხებოდეთ ბარამის საქმიანობას და იმას, რაც ხოსრო უმცროსის რომაერთა მხარეზე გადასვლის გამო მოხდა, ცოტათი უკან დავხიოთ სიტყვა და ჩავაქსოვოთ მოთხრობა იუსტინე უმცროსის მეფობის შესახებ: იქ ვიტყვით ჩვენ ამ დაუბოლოებელი სპარსული ომის მიზეზების შესახებ; მხოლოდ ამ გზით— ამბების უკლებლად მოთხრობით— შეიძლება იქნას შეძებული ისტორიის სიები.

როდესაც თვითმპყრობელი იუსტინიანე, ოცდაცხრამეტი წლის განმავლობაში რომაელთა საკისმართვის შემდეგ, უმწიკვლო ბედს ეზიარა, მმართველობის სადავეების მემკვიდრე გახდა იუსტინე უმცროსი: ის თვითმპყრობელ იუსტინიანეს დისწული იყო. იუსტინე უმცროსის მეფობის მემკვიდრე წელს რომაელებმა—მათი მეფის უგუფურების წყალობით— დაარღვიეს ხელშეკრულებ-

დგომას, და ამთავრებს მ. თავს იმის მითითებით, რომ ჰორმიზდას გადაყენების შემდეგ მეფედ არჩეული მისი შვილი ხოსრო („ხოსრო-პარვეზი“) ბიზანტიელებს მიმართავს დახმარებისათვის ბარამის წინააღმდეგ.

¹) აქედან, 9. თავიდან თეოფილაქტე უბრუნდება ძველ ამბებს, იუსტინე II-ის მეფობის ხანას. თუ არ მივიღებთ მხედველობაში თეოფილაქტეს მაღალდარღვიან გამოთქმებს, აქ მოცემულ თხრობაში თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ის, რაც იოანე ეპიფანიელს ჰქონია მოთხრობილი (იხ. გეორგიკა III, 198 შმდლ). ჩვენ მიერ თავის ადგილას (გეორგიკა III, 196) დასმული საკითხისათვის საგულისხმოა ის გარემოება, რომ თეოფილაქტე იმეორებს ცნობას თურქთა ელჩების მოგზაურობის შესახებ აღანთა ქვეყანაზე გავლით, ხოლო იოანე ეპიფანიელისაგან განსხვავებით ის თურქთა ელჩების გავლას აღანთა ქვეყანაზე და ირანელების ცდას, მოესყიდათ აღანელები ამ ელჩების დასალუშავად, უკავშირებს თურქთა ქვეყნიდან ბიზანტიაში მიმავალ ელჩებს და არა, პირიქით, ბიზანტიიდან თურქთა ქვეყანაში მიმავლებს.

των Ῥωμαίων τῆ τοῦ βασιλέως
 κρυφότητι, τὰ τῆς εἰρηγαίας εὐ-
 δαιμονίας διασπᾶται τε καὶ πε-
 ριρρήγνυται, ἐπεισάγεται δὲ Ῥω-
 μαίσις καὶ Μήδοις ὁ πόλεμος, ἣ
 δεξαμένη τῶν κακῶν, τὸ πάντων
 τῶν δυστυχημάτων ὧς ἔστιν εἰ-
 πεῖν καταγῶγιον, τὸ ἀρχέτυπον
 τοῦ βίου λυτήριον, ὃ σηπεδῶνα
 τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀπο-
 καλῶν τις οὐκ ἂν ἕμάρτει τοῦ
 πρέποντος. αἱ δὲ συνθήκαι πεν-
 τηκοντούτιδες Ῥωμαίοις καὶ Πέρ-
 σαις διαμολόγηται, αὐταὶ τῆ με-
 γάλῃ τοῦ βασιλέως ἀνοίχθαι διαφ-
 θείρονται τε καὶ παρατέμνονται.
 κἀντεῦθεν ἡ ἀρχέκαστος πρόσθε-
 τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐγίνετο. κατα-
 τῶνται δὲ Ῥωμαῖοι τοῖς Πάρ-
 θοῖς καὶ τῷ πολέμου δημιουργ-
 οῦς ἀνεκέρηται, φάσκοντες
 τοῖς Ὀμηρίταις (Ἰνδοὶν δὲ τὸ
 γένος καὶ Ῥωμαίοις ὑπήκοον)
 πρὸς ἀπόστασιν ἢ αὐτῶν ὑπο-
 πέμψασθαι, εἶτα μὴ νεικημένους
 ἐκείνους ταῖς εἰσηγήσεσι πάσχειν
 ἢ πρὸς Περσῶν δι' ἐφόδων ἀνήκε-
 στα, τῆς εἰρήνης διακεχυμένης
 Πέρσαις τε καὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ
 πολιτεύματι. προσέτι γε χαλεπαί-
 νοντες ἔφασκον ὅτι γε πρὸς Ῥω-
 μαίους Τούρκων πρεσβευσασμένων
 τότε νῦν πρῶτον ὑποφθίρειν τοῖς
 Ἄλανοῖς χρήμασιν ἐπειράθησαν
 Πέρσαι, ἔφ' ᾧ δὲ αὐτῶν ἰόντας
 ἀναιρεθῆναι τοῖς πρέσβεις καὶ
 κωλύει ἀποκληρώσασθαι τῆν
 διάβασιν, φιλαίτως Ῥωμαῖοι τὸ

და და მშვილობიანი კეთილდღეობა
 მოსპეს და გაანადღურეს: რომელებ-
 სა და მიდიელებს შორის კვლავ ჩა-
 მოვარდა ომიანობა, ბოროტებითა
 აუზი, ყოველგვარ უბედურება-
 თა თუ შეიძლება ასე ითქვას—სას-
 ტუმრო, სიცოცხლეს გამომსალმებე-
 ლი საწყისი, რომელსაც არ ვულალა-
 ტებდით სიმართლეს თუ ვუწოდებ-
 დით ადამიანის საქმეთა მღრღნელ
 ჩრჩილს. რომელებსა და სპარსე-
 ლებს შორის დადებული იყო საზა-
 ვო ხელშეკრულება ორმოცდაათი
 წლის ვადით, და იგი დაირღვა და
 შეწყდა მეფის დიდი უგუფურების
 წყალობით. აქედან დაიწყო რო-
 მაელთა უბედურებების უსაშინე-
 ლესი ზრდა. რომელები პართე-
 ლებს სდებდნენ ბრალს და მათ
 აცხადებდნენ ომის დამწყებებად,
 ეუბნებოდნენ—თქვენ წააქეზეთ ჰო-
 მერიტები (ინდური ტომი, რო-
 მაელთა ქვეშევრდომი) გადაგვდგო-
 მოდნენ ჩვენ და, თქვენს რჩევა-და-
 რიგებას რომ არ დაემორჩილნენ,
 საშინელი წვალებანი დაატეხეთ მათ
 თავს თქვენი იერიშებით, როდესაც
 ზავი სპარსელებსა და რომელ სა-
 ხელმწიფოს შორის დარღვეულ
 იქმნაო. გარდა ამისა რომელები
 უჯავრდებოდნენ სპარსელებს ომის-
 თვისაც, რომ, როდესაც თურქთა
 ელჩები რომელებთან მიდიოდნენ,
 სპარსელებს მაშინვე ფულით დაუ-
 ხარბებიათ ალანები, რათა მათ
 ქვეყანაზე მომავალი ელჩები გაეუ-
 ლიტათ, ხელი შეეშალათ მათი გა-
 დასვლისათვის. ასეთი ბრალდებე-

πολεμειν ἀσμενίζοντες καὶ μικραῖς καὶ ἐξιτέλοις τισὶν ἀφορμαῖς μεγάλας προόδους κακῶν σφισιν αὐτοῖς σοφιστεύοντες· οὐ γὰρ ὄνησιν αὐτοῖς τὸ φιλοπόλεμον προσεπόρισεν. Μῆδ' ἰδὲ πατέρας τοῦ πολέμου Ῥωμαῖους κηρύττοντες αἰτίας ταῦτα· προτίθησαν, τὸ ὑποδέχεσθαι τοὺς Ἄρμενιους Ῥωμαίους, ἐν ἡγήκων μοίρᾳ Πέρσας τυγχάνοντας καὶ ἐς τυραννίδα ἐληλαχότας ἀνελόντας τε Σουρήνην κλιματύρηγην ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως τῆς Ἄρμενίων πολιτείας· γεγόμενον· πρὸς ἐπὶ τούτοις τὸ μὴ ἐθέλειν Ῥωμαίους ἀν' ἕτος ἕκαστον πεντακοσίας λίτρας χρυσοῦν κατὰ τὸ εἰωθὸς κατατίθεσθαι, ἃς Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς ταῖς συνθήκαις διωμολόγησεν, οἷα περ ἀπαξιούστας φοβόλογοῖσθαι ὑπὸ τῶν Περσῶν βασιλέως. ὁ δ' ἦν οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐπὶ φρουρᾷ τῶν ἐχρωμάτων ἐδίδοντο τῶν εἰς κοινὴν σύστασιν φέρουσιμῶν, ὅπως μὴ σχεῖν τὴν εἰσροὴν τῶν ἀπείρων ἐθνῶν καὶ ἑμῶρων ἢ ἀκατάσχετος δύναμις, καὶ βασιλείας ἑκατέρως ἐπιγένηται λύσις (de Boor 127,26—129,20).

მოზღვავებულ ძალას არ შესძლებოდა შემოსევა და ორივე სახელმწიფოს აობნებდა,

ბის წამოყენებით რომაელები სიხარულით ფიქრობდნენ ომზე, რაღაც მცირე და უმნიშვნელო საბაბებით იგონებდნენ დიდ ბოროტებათა გაზრდის ხერხებს; აბა, რას არგებლობა მოჰქონდა მათთვის ომისადმი მისწრაფებას! მიდიელებმა, თავისი მხრით, რომაელები გამოაცხადეს ომის გამომწვევებად და შემდეგი ბრალდებები წაუყენეს: რომ რომაელებმა მიიღეს და თავის მბრძანებლობის ქვეშ მოათავსეს არმენიელები, რომლებიც სპარსელებს ქვეშევრდომნი იყვნენ, და რომლებმაც მოჰკლეს სურენა, სპარსელთა მეფის მიერ დაყენებული არმენიელთა სახელმწიფოს კლიმატარქად; გარდა ამისა აზნაიდინი იმასაც, რომ რომაელებმა აღარ ისურვეს ყოველწლიურად ეხადათ, ჩვეულებისამებრ, ხუთასი ლიტრა ოქრო, რომლის გადახდა იუსტინიანე მეფემ ხელშეკრულების ძალით იკისრა, აღარ ისურვეს თითქოს იმიტომ, რომ იუკადრისეს სპარსელთა მეფის მოხარკეობა. მაგრამ ეს არ არის მართალი: ამ ფულს იხდიდნენ რომაელები ამ სიმავრეთა დარაჯების შესანახად, რომელთაც იცავდნენ საერთო თანხებით, რათა ურიცხვი მეზობელი ტომების

მავრიკის ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს

Τιβέριος δ' ὁ Καῖσαρ τῶν οὐτῶ συντετυχηκότων αὐτῶ Μαυρικίον

III 15. საქმეები რომ ასე დატოვდა ტიბერი კეისარმა სტრა-

στρατηγὸν πρὸς τῆσά μιν, τότε δὴ τότε τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως ἡγούμενον, ἐν τοῖς κλίτεσι² τῆς Ἀρμενίας ἐξέπεμπεν. ὁ δὲ τὸν βαρβαρικὸν Σαρναχοργάνης στρατάρχου, ἔτι τῶν χρόνων τῶν σπονδῶν ἐνδραχόμενος τῶν τῆν ἕω προελθουσῶν Ῥωμαῖς τε καὶ Μήδεις, παρασπονδήσας κατὰ Κωνσταντίνης καὶ τῆς Θεοδοσιουπόλεως τὸ τάχος ἀπέστειλεν. ὁ μὲν οὖν στρατηγὸς τῶν Χαλδαίων τῆν δυνάμιν ἀναλαβόμενος τὰ περὶ τῆν Κωνσταντιανῶν καὶ τῆν Θεοδοσιουπόλιν ἐλυμαίνετο, Ταμχοσρῶ δ', ὅς τῶν

ტეგოსად დააყენა მავრიკი, რომელიც მაშინ მეფის მცველი რაზმების უფროსი იყო¹, და გაგზავნა არმენიის მალომებში². ბარბაროსთა ჯარის უფროსმა სარნახორგანმა კი, თუმცა რომაელებსა და მიდიელებს შორის აღმოსავლეთით დადებული ხელშეკრულების³ ვადაჯერ კიდევ გასული არ იყო, მაგრამ დაარღვია ხელშეკრულება და სასწრაფოდ გაგზავნა ჯარი ქალაქკონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის წინააღმდეგ. ქალდეელთა სტრატეგოსმა⁴ წაასხა ჯარი და კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის გარშემო ადგილები გაანად-

1) ტიბერი კვისრის დროს მავრიკი იყო მეფის მცველი რაზმების უფროსი (comes excubitorum).

2) κλίτεσι V, κλίμασι vsq.

3) იგულისხმება სამწლიანი დროებითი საზავო ხელშეკრულება, რომელიც დაიდვა 576 წელს სოფ. ათრაელში, დარას მახლობლად (იხ. გეორგიკა III, 243—9).

4) Χαλδαῖοι („ქალდეელები“ „ქალდეელები“) თეოფილაქტეს „ისტორიაში“ ზოგჯერ ეწოდება ირანელებს (ე. ი. „სპარსელებს“), რომელთა აღსანიშნავად ჩვენა ავტორი ვარდა ამისა ხმარობს აგრეთვე Βαβυλωνιοί, Μηδοί, Πάρθοι, Ἰβήσοι. თეოფილაქტეს სტილის ბუნდოვანობის მიზეზით შეიძლება ადამიანს ეფიქრა, რომ ზემოთ მოყვანილ ადგილას მოხსენებული Χαλδαῖοι ჰეგლისხმობს ბიზანტიის იმპერიის იმ პროვინციას, სადაც VIII საუკუნიდან გამოყოფილი იყო ცალკე თემი Χαλδία და რომელიც ძველი ადმინისტრაციული დანაწილებით Ροιπτος Πολεμονιακος-ში შედიოდა (სტეფანე ბიზანტიელის ცნობა «ქალდეია, არმენიის ქვეყანა» [გეორგიკა III 268] და მოსე ხორენელი სიტყვები—პონტოს პროვინცია კანუჯი, ესე იგი ხალტიკო [გეორგიკა III, 262] ხომ ამაზე მიგვითითებენ), მაგრამ კონტექსტი ნათლად გვიჩვენებს, რომ იქ ირანელთა რომელიღაც სარდალი («სტრატეგოსი») იგულისხმება: ირანელთა ჯარების უფროსმა სარნახორგანმა სასწრაფოდ გაგზავნა ბიზანტიელების ხელში მყოფი ქალაქების—კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის—წინააღმდეგ ჯარები, ერთი ძვრით «ქალდეელთა სტრატეგოსი» (მისი სახელი მოხსენებული არაა), ხოლო მეორე ძვრით პერსარმენიაში მყოფი ირანელი ჯარის წინამძღოლი ტამხოსრო, რომელთაგან პირველმა გაანადგურა ადგილები კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის გარშემო, ხოლო მეორეს შეეწინა ბიზანტიელთა მრავალრიცხოვანი ჯარისა, დასტოვა პერსარმენია და გაემგზავრა ირანში. ჩანს, «ქალდეელთა სტრატეგოსი» ირანელი სარდალია და არა ბიზანტიელი.

ἡν Ἀρμενίᾳ Περσικῶν στρατευμάτων τὴν ἡγεμονίαν ἡμφιεστο¹, ὅτε πρὸς τὸν τὰς συνελθούσας δυνάμεις Ῥωμαίων πλείων πλείους τῶν οἰκείων εἵσας διέγνωκεν, τὴν Ἀρμενίαν ἀπολιπὼν τό τε Κιθαρῖζων τὸ Ῥωμαίων φρούριον παραμείψας ἐπιπίπτει χωρίοις τε καὶ κώμας πλησίον Ἀμιδῆς γένόμενος. εἶτα διὰ τῆς Ἀρμενίης εἰσβαλὼν ἐχώρει εἰς τὰ ἄρτοι (de Boor 142,6—22).

გურა, ხოლო ტამხოსრომ, რომელიც წინამძღოლობდა სპარსულ ჯარებს არმენიაში¹ და რომელმაც შეატყო, რომ მაშინ შეკრებილი რომაელთა ჯარები ბევრად უფრო მეტნი იყვნენ, ვიდრე მისი საკუთარი ჯარები, დასტოვა არმენია, გვერდი აუარა რომაელთა ციხეს კითარიზონს და ამიდის მახლობლად დაუწყო განდგურება სოფლებსა და დაბებს. შემდეგ შეიჭრა არხანენეში და გაბრუნდა შინისაკენ².

ჰორმიზდას გამეფება ირანში

Περιβαλλόμενος γοῶν δ' Ὀρμισδᾶς τὸ τῶν τυράννων διαδήμα περιαιτίζεται τε καὶ ἀνθιδίνεται καὶ περιχειρεῖ τὸ εἰσθός, τὰ τῆς ἀναρρήσεως: σήμαντρα ἀποστέλλειν ὡσπερ εὐνὰ δέξων Τιβεριῶν αὐτοκράτορι. ὁ μὲν εὖν αὐτοκράτωρ ἀποκηρυκεῖται πρὸς Ὀρμισδαν τὸν πόλεμον τὴν εἰρήνην ἐν ἰσῆ μοίρα ἑκατέρους γέεσθαι ἐξαιτούμενος. ὁ δ' ἐπὶ τῆ πρεσβείᾳ καταγαυρούμενος ἡξίου ρορολογεῖσθαι ἐς τὸ φανερόν τοὺς Ῥωμαίους, Ἀρμενίους τε καὶ Ἰβηρας ἐν δηγάοις τελεῖν, Ῥωμαίων τοῦτο παρεχομένων αὐτῶν,

III 17. სამეფო გვირგვინი რომ დაიდვა ჰორმიზდას³, მან ძალიან გაიდვა თავს, არაფრად მიიჩნია მიღებული წესი და არ გაუგზავნა კისიანის ვახვამირ ასურის მათწყებელი სიგელი: ეს მოასწავებდა თვითმპყრობელ ტიბერიისადმი უპატიო მოპყრობას. თვითმპყრობელმა ომი გამოუცხადა ჰორმიზდას და მოსთხოვა მას, რომ ზავი ორივე მხარისათვის თანაბარ პირობებში ყოფილიყო დაცული; იმან კი ელჩები თავხედად მიიღო და აშკარად მოითხოვა—რომაელებს ხარკი ეხადათ, არ მენიელები და იბერიელები ქვეშევრდომებად ჰყო-

¹) ἡμφιεστο V, ἡφιεστο vulg. უკანასკნელი ვარიანტით სრულიად იცვლება თელი წინადადების მნიშვნელობა: «გადადგა სპარსული ჯარის წინამძღოლის თანამდებობიდან»).

²) ეს მოთხოვნა, ისევე როგორც წინა და მომდევნო თავში მოთხოვნილი მბებები, თეოფილაქტეს ამოღებული აქვს მენანდრეს „ისტორიიდან“ (შდ. კარგიკა III, 249).

³) ჰორმიზდა VI მეფობდა 579—590 წლებში.

τὸ τε Δάρως μὴ ἐπιζητεῖσθαι λοι-
πὸν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καίτοι
Χοσρόου τοῦ πατρὸς ἐπὶ τῆς
βουλῆθέντος τὰς διαλλαγὰς ἀντι-
δοῦναι τῷ Καίσαρι, τὸ τε Δάρως
οὐκ ἀπαξιώσαντος ἀποκαταστή-
σαι τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ (de
Boor 145,8—21).

ლოლა—რომაელებს უნდა დაე-
მოთ ეს მისთვის—, დარაც ამი-
რიდან კეისარს აღარ უნდა ეძი-
თუმცა მისმა მამამ ხოსრომ სურ-
ვილი გამოსთქვა თანასწორ პირ-
ბებში დაზავებოდა კეისარს
არც რომაელთა სახელმწიფო-
თვის დარას გადაცემაზე ამბობ-
უარს¹.

ბარამის დამარცხება სვანეთში

Ὁ μὲν οὖν Βαράμ, ἐσβαλὼν
ἄμα Χοσρόην, τῷ Περσῶν βασιλεῖ
τῷ πρεσβύτῃ καὶ εἰς τὰς Ἀρμε-
νίας αὐτὰς, καὶ κατὰ τοὺς πολέ-
μους ἐπιφανέστατος γεγινώς,
στρατηγὸς [οὐ] μετ' οὐ πολὺ καὶ
τῷ Περσικοῦ χειροτονεῖται ἀν-
ρῶσιματος. οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον
ἐξαιρούσης τῆς τύχης αὐτόν, ὡς
καὶ ὀδύνην τῆς βασιλικῆς
ἀναδειξάι ἐστίας (ὃν δὲ κουροπα-
λάτῃν Ῥωμαῖοι κατονομάζουσιν),
ἐς μέγα ἀπονοίξας ἐλίλακεν, καὶ
ἐπὶ τῆς κατὰ Τούρκων νίκης με-
γάλα καὶ ἀκάθεκτα πνέων τὰ τῆς
τυρχνίνδος ὠδίνει κηλίματα. ὁ μὲν
οὖν ὡσπερ σπινθίρα ἐν σποδιᾷ τῇ
τῷ βασιλεῖ Ὀρμισῆδου ἀποκρύ-
πτει τῆς λήτης ἐπὶθεῖται, τὸ δὲ
πληθὺς ἐξέμηγε φενακῆ συσκευ-

III 18. ბარიმი² სპარსელთა
ფესთან, ხოსრო უფროსთან ე-
თად შეიჭრა თვით არმენიებში.
და სამარ საქმეებშიც გამ-
ჩენილი კაცი შეიქმნა; ცოც-
ხნის შემდეგ კიდევ დაინი-
ნა სპარსული ჯარის სარდლად
ბედმა იმდენად წამოსწია ის თ-
დათან წინ, რომ ის სამეფო სა-
ლის დარბევდელში შეიქმნა (ეს
თანამდებობაა, რომაელები რა-
კუროპალატობას უწოდებენ)
ასეთი აღმჩვიდით გათამამებ-
დიდს უგუფურებში ჩავარდა: თუ-
ქებზე მოპოებული გამარჯვებ-
უზომოდ გათამამებულს ბატონ-
ბის სურვილები აღეძრა. როგორ
ნაკვერჩხალს ნაცარში, ისე
ლავს გულში ჰორმიზდას გაწ-
ლების განზრახვას: მან აათვლი-

¹) ეს მოთხრობა შეადარე მე ნ ა ნ დ რ ე ს „ისტორიაში“ მოცემულ
ბებს (გეორგიკა III. 250—251).

²) ამის წინ მოყვანილია მოკლე ბიოგრაფია ბარამისა, სახელდობრ
ის მიორანის (მიპრანის) სახლისა იყო, არსაკიდების გვარიდან და რომ ის ხელ-
მეფის დაახლოებული პირი იყო.—ამ მე-18 თავით ამთავრებს თეოფილაქ-
ტაის «ჟიან დახეულ სიტყვას» და IV წიგნიდან განაგრძობს მოთხრობას ბარ-
მის გადადგომის შედეგების შესახებ.

σάμειος ἄς εἶα ἐνὶ κατὰ τοῦ δπλι-
 τικοῦ τοῦ Περσῶν χαλεπαίνοντος
 βασιλέως καὶ προσπαείλοντος καὶ
 φρόνον τοῖς Βαβυλωνίαις στρατε-
 μασι διὰ τὰ περὶ τῆς Σιθωνίαν
 τῆς συμπελοχῆς ἀτυχήματα. προσ-

ჯარი ტყუილების მოგონებით,
 თითქოს მეფე ჯაგრობდა სპარსელ-
 თა ჯარზე და სიკვდილით ემუქ-
 რებოდა ბაბილონურ ჯარებს იმ
 დამარცხებათა გამო, რომლებიც
 შეემთხვათ მათ ს ე ა ნ ე თ შ ი¹. რასა-

1) აქ და III 6—7 თავებში თეოფილაქტე ენება სვანეთის გარშემო ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის არსებული დავის საკითხისათვის მნიშვნელოვან ეპიზოდს: მავრიკი კეისრის მეფობის მერვე წელს (589/590 წ.), როდესაც ირანელმა სარდალმა ბარამმა თურქებზე ბრწყინვალედ გაიმარჯვა და დიდძალი სიმდიდრე იგდო ხელთ, მან «სვანეთის წინააღმდეგ აღმართა მახვილი. სვანეთისათვის—და აგრეთვე ბიზანტიისათვის—ეს მოულოდნელი ყოფილა; ამ დროს სვანეთში—და საერთოდ ლაზეთში—ბიზანტიას აღარ ჰყოლია საგანგებო სტრატეგოსი და არც საკმაო რაოდენობა ჯარისა მდგარა იქ. ამის მიზეზი ის ყოფილა, რომ ამ დროს ბიზანტიასა და ირანს შორის წარმოებული საომარი ოპერაციების ცენტრი ლაზეთში კი არ იყო, არამედ აღმოსავლეთში, არზანენის მიდამოებში; თეოფილაქტე ხომ ჯერ კიდევ III 4 თავში სწერდა: «ფაზისის წყალსაც აღარ ამღვრევდა სისხლი; მისი მშვიდობიანი მდინარეება სიწყნარის ბრწყინვალეებით რწყავდა კოლხეთს და მიდიელ მოსახლეს არსად არ აჭკანებდაო». და რადგან ბიზანტიის მთავრობის ყურადღება VI საუკუნის 80-იან წლებში აღმოსავლეთის (არზანენის) ფონტებს ჰქონდა მიქცეული, ამიტომ მთავრობა აღარ ბანდებდა ჯარებს ლაზეთში: «სვანეთი... ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო, ვინაიდან კოლხიკე უსარდლო იყო და მომგვლელისაგან ობლად შეთენილი, რადგან ამ დროს აღმოსავლეთში იყო ომი გაჩაღებული» (III, 6; ხეშოთ გვ. 21). ჩანს, სვანეთის საკითხი, რომელიც 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს გადაუწყვეტელი დარჩა და შემდეგაც, იუსტინე II-ის დროს, არა ერთხელ დასმულა მოდავეთა შორის (იხ. გეორგიკა III, 213—233), უკვე ფაქტიურად გადაწყვეტილი ყოფილა. თუმცა ამის შესახებ ბიზანტიური წყაროები აოაფერს ვეუუბნებთან, მაგრამ თეოფილაქტეს მითითება III 6 თავში, რომ სვანეთი «ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო» დაკავშირებით იმ ცნობასთან, რომ ამ დროს საზოგადოდ ლაზეთიც უსარდლო ყოფილა, ნათელჰყოფს, რომ სვანეთი ამ დროს ირანელების ხელში არ ყოფილა. ამასვე ადასტურებს, რასაკვირველია, ის გარემოებაც, რომ 590 წელს ირანელები ბარამის მეთაურობით ილაშქრებენ სვანეთის წინააღმდეგ. რომ ამ დროს სვანეთი ხელმეორედ ყოფილა დაპყრობილი ბიზანტიელების მიერ, ამას საბოლოოდ ამტკიცებს იოანე ბიკლარელი ს „ქრონიკა“ (იხ. ს. ყაუხჩიი შვილი და ი. ბერაძე, სვანეთის ხელმეორედ აღება ბიზანტიელების მიერ: „ტფილისის უნივერსიტეტის შრომები“ ტ. VII, ტფ. 1933).

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ თეოფილაქტეს ცნობაში სვანეთის წინააღმდეგ ირანელების ლაშქრობა მოხსენებულია თურქების წინააღმდეგ ლაშქრობასთან დაკავშირებით: «როდესაც თურქთა შესახებში საქმეები მას უკვე აღარ აწუხებდა, სვანეთის წინააღმდეგ აღმართა მახვილი»; «თურქთა წინააღმდეგ ბრძოლაში სახელგანთქმული ბარამი სვანეთს მიმართავს» (იხ. ხეშოთ გვ. 22). თეოფილაქტე შემთავალმწერელიც, რომელიც ამავე ამბებს აღწერს 588

3. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

εφέρετο δὲ καὶ ἐπίπλαστα τοῦ
 Ὁρμισδέν προσιγάματα ἀποκο-
 λοβήσονται τὰ κατὰ τὸ εἰσῶδες τοῖς
 συντάγμασι [τῶν] ἐπὶ τῶν βασι-
 λικῶν πρυτανείων διανεμόμενα.
 κἀντενεῖεν παραδριμύττεται ἡ
 πᾶσα πληθὺς καὶ ἐς ἀνάστατον
 ἀπροσεξίαν ἐχώρησεν (de Boor
 148,20—149,12).

მონმბიარ მას მოჰყავდა ვითომც
 ჰორმიზდას განკარგულებები, ნამ-
 დეილად მის მიერ შეთხზული,
 რომლებითაც სამეფო პჭიტანიო-
 ნებიდან ჯარებისათვის გასაცემად
 დაწესებული სურსათის რაოდეო-
 ბა მცირდებოდა. ამიტომ მთელ
 ჯარში საშინელი ლეღვა და აჯან-
 ყების სული ტრიალებდა.

წლის ქვეშ (მავრიკის მეფობის მეექვსე წელს), აკავშირებს ამ ორ ლაშქრობას: მისი
 თხრობით ისე გამოდის, რომ ძირითადი ამ ორი ლაშქრობიდან სვანეთის წინააღ-
 მდეგ ლაშქრობა იყო: «სპარსელთა მეფემ ჰორმიზდამ, სარდლად ბარამი დანიშნა
 და დიდძალი ჯარით სვანეთის წინააღმდეგ გაგზავნა. ბარამი მოულოდნელად დაეცა
 სვანეთს, მის შემდეგ რაც თურქები სპარსელების მიერ იქმნენ დამარცხებული»
 (Theoph. Chr. ed. de Boor, 262; იხ. ქვემოთ გვ. 80 შმდ.). შემთხვევითია თუ არა ამ
 ორი ლაშქრობის დაკავშირება ერთმანეთთან? ჩვენ ვფიქრობთ, რომ არა: ისინი
 დაკავშირებული არიან ერთმანეთთან იმდენად, რამდენადაც სვანეთის საკითხი, რო-
 გორც ეს ჩვენ მიერ უკვე მითითებული იყო (გეორგიკა III, 203—208), დაკავში-
 რებულია ჩრდილოეთიდან (და, მაშასადამე, თურქთა ქვეყნიდანაც) ლაზეთში გად-
 მოსავალი გზის საკითხთან.

სვანეთის წინააღმდეგ ირანელთა ლაშქრობის ამბავი, როგორც ეს აქამდე
 იყო ჩვენ მიერ შთახრობილი თეოფილაქტეს და თეოფანეს ცნობათა
 საფუძველზე, თითქოს არავითარ გაუგებრობას არ შეიცავს. სამაგიეროდ, გაუგე-
 ბრობას იწვევს იმავე ისტორიკოსთა მომდევნო თხრობა. თეოფილაქტეს
 მოთხრობით ბარამი ხელთ იგდებს სვანეთში დიდძალ ნადავლს და ბანაკდება
 მდინარე არაქსზე; ბიზანტიელების მიერ ლაზეთის სტრატეგოსად დანიშნული
 რომანოზი მიდის ლაზეთში, უთანხმდება ადგილობრივ მმართველებს და ბანაკდებ-
 ბა ალბანიის წინააღმდეგ; ბარამმა უკან დაიხია, ბიზანტიისა და ირანის ჯა-
 რები, ვ. ი. რომანოზი და ბარამი, ერთმანეთს ხედებიან ალბანიის დაბლობში,
 მდინარე არაქსის ერთ-ერთი შტოს ნაპირებთან; აქ გამართულ ბრძოლაში ირა-
 ნელები სასტიკად დამარცხდნენ. ეს დამარცხება იწყინა ირანის მეფემ ჰორმიზდამ
 და პატივი აჰყარა ბარამს, რომელმაც ამის შემდეგ აჯანყება მოაწყო ჰორმიზდას
 წინააღმდეგ. რაკავშირი აქვს ერთმანეთთან სვანეთის წინააღმდეგ მოწყობილ
 ლაშქრობას და მდინარე არაქსის სანაპიროებზე, ალბანიის დაბლობში, დაბანაკე-
 ბას? კიდევ უფრო ნათლად ჩანს ამ კითხვის დასმის საჭიროება თეოფანეს მო-
 თხრობიდან: «რომანოზი მივიდა ლაზეთში და, მდინარე ფაზისზე რომ
 იყო, ალბანიის წინააღმდეგ დაბანაკდა» (ed. de Boor 262, 23—24:
 .. καὶ εἰς τὸν φάσιναι γερσίμοιος ποταμὸν ἐπὶ τῆς Ἀλβανίαν στρατοπεδῶσεται).
 ცხადია, ფაზისის ნაპირებზე ყოფნით ალბანიის წინააღმდეგ ლაშქრობა შეუსაბა-
 მობას წარმოადგენს. ეს შეუსაბამობა მოთხრობის პირველ ნაწილსა და მეორე ნა-
 წილს შორის უგრძნეია თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ზოგიერთ გადამწერს და
 ამით აიხსნება ის, რომ ზოგიერთი გადამწერი პირველ ნაწილში ნაცვლად Σοσα-
 νია-სი იძლევა Σοσμανία ან Σοβანία, ხოლო სხვები მოთხრობის მეორე ნაწილში

კავკასიის მთები

Και οὕτω τῆς βασιλείας ἐκπε-
 πτωχῶς τῆν Κτησιφῶντα τε κα-
 ταιπῶν και τὸν Τίγριν διανηξά-
 μενος ποταμὸν διεπέρειτο ὃ τι
 και δρᾶσειεν, τῶν μὲν πρὸς τὸ
 Σκαιτικὸν τὸ ἔθνος, οὖς Τούρκους
 λέγειν εἰσθαμεν, γένεσθαι εἰση-

IV 10. ასე წავერთვა ხოსროს
 სამეფო ძალაუფლებას; მან დასტო-
 ვა ქტეზიფონტი და გადავიდა
 მდინარე ტიგროსზე; დიდ გაჭი-
 რებაში ჩავარდნილმა არ იცოდა
 რა ექნა: ერთნი ურჩევდნენ აღმო-
 სავლეთ სკვითეთს შეაფარე თავიო,

Ἀρδῆου-ის ნაცვლად ჰკითხულობენ Ἀρδᾶξω ან Ἀλβανία-ს ნაცვლად Ἀλκანია
 (ეს ვარიანტები იხ. ამავე წიგნში, ქვემოთ გვ. 80 შმდ.). რასაკვირველია,
 მეტი წილი ამ ვარიანტებისა პალეოგრაფიულ ნიდადაზე აიხსნება ან ფონე-
 ტიკური სხვაობის ნიმუშს იძლევა, მაგრამ თავისთავად საგულისხმოა, რომ
 გადაწყვერნი განსხვავებული სახელწოდების მქონე გეოგრაფიულ ადგილებს
 ასახელებენ.

ჩვენის აზრით ამ შესაბამობის საკითხი ასე უნდა გადაწყდეს: 590 წლის
 (თეოფანეთი 588 წლის) თარიღით მოთხრობილი ამბავი ენება სვანეთის გარშემო
 არსებულ ბრძოლას ირანელთა სარდალ ბარამსა და ბიზანტიელ სტრატეგოს რო-
 მანოზს შორის; ორივე მხრით დიდძალი ჯარი იქმნა შეგროვებული; კერძოდ,
 ბიზანტიის ჯარი იმდენად მრავალრიცხოვანი იყო, რომ როდესაც რომანოზმა
 ბრძოლის წინ ჯარი დათვალიერა და კარგი მებრძოლნი გამოაცალკევა სუსტე-
 ბისაგან, პირველთა რაოდენობა 10,000 კაცს აღწევდა (იხ. ზემოთ, გვ. 25). ბრძო-
 ლა გაშმაკებული იყო. ხოლო თუ რა სტრატეგიულ პუნქტებში წარმოებდა ეს
 ბრძოლა, ჩვენ არ ვიცით: ძვით იმ წყაროში, რომელიც ხელთ ჰქონია თეოფი-
 ლაქტეს (მასთან ერთად თეოფინესაც, რომელიც თეოფილაქტეს მისდევს), ამ
 პუნქტების სახელები არეული ყოფილა; აღრევა შეიძლებოდა წარმოშობილიყო
 სხვა ბრძოლის (სახელდობრ, ალბანიაში ირანელთა მიერ წარმოებულ ერთ-ერთი
 ბრძოლის) აღწერის გამოყენების საფუძველზე (ძალაუნებურად გვაგონდება ირაქ-
 ლი კეისრის დროს ალბანიაში წარმოებულ ლაშქრობას, რომლის აღწერილობა,
 მოცემული თეოფანეს მიერ 622/3 წლის ქვეშ [ed. de Boor 306—310,
 იხ. ამავე წიგნში ქვემოთ გვ. 82 შმდ.], ძალიან ჰგავს თეოფილაქტეს მიერ 590
 წლის ლაშქრობისათვის მოცემულ აღწერილობას); ხოლო თეოფილაქტეს მიერ,
 III 7 თავის ბოლოში (და მისგან მომდინარე თეოფანესთანაც, ed. de Boor 263
 14—16) მოხსენიებული დამარცხება ირანელებისა ენება არა, სადაც ალბანიაში,
 წარმოებულ ბრძოლას, არამედ სვანეთის გარშემო ბრძოლას. სხვა ადგილას,
 III 28 თავში, თეოფილაქტე ხომ აღნიშნავს, რომ ჰორმიზდა უწყრებოდა ბარამს
 სვანეთში (და არა ალბანიის დაბლობში) შემთხვეული დამარცხების გამო: «მეფე
 ჯავრობდა სპარსელთა ჯარზე და სიკვდილით ემუქრებოდა ბაბილონურ ჯარებს
 იმ დამარცხებათა გამო, რომლებიც შემთხვეათ მათ სვანეთში» (იხ. ზემოთ,
 გვ. 33); ხოლო თუ ჩვენ III 6—7 თავებში აღწერილ ბრძოლას და მის მო-
 მდევრო დამარცხებას ვიგულისხმებთ არა სვანეთში არამედ ალბანიაში, მაშინ
 გაუგებარი დარჩება იმავე ავტორის ეგზომ მნიშვნელოვანი დასკვნა III 18

γησαμένων αὐτῶν, τῶν δ' ἐν τοῖς **Καυκασίοις ἢ Ἀτραπαϊκοῖς**¹ δια-
σώζεσθαι ἔρεσιν (de Boor 167,
8—13).

სხვები კიდევ კავკასიის ანუ
ატრაპაიკულ¹ მთებში ურჩევ-
დნენ გამგზავრებას.

ფოკას ტირანობა

Ὁ δὲ τύραννος (πρὸς γὰρ τὸν
λόγον ἐπάνειμι) καταμεθυσθεὶς
τότῃ ἀσεβήμασι πρὸς ἑτέρους ἐκ-
βακχεύεται φόνους, καὶ τὸν ἀδελ-
φὸν τοῦ Μαυρικίου τὸν ἑαυτῶν
στρατηγὸν ἀποτέμνει τῷ ξίφει.
ἀναირεῖται τε καὶ Κομεντίλος
ἐκεῖνος, ὃν πολλάκις ὁ λόγος
στρατηγὸν τῆς Βερῶπης ἀνέδει-
ξεν, καὶ δὴ καὶ ὁ Γεώργιος, ὁ
τοῦ Φιλιππικοῦ ὑποστράτηγος,
ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Πραϊσεντίνος ὁ
τῆς τοῦ Πέτρου πεπιστευμένος
φρόνιτιδας, ὃν δομῆστικὸν εἰσθα-
σιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. ὁ μὲν
οὖν Θεοδόσιος ἀναζέσξας, ὁ Μαυ-
ρικίου παῖς τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς
τὸν ναὸν καταφεύγει Ἀυτονόμου
τοῦ μάρτυρος. ἀκηκῶς τῆσιν
τοῦτο ὁ τύραννος τὸν Ἀλέξανδ-
ρον πέπομφεν ἀποσφάξει τὸν
παῖδα. τοιγαροῦν ὁ Ἀλέξανδρος
ἀναირεῖ Θεοδόσιον, τὸν τε λεγ-
μενον παρὰ τῶν πληθῶν Ἀάρδυν

VIII 13. დაეუბრუნდეთ ისევ
ჩვენ თხრობას: როდესაც ტირანო-
დათვრა თავისი უწმინდური საქ-
მეებით, სხვებისკენ მიმართა მკვლე-
ლობის ჟინი: მახვილით მოჰკვეთა
თავი მავრიკის ძმას, თავის სტრა-
ტეგოსს; მოკლულ იქმნა აგრეთვე
ის კომენტიოლე, რომელიც ამ
მოთხრობაში ხშირად არის მოხ-
სენებული როგორც ევროპის
სტრატეგოსი; აგრეთვე გიორგიც,
ფილიპიკეს ჰიპოსტრატეგოსი; გარ-
და ამისა პრეზენტინე, პეტრის
აზრების მესაილუმლე, — ამ თანამ-
დებობის პირს რომაელები ჩვეუ-
ლებრივ დომესტიკს ეძახიან.
თვითმპყრობელ მავრიკის ვაჟი
თეოდოსი, რომელიც რამდენიმე
დაბრუნებულიყო, მოწამე ავტონო-
მეს ტაძარში შევარდა დასამალ-
ვად. ეს რომ შეიტყო ტირანმა,
ალექსანდრე გაგზავნა ყმაწვილის-
მოსაკლავად. ალექსანდრემაც მოკ-
ლა თეოდოსი, და აგრეთვე ჯონს-

თავში.—590 წელს სვანეთის დასაცავად ლაზეთში რომანოზის ხელმძღვანელობით
შეგროვებული ჯარი, რასაკვირველია იდგომებოდა ლაზეთის სტრატეგიულ პუნ-
ქტებში, მათ შორის განსაკუთრებით არქეოპოლისის ციხეში. ამის საბუთს
წარმოადგენს ის 23 ოქტობის სოლიდი, რომლებიც იქმნა ნაპოვნი 1931 წელს არ-
ქეოპოლისის (ნოქალაქევის) ერთ-ერთ კოშკში იქ წარმოებული არქეოლოგიური
გათხრების დროს (ეს განხილვა იხილეთ სპარსეთის მუზეუმის ნუმისმატიკურ
განყოფილებაში).

¹) Ἀτραπαϊκοῖς V, Ἀτραპοიκοῖς vulg., იქნებ უნდოდეს Ἀτροπαϊκοῖς.

εις τούς λεγομένους Διαδρόμους μεταγαγών διαφθείρει τῷ ξίφει, λόγος δὲ ὑπὸ τινων τὸν Ἀλέξανδρον ὑπὸ Περμανοῦ χρεματίσασθαι φειδοῖ τῶν κινδύνων. διὰ τοῦτο ἀποσχέσθαι φασὶ τὸν Ἀλέξανδρον τῆς Θεοδοσίου φθιτρᾶς, ἕτερον δὲ προσεικότα αὐτῷ ἀνελεῖν, καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν Θεοδοσίον τὸν παράδοξον τοῦτον κίνδυνον πεφευγότα τῆς ἐφᾶς τόπου ἀμείψαι πολλούς, εἶτα ἐς ἕστερον πρὸς τῆ Κολχίδι γενέσθαι, μετὰ τοῦτο πρὸς τὰς ἐρήμους τῶν βαρβάρων μεταχωρήσαντος, μαλακισθέντα τὸ σῶμα καταστρέψαι τὸν βίον (de B o o r 308, 28 — 309, 20).

ვანვინი, ხალხში ლარდისად წოდებული, მიათრია ეგრეთწოდებულ „დიადრომოსში“ და მახვილით მოკლა. ზოგიერთები ამბობენ, რომ ალექსანდრეს გერმანემ მოაგონა საფრთხისაგან გადაარჩენა. ამიტომ, ამბობენ, ალექსანდრემ თეოდოსი კი არ მოკლა, არამედ ვინღაც მსგავსი, ხოლო თვით თეოდოსი მოულოდნელად ხიფათს გადაარჩენილი აღმოსავლეთში წავიდა და მრავალი ადგილი გამოიკვალა, ბოლოს კოლხიდაში მივიდა; ამის შემდეგ კი ბარბაროსთა უღაბნობებში გადავიდა, და მის დაუძლურებულ სხეულს ასე მოელო ბოლო.

თეოდოსი განგრელი

თეოდოსი, იერუსალიმელი მონაზონი, VII საუკუნის მოღვაწეა. ის დაბადებულია განგრაში (Γάγγρα—ქალაქი პაფლაგონიაში, ახლანდელი Kanqy); აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა ბიზანტიის მთავრობის მიერ დევნილ, მონოთელიტების წინააღმდეგ მებრძოლთა დაცვაში. მის სახელთან დაკავშირებულია მაქსიმე „აღმსარებლის“ ცხოვრების უკანასკნელი წლების შესახებ ცნობების შემცველი თხზულების (ანასტასი აპოკრისიარის წერილის) გამოქვეყნება და აგრეთვე საკუთარი, 668/669 წლით დათარიღებული, მოგონების დაწერა იმავე მაქსიმეს შესახებ.

მაქსიმე „აღმსარებელი“ ცნობილია ისტორიაში, როგორც მთავარი მოწინააღმდეგე მონოთელიტებისა (და აგრეთვე მონოფიზიტებისა). მისი ცხოვრების აღმწერთა გადმოცემით 662 წელს ის გაუძევებიათ ბიზანტიიდან და ანასტასი აპოკრისიარისთან და ანასტასი მონაზონთან ერთად გადაუსახლებიათ ლაზეთში, სადაც ის გარდაცვლილა იმავე წლის 13 აგვისტოს. ანასტასი აპოკრისიარის, თავისი გარდაცვალების ცოტა ხნის წინ, წერილი მიუწერია თეოდოსი განგრელისათვის; ამ წერილში მას დაწვრილებით აღუწერია მაქსიმეს და მის თანამგზავრთა თავგადასავალი. ანასტასის წერილი თეოდოსის გამოუქვეყნებია სხვა მასალასთან ერთად და საკუთარი მოგონებებიც დაურთავს ზედ (А. Бриллиантов, О месте кончины и погребения Максима Исповедника: ХВ VI [1917], 7; O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, Bd. V [Freiburg i/Br. 1932], გვ. 28—29 და 35). ანასტასის ეს წერილი დაცულია ლათინურ თარგმანში, რომელიც შესრულებულია IX საუკუნეში ანასტასი ბიბლიოთეკარის მიერ (Migne, PGr 90, 173 შმდდ.); ბერძნულად კი მოღწეულია მხოლოდ ერთი ნაწილი, რომელიც როგორც ეს ჩანს ა. ბრილიანტოვის მითითებიდან (I. c. 8), დაუბეჭდავს С. Епифанович-ს 1915 წელს¹. ხოლო რუსულად უთარგმნია—ხოვგან პარალელური ბერძნული ტექსტის დართვით—მ. მურეტოვს (М. Д. Мурет-

¹) ს. ეპიფანოვიჩის (E) შრომა დაბეჭდილ წიგნთა კატალოგებში რსად ჩანს: ის იბეჭდებოდა ომის წლებში და იქნებ არც კი გამოუსულა.

тов, Максима Исповедника житие; Перевод, издание и примечания: *BB* 1913 და 1914 წლებისა).

ანასტასის წერილის ნაწყვეტები დაცულია აგრეთვე მაქსიმეს „ცხოვრების“ ქართულ თარგმანში (გამოცემულია პროფ. კ. კეკელიძის მიერ [Keimena I, 60—103], რომელმაც აგრეთვე ცალკე გამოკვლევა უძღვნა ამ საკითხს—Сведения грузинских источников о Максиме Исповеднике: „Труды Киевской Д. Академии“, 1912).

რაც შეეხება თვით თეოდოსი განგრელის მოგონებებს, ის ბერძნულად დაცულია X საუკ. ხელთნაწერში Vaticanus gr. 1671, გამოქვეყნებული კი იყო ბოლო დრომდე მხოლოდ მისი ლათინური თარგმანი, მოთავსებული Migne, PGr 90, 193—202 (Scholium sive Hypomnesticum...), და მ. მურეტოვის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანი (*BB*, 1914, февраль). გარდა ამისა ცნობილი იყო, რომ ს. ეპიფანოვიჩს თავის გამოუქვეყნებელ წიგნში გამოცემული ჰქონდა აგრეთვე თეოდოსის „მოგონებებიც“ (А. Ериллиантов, 8).

1935 წელს Robert Devresse-მა გამოაქვეყნა ამ ძეგლის ბერძნული ტექსტი სათაურით Ἱστορία συντομοῦς [περιεχούσα] τῆς κατὰ τὸν μαχάριον Μαρτύριον γεγνησῆα πάπαν Ῥώμης καὶ τὸν ἕσιον Μάξιμου καὶ τὸν σὺν αὐτῷ (*Analecta Bollandiana* 53 [1935], p. 66—80); ტექსტს მან წარუმიძღვარა გამოკვლევა (იქვე, p. 49—66), რომელშიაც ის ამტკიცებს, რომ ამ ძეგლის ავტორია არა თეოდოსი განგრელი, არამედ მისი ძმა თეოდორე სპუდეოსი (Σπυδαῖος), რომელსაც მიწერ-მოწერა ჰქონდა მონოთელიტთა მიერ დევნილ პაპა მარტინესთან და აგრეთვე ანასტასი აპოკრისიარისთან¹. Devresse-ის ეს დასკვნა გაიზიარა A. E[hrhard] შა (*BZ* 35, 474).

ვებქდავთ ტექსტებსა და თარგმანს Devresse-ის, Migne-ისა და მ. მურეტოვის გამოცემათა მიხედვით².

¹ ჯერ კიდევ P. Peeters-ი მიუთითებდა 1933 წელს: „Le narrateur, qui parle en son propre nom et au nom de son frère Théodose, est un certain Théodore que l'on a identifié à Théodore de Gangres, le correspondant de S. Martin et d' Anastase l'apocrisiaire“ (*An. Boll.* 51, 241-242).

² მ. მურეტოვის გამოცემული აქვს ტექსტი შემდეგი ხელთნაწერებისა და გამოცემების მიხედვით: *A*—მოსკოვის სინოდ. ბიბლ. ხელთნაწერი 1022 წლისა, № 308; *B*—იმავე ბიბლიოთეკის ხელთნაწერი XII-XIII და XV საუკ., № 391 *C*—Combefis-ის მიერ გამოცემული ტექსტები; *P*—ბერძნული „ცხოვრების“ ლათინური თარგმანი Pontanus-ისა; *S*—cod. ducis Sabaudiae, რომლის ციტატები მოყვანილია AASS-ში; *M*—მორინის მიერ ვატიკანის სამი ხელთნაწერის მიხედვით შესრულებული ლათინური თარგმანი; *D*—სლავურად გადამუშავებული „ცხოვრება“.

ანასტასი აპოკრიფისარის წერილიდან

მაქსიმეს გადასახლება ლაზეთში

მაშინ მსაჯულებმა¹ შემდეგი განაჩენი გამოიტანეს მათ წინა-
აღმდეგ; ვინაიდან ამ სინოდმა ჩვენი ქვეშაარტი ღმერთის, ყოვლის
შემძღვე ქრისტეს დახმარებით კანონიკურად განსაზღვრა თქვენ წი-
ნააღმდეგ—მაქსიმე, ანასტასი და ანასტასი—ის, რაც საჭიროა...,
უმაღლესი სასჯელისათვის გადაგცემთ მსაჯულს (ი. ი. ომირთს)
და ამით შეევასრულებთ (უ. ს. შიქასუსვიტ) კანონთა ზუსტ დაცვას,
რადგან სიცოცხლეს გიტოვებთ თქვენ,—და ვუბრძანებთ ბრწყინვა-
ლეს ეპარქოზს², რომელიც აქ არის ჩვენიან ერთად, ახლავე წაგყვანოთ
თქვენ ქალაქის პრეტორიუმში, გგვემოთ ზურგზე შოლტების დარ-
ტყმით, ხოლო ღმერთის შემცოდვე ენები შიგნიდანვე დაგაქრათ, შემდეგ
მახვილით მოგკვეთოთ მრუდე მარჯვენენი, თქვენს ღმერთისმგმობელ
გონებას რომ ემსახურებიან, ამ ბილწ ასოთა მოკვეთის შემდეგ მო-
გატარონ ამ სამეფო ქალაქის თორმეტივე უბანი და გაგზავნოთ თქვენ
სამუდამო სატუსალოდ, ისიც მუდმივი ყარაულობის ქვეშ, ლაზი-
ქის ქვეყანაში (ἐν τῇς Λαζικῆς τόπῳ Α), რომ მთელი თქვენი
სიცოცხლე ივადგაბოთ თქვენი ღმერთისმგმობელი შეცდომების გამო
და რომ თქვენ მიერ ჩვენთვის მოაზრებული კრულეა თქვენ თავსვე
დაატყდეს (BB, 1913 октѣрѣ, გვ. 146—147).

1) ამის წინ „მაქსიმეს ცხოვრებაში“ მოთხრობილია მაქსიმეს და მის თანა-
მოაზრეთა დენის ისტორია: მაქსიმეს მოღვაწეობა კართაგენში⁶⁴⁵ წლის მახლო-
ბელ ხანებში (აქ წარმოებული ბრძოლა მაქსიმესა და მონოთელიტებს შორის);
მისი გადასვლა რომში (აქ მისი გავლენით პაპა მარტინეს მიერ 649 წელს მოწვე-
ული ლატერანის სინოდი და მონოთელიტთა შეჩვენება); მისი დატყვევება რომში
653 წელს და კონსტანტინეპოლში გადაყვანა (აქ მისი გასამართლება 655 წელს
და თრაქიის ბიზიაში გადასახლება); ახალი პროცესი ბიზიაში 656 წელს და მაქ-
სიმეს გადასახლება პერბერისში; უკანასკნელ, მაქსიმეს და მის მოწაფეთა კვლეა
კონსტანტინეპოლში დაბრუნება 652 წელს და სინოდის წინაშე მათი გასამართლება.

2) აქაც და ქვეითაც შიძლება A.

3) ქართულს ვერსიაში სწორია: „უბრძანებთ დიდებულსა ეპარქოსსა,
რამთა წარმოგადგინნეს ქალაქებობისა მისისა სამშჯავროსა და შოლტითა ზურ-
გი თქუენი უწყალოდ გუემოს, და მერმე ენანი სამთანივე ძირით აღმოგკუეთნეს და
მარჯვენანი კელნი, მწერალნი გმობათანი, მახვლითა დაგკუეთნეს და შემდგომად
დაჭრისა ბოროტთა მათ ასოთა თქუენთა განგაქიქნეს ათორმეტთა მათ უბანთა
სამეფუფოჲსა ამის ქალაქისათა და შემდგომად განქიქებისა მის წარგავლინნეს სა-
მარიდისოსა ექსორობასა და პერობილობასა კერძოთა სამეგრელოდ-
სათა» (Keimena 93,20-26).

Ἐπὶ τούτοις παραλαβῶν αὐ-
 τούς ὁ ὑπαρχος¹ καὶ κολάσας
 ἀπέτεμε² τὰς τε γλώσσας καὶ
 τὰς τιμίας χεῖρας αὐτῶν³, περι-
 αγαγῶν τε πᾶσαν⁴ τὴν πόλιν,
 κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ τυράν-
 νου⁵, ἐξῴρισεν ἐν τῇ Λαζικῇ τού-
 τούς⁶ τοὺς ἀληθινὰς ὁμολογητὰς
 καὶ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ (BB,
 1913 Октябрь, 151—152).

Τότε δὲ ὁ μέγας μάρτυς Μάξιμος
 ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀπενεχθεὶς, καθὼς
 Ἀναστάσιος ὁ πρεσβύτερος καὶ ἀπο-
 κρισιάρχιος τῆς πρεσβυτέρας Ῥώ-
 μῆς γράφει πρὸς Θεόδωσιον πρε-
 σβύτερον, ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει διά-
 γοντα (BB, 1913 Ноябрь, 161),

„Ὡνίκα κατέλαβον τὴν τῶν
 φιλοχριστιανῶν Λαζῶν χώραν,
 εὐθέως διεῖλον αὐτούς ἀπ’
 ἀλλήλων (αὐτὴν τε τὴν μέγαν
 Μάξιμον καὶ τοῦτον τὸν ταῦτα
 γράφοντα καὶ τὸν δμῶνυμὸν αὐ-
 τοῦ. Τοῦτο δὲ ἐποίησαν)⁹ κατ’
 ἐπιτροπῆν τοῦ τηλικαῦτα τὸ ἄρ-
 χεῖν λαχόντες αὐτόμῃ, διαρπά-
 σαντές καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα
 αὐτοῖς, ὡς μηδὲ τὸ τυχεῖν κατα-
 λιπεῖν, ὅσα δηλαδὴ πρὸς τὰς

XCIII. მაშინ იპარქოზმა ჩიბი-
 რა ისინი, დასჯა, მოსჭრა მათ
 ენები და პატოსანი ხელები, და,
 როდესაც შემოატარა მთელი ქა-
 ლაქი, თანხმად ტირანის განკარ-
 გულებისა, ლაზიკეში გააძევა
 ეს ქრისტიანები აღმსარებელნი და
 ქრისტესთვის წამებულნი⁷.

XCVI. მაშინვე დიდი მოწამე
 მაქსიმე გადასახლებულ იქნა,
 როგორც სწერს ანასტასი, ხუცესი
 და აპოკრისიარი უხუცესი რომი-
 სსა, თეოდოსი უხუცესს, რომელიც
 წმინდა ქალაქში ცხოვრობდა:

XCVII. „როდესაც ისინი⁸ ჩვი-
 დნენ ქრისტესმოყვარე ლაზთა ქვე-
 ყანაში, მაშინვე დააშორეს ისინი
 ერთმანეთს (თვით ის დიდი მაქ-
 სიმე, ამ წერილის დამწერი და მისი
 სენია. ეს ქნეს მათ)⁹ იმ ქვეყნის
 მაშინდელი მმართველის განკარ-
 გულებით; წაართვეს მათ ყველა-
 ფერი, რაც კი ჰქონდათ, ისე რომ
 აღარაფერი დარჩათ იმ ნივთიბი-
 რან, რომლებიც საჭიროებისათვის
 შეიძინეს მათ ქრისტესმოყვარე პი-

¹) υπαρχος C.— ²) ετεμε C.— ³) τα μελη αυτων C.— ⁴) ολην C.— ⁵) κα-
 τα... τυραννου გამოტოვებულია C-ში.— ⁶) αυτοις C.

⁷) ქართულ ვერსიაში: «მაშინ გუემნეს უწყალოდ მონანი იგი ღმრთისანი.
 და დაჰკუთმენს ენანი და კელნი მათნი, და მოავლნეს ყოველსავე ქალაქსა, ბრძა-
 ნებისაებრ მძლავრისა მის, და წარავლინნა ექსარიობად სამეგრელოს»
 (Keimena 93,31-34).

⁸) ანასტასი ბიბლიოთეკარის ტექსტში ყველგან პირველი პი-
 რით არის მოთხრობა.

⁹) ფრანკულგებში ჩანსული სიტყვებია აკლია ანასტასი ბიბლიოთეკ-
 კარის ტექსტს.

ἀναγκαίαις χρείαις παρὰ τῶν φιλοχρίστων ἐκέκτηντο. Καὶ τὸν μὲν θείον ἐκείνον ἄνδρα, φημί τὸν ἅγιον Μάξιμον μῆτε εἰς ὑποζύγιον μῆτε εἰς φορεῖον¹ καθεσθῆναι δυνάμενον διὰ τὸ ἐν ἀσθενείᾳ κατακεισθῆναι, πλέξαντες ἀπὸ βεργίων ὥσπερ χαλάνδριον² καὶ ἐν τούτῳ θέντες αὐτόν, βαστασάντες ἀπήγαγον καὶ ἐνέβλησαν εἰς κάστρον λεγόμενον Σχιωμάριν³, πλησίον διακείμενον τοῦ ἔθνους τῶν λεγομένων Ἀλανῶν. Τὸν δὲ κύριον ἀββᾶν Ἀναστάσιον καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν ταῦτα γράφοντα ἐφ' ἑπὶ ἑπὶ καθίσαντες ἀπήγαγον καὶ ἐνέκλεισαν (ἐκείνον μὲν) εἰς κάστρον λεγόμενον Σκοτόριν⁴, πλησίον τῆς Ἀβασγίας, τούτων δὲ εἰς ἕτερον κάστρον, Βουκόλους ὄνομα, ἐν τοῖς ὄρεισις τῶν εἰρημένων Ἀλανῶν⁵.

Εἶτα μετ' ὀλίγας ἡμέρας λαβόντες αὐτὸν καὶ τὸν μακάριον Ἀναστάσιον ἐκ τῶν εἰρημένων κάστρων, ἐκείνον μὲν παρέπε-

რებისაგან. ის ღვათებრივი კაცი, — მე წმიდა მაქსიმეს ვგულისხმობ, — რომელსაც არც სახედარზე შევადლომა შევძლო, აღარც საკაცებზე დაწოლა, რადგან ლოვინად იყო ჩავარდნილი, დადვეს წნელებისაგან მოწნულ ლასტზე და ისე წაიღეს და მოათავსეს ერთ ციხეში, რომელსაც ეწოდება სქიომარი და რომელიც მდებარეობს მახლობლად ალანებად წოდებული ხალხისა. უფალი ამბა ანასტასი და ამ წერილის დამწერი შესხეს ცხენებზე და ასე გაამგზავრეს და ჩამწვედიეს: პირველი — აბასგიის მახლობლად ერთ ციხეში, რომელსაც სკოტორი ეწოდება, ხოლო მეორე — სხვა ციხეში, ზემოხსენებულ ალანთა საზღვრებში რომ მდებარეობს და ბუკოლუსი რომ ეწოდება.

რამდენიმე დღის შემდეგ ის და ნეტარი ანასტასი წაიყვანეს ზემოხსენებული ციხეებიდან: პირველი გადაგზავნეს ეგრეთწოდებულ სვა-

¹) *λεκτικιον* B, *lectica* MP.

²) *grabatum* CMP (*grabatus* ანუ *χοράβατος* „საწოლი“).

³) ანასტასი ბიძლ.: *in castro Schemari vocitato; Σχιωμάριον* B, *Σχιωμάριον* C, *Σχημάριον* E (საწორებს), *Schemarium*, SP, *Schimaris* M. მოელი, ამის შემდგომი, ნაწილი *BMCP*-ში მოკლედ არის გადმოცემული: მისი მოწაფეები ჯერ იმავე ვხით ატარეს, ხოლო შემდეგ ისინი დააშორეს ერთმანეთს და თითოეული მათგანი ატარეს მრავალ ადგილას, სადაც შორს აბასგების ქვეყნის იქითა (*καὶ πόρρω που τῆς τῶν Ἀβασγῶν χώρας ἀπαιγομένουσ*).

⁴) ანასტასი ბიძლ.: *in castro Scotōri dicto Apsiliae, quae est prope Abasgiam* (Migne 90,173).

⁵) ანასტასი ბიძლ.: *me autem in altero castro, cuius nomen Buculus erat, regionis, quae Mesimiana vocabatur, in iam dictorum confinibus Alanorum: quod videlicet castrum iidem Alani captum nunc retinere noscuntur* (Migne 90,173).

φαν εις κάστρον τῆς λεγομένης Σουανιδος, ἥδη λοιπόν ἤμισυαῖ ἔντα ἐκ τοῦ πληθους τῶν βασι-
 4 των καὶ τῶν αἰκισμῶν, ὧν ἐν τῷ Βυζαντίῳ ὑπέμεινεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ περιστά-
 σεων τῶν αὐτόθι ἐπενηνεγμένων αὐτοῖς, Ὅθεν ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ὧς τινες φασίν, παρέδωκε τῷ θεῷ τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυ-
 χήν¹. Τεκμαίρομαι τρίνυσ, ὅτι εἴτε περὶ τὴν δευτέραν εἰκάδα εἴτε περὶ τὴν τετάρτην τῶν ἰου-
 λίου μηνός, ἐν κυρίῳ κεκοίμηται ὁ μακάριος Ἀναστάσιος. Ἡνέχ-
 θημεν γὰρ τῇ ὀκτωκαιδεκάτῃ τῶν αὐτῶν ἰουλίου μηνός ἀμφε-
 2 ροι εἰς τὸν λεγόμενον Μουκόρι-
 σιν², καὶ ἐκεῖνος ὁ μακάριος ἦδη, ὧς ἔφη, ἤμισυαῖς ὑπῆρχεν· ἐκ τότε δὲ οὐδέποτε αὐτὸν ἐμειασά-
 3 μην, διὰ τὸ εὐμείας ἐκεῖνον μὲν παραπεμφθῆναι εἰς κάστρον τῆς Σουανίας, ἐμὲ δὲ εἰς κάστρον τῆς λεγομένης Θασυρίας, πλησίον Ἀβασγίας³.

ნიდის (სუანეთის) ციხეში, თით-
 ქმის ცოცხალმკვდარი იმ წვალე-
 ბათა და ტანჯვათა გამო, რომ-
 ლებიც მან ბიზანტიონში ვანიცა-
 და, და აგრეთვე იმ გაჭირებთა
 და შეწუხებთა გამო, რომლებიც
 მათ იქ (რამდენიმე) შეხვდათ. რო-
 გორც ზოგიერთები ამბობენ; მან
 შუაგზაში ჩააბარა თავისი ნეტარი
 სული ღმერთს. ამრიგად, მე ვამო-
 წმებ, რომ ან ოცდარ ან ოთხ
 ივლისს განუტყევა სული ნეტარმა
 ანასტასიმ, ვინაიდან იმავე ივლი-
 სის თვრამეტს ჩვენ ორივე მივვი-
 ყვანეს ეგრეთწოდებულ მუკო-
 რისისში და ის ნეტარი, რო-
 გორც ვთქვი, ცოცხალმკვდარი იყო;
 მას აქეთ ის აღარ მინახავს, რად-
 გან მაშინვე გადაგვაგზავნეს: ის
 სვანეთის ციხეში, ხოლო მე
 ეგრეთწოდებული თაკვრიის-
 ციხეში, აბაზგიის მახლობლად⁴.

¹) ანასტასი ბიძლ.: unde et in medio viae, ut quidam aiunt,—ut autem alii asserunt, mox ac retrusus est in castro Suaniae, ad quod desti-
 natus fuerat, obiit (Migne 90,173).

²) ანასტასი ბიძლ.: Mucurisin.

³) ანასტასი ბიძლ.: Thacyria iuxta Hiberiam.

⁴) ქართულს ვერსიაში: «ხოლო მიიწინეს რაჲ ქუეყანასა მას მეგრელთასა, მეყსეულად განყენეს იგინი ურთიერთას, რამეთუ ესრეთ მიეღო ბრძანებდა, და რადეა აქუნდა საკმარად კორცთა, ყოველივე იავარყვეს: არაჲ დაუტყვეს მათ-თანა ყოვლადვე, რაოდენიცა რაჲ ღმრთის-მოყუარეთა კაცთა მიეცა. და ნეტარი იგი და წმიდაჲ მაქსიმე უძღუთრებასა შინა დიდსა იყო: ვერ ეძლო ვერცა კარაულსა ზედა ჯდომაჲ, ვერცა სავარძელსა, არამედ ქმნეს ლასტი, და დადევს მას ზედა, და ატკრთვიეს პაპრაკთა, და წარიყვანეს და შეაწყუდიეს ციხესა, რომელსა ეწოდებოდა ჰიმარ, მახლობლად ქუეყანასა ოცესეთისასა. და შმაჲ ანასტასიოს საკედროთა წარიყვანეს და შეაყენეს ციხესა აფხაზეთისასა, რომელსა ეწოდებოდა კოტორი, და მეორე ანასტასიოს, რომელმან ესე ყოველი აღწერა და მომიღუანა თეოდოსი ხუცესსა, რომელმან აღწერე ყოველივე ესე»

ანასტასის თავდადასავალი და ზეთში

Interea et quae mihi peccatori et exiguo post haec contigerunt, et in quibus sim, pari modo perpaucis manifestabo. Cum enim fecissem duos menses in castro praedicto Thacyrinae in infirmitate jacens, et paucillum quid requiem fuisset adeptus, rursus misit me tunc princeps ad partes Apsiliae et Misimianae, custodiae mancipandum in castro Phustas. Et ut absolute dicam, septem mensibus duxit et circumduxit me per omnes praedictas regiones nudum et discalceatum et peditem, et frigore et fame et siti depressum, volens profecto et me quoque ab hac detergere vita..

Post aliquot itaque dies pelitur illinc praedictus princeps. Deindeque succedens alius visus est compati. Inter quae duxit me juxta domum suam receptum a jam memorato castro Phustensium. Et post annum ex diabolica operatione

სხვათა შორის მოკლეთვე გაუწყებთ იმასაც, რაც მე—ცოდვილსა და საწყალობელს—შემემთხვა და რა პირობებში ვიყავი მე. მის შემდეგ რაც მე დაუძღვრებულ ვიწქეი ორი თვის განმავლობაში თავკერის ზემოხსენებულ ციხეში და ცოტაოდენი სიმშვიდე ვპოვე, მთავარმა კვლავ გადამგზავნა აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში, რათა ფუსტას ციხეში დავემწყვდიეთ. საბოლოოდ რომ ვთქვა, ის შვიდი თვის განმავლობაში აქეთ-იქით მატარებდა ფეხით ყველა ზემოხსენებულ მხარეებში, ტიტველს და ფებშიშველს, შშიერსა და მწყურვალს—და უნდოდა მეც გამოვესალმებინე სიცოცხლეს.

რამდენიმე დღის შემდეგ იქიდან გააძევეს ზემოხსენებული მთავარი. შემდეგ, მის ადგილას მოსული სხვა მთავარი თანავარძლობით შემხვდა მე. სხვათა შორის, ზემოხსენებულ ფუსტელთა ციხიდან წამიყვანა და თავისი სახლის მახლობლად მომთავაჟა. ხოლო

მოღუაწებად წმიდისა მაქსიმესი,—ესე ანასტასიოს შეაყენეს ციხესა, სახელით ბოკელეს (I. V. ბუკელეს), საზღვართავე ოცსეთისათა. მერმე, შემდგომად მცირედისა ჟამისა, გამოიყვანეს სეზნანი იგი მმანი ციხეთა მათგან და წარიყვანეს ანასტასიოს ზუცესი ციხესა სუანთა სოფლისასა; და იყო იგი შიანდებულ სიკუდილსა მრავალთა მათ ტანჯვათაგან და ჰირთა, რომელნი შემოხსენეს ბიზანტიას და გზასა, და ვიდრე არღა მიწვეულ იყო ციხესა მას, აღდგურულა და მივიდა სიხარულით სასუფეველსა ცათასა თუესა ივლისსა ოცდაოთხსა. ხოლო ანასტასიოს დიაკონი წარიყვანეს ციხესა თავკერისასა აფხაზეთსა (Kelmens 93,34—94,15).

motus, destinat me ad praedictum castrum. Sed.. eadem die qua me pepulit, pulsus est hinc, et efficitur profugus in Christi amatorum regione Abasgorum. Et consilio accepto a Christi amicis, qui illis erant, principibus, magis compatiendi, quam me minimum persequendi, et orationem a me potius quam gemitum percipiendi (ipsi quippe amici Christi principes Abasgiae compatiuntur humili mihi, quamquam nescierint me), repromisit quidem illis, quod si exiret inde, et restitueretur in principatu, omnia quae forent ad solatium et refrigerium meum perficeret. Dein post paucos dies, nescio unde adjutus, egreditur quidem iterum et recipit principatum: nil tamen eorum quae pollicitus est deo, et crebro dictis dei amicis principibus, in opus perduxit. E contrario autem, manibus nequam deductus virorum, repromissionum quidem oblitus est: tolli autem me a castro Phustensium, et maturius in Schemareos castrum mitti praecepit.

Factum interea est, cum ducerent me in jam nominatum castrum, ut ille iterum pelleretur, et esset profugus ubi et primum fuerat... Et deum imitan-

ერთი წლის შემდეგ—ეშმაკის ჩაგონებით—ზემოხსენებულ ციხეში გამგზავნა... მაგრამ იმავე დღეს, როდესაც მე გამაძევა, ის თვითონაც იქმნა გაძევებული იქიდან, და დახეტიალობდა ქრისტესმოყვარე აბაზგების ქვეყანაში. იქაურმა ქრისტესმოყვარე მმართველებმა ურჩიეს, რომ ჩემთან თანაგრძნობით ყოფილიყო და სრულიადაც არ ეწარმოებინა დევნა, ჩემგან სიტყვები ესმინა და არა გმინვა, და ისიც შეჰპირდა მათ, რომ, თუ ის იქიდან დააღწევდა თავს და აღიდგენდა მმართველობას, ყველაფერს შეასრულებდა ჩემს სანუგეშებლად და დასამშვიდებლად (უნდა ითქვას, რომ თვითონ ისინი, აბაზგების ქრისტესმოყვარე მთავრები, თანამიგრძნობდნენ მე, საწყალობელს, თუმცა არ მიცნობდნენ). რამდენიმე დღის შემდეგ—არ ვიცი საიდან—დახმარება მიიღო, კვლავ გამეშრა და მმართველობა დაიბრუნა. მაგრამ არაფერი შეასრულა იმ დაპირებათაგან, რომლებიც აღუთქვა ღმერთს და ზემოხსენებულ ღვთისმოყვარე მთავრებს პირიქით, ამ კაცების ხელებით გაჭირბიდან გამოყვანილმა არამზადამ დაივიწყა დაპირება: უბრძანა გამოვეყვანეთ მე ფუსტელთა ციხიდან და სასწრაფოდ გავეგზავნეთ სხემარის ციხეში.

ამასობაში მოხდა ისე, რომ,

როდესაც მე ზემოხსენებულ ციხეში მოყვადით, ის (მმართველი) კვლავ გააძევეს, და ის გაიქცა იქ, სადაც წინათაც იყო... და, ღმრთის

te condescensione seu compassione motus, reduxit me a via crebro dicti Schemareos castris, et constituit me quasi quinque signis¹ longius a divinitus custodienda domo sua in loco monachos veraciter condecete, praebens necessarias largissime corporis utilitates...

Denique Stephanum, filium videlicet beati Joannis praesbyteri, venientem in hanc regionem, ut asseruit, ad requisitionem humilitatis meae, ipsi cum omni studio et gaudio susceperunt et honoraverunt, et omnem subventionem ad requisitionem mei tribuerunt... Unde et subsidium eorum habens, invenit me, sanctus ille Stephanus... Sicut enim equus spiritualis... totam Lazicam et Apsiliam et Abasgiam discurrens, sine timore tam quae veritatis, quam quae subintroductae novitatis erant, annuntiavit; ac multorum utilitatis atque salutis, et meae ipsius quietis et consolationis causa viri est facta praesentia. Et nequam nomen, quod veri apostatae veritatis nobis imposuerunt, et tunc dissipatum est, et evidens multis veritas facta est. His itaque bonis hic proprio adventu correctis, nobilis

წამბაძავი თავმდაბლობით თუ შეცოდებით მოუვიდა ეს, არ ვიცი, — მე კი დამაბრუნა ზემოხსენებულ სხეშარის ციხის გზიდან და მომათავსა ხუთი სიგნის¹ მანძილზე თავისი ღვთივ დაცული სახლიდან, მონაზონებისათვის სრულიად შესაფერის ადგილას, და უხვად მაწვდიდა მე სხეულისათვის საჭირო საგნებს.

დასასრულ, როდესაც სტეფანე, ნეტარი იოანე ხუცესის შვილი, მოვიდა ამ ქვეყანაში, როგორც ის ირწმუნებოდა, ჩემ საძებრად, იმათ (ძვეყნის მცხოვრებლებმა) დიდი ხალისით და სიამოვნებით მიიღეს ის, პატივი სცეს და ყოველგვარი დახმარება აღმოუჩინეს ჩემ საპოვნელად: იქიდან, მათი დახმარებით, მიპოვა მე იმ წმიდა სტეფანემ... როგორც სულიერმა ცხენმა, მოირბინა მან მთელი ლაზიკე, აფსილია და აბაზგია და უშიშრად ქადაგებდა როგორც ქეშმარიტების, ისე შემოტანილი ახალი მიმართულების შესახებ; ამ კაცის იქ ყოფნა მიზეზი აღმოჩნდა მრავალთა სარგებლობისა და ხსნისა და აგრეთვე ჩემი პირადი სიმშვიდისა და ნუგეშისა. ის უღირსი სახელი, რომელიც ქეშმარიტებისაგან ნამდვილმა განდგომილებმა ჩვენ მოგვაკუთვნეს, მაშინ გაქრა და ბევრისთვის ცხადი გახდა ქეშმარიტება. ასეთი კეთილი საქმეები რომ განაწესა მან თავისი საკუთარი

¹) signum იგივეა, რაც *σημεῖον* (იხ. ქვემოთ გვ. 50, შენიშვნა 2): «Signum, milliare, *σημεῖον*» (Du Cange, Glossarium med. et inf. latinitatis t. VI, 252).

ille vir Kalendis Januarii VIII indictionis, quae modo praeteriit, apud Christi amicum Abasgiae principem dormivit in domo.

Quapropter oportebat quosdam ex vestratibus dei amatoribus, et secundum scientiam zelum dei habentibus, huc venire, et quae veritatis et pro veritate sunt, testificari, ut et orthodoxia magis convalesceret et introducta novitas per amplius argueretur. Sed et ego humilis consolatione ac refectione potirer... et maxime cum usque ad Hiberiam illinc, ut didici, veniant, cujus rei gratia et huc minime veniunt?

Obsecro igitur sanctissimos vos, si possibile fuerit, transmitti mihi per quempiam fidelem virum, ex his qui ad Hiberiam veniunt, codicem eorum quae canonice gesta sunt a sancta et apostolica synodo, quae per sacram praeceptionem sancti martyris et apostolici ac summi papae Martini, in seniore Roma est celebrata, quatenus multo magis sacra sanctorum Patrum dogmata, et quae olim et quae nunc exortae sunt haereticorum abominations evidetiores hic positae efficiantur...

Ergo si, ut flagitavi, a deo compuncti sacrum codicem mi-

მოსვლით, ეს შესანიშნავი კაცი გარდაიცვალა წარსული ინდიქტიონის რვა იანვარს, ქრისტესმოყვარე კაცის, აბაზგიის მმართველის სახრძი.

ამიტომ, ურიგო არ იქნებოდა, რომ ზოგიერთი თქვენთანთაგან, რომელთაც აქვთ ღმრთის სიყვარული და მისდამი სწრაფვა ცოდნისამებრ, აქ მოსულიყო და დარწმუნებულყო, თუ რა არის ქეშმარიტება და რა არის მისი მაგიერი, რათა ისინი განმტკიცებულყვნენ მართლმადიდებლობაში და შემოტანილი ახალი მიმართულება სრულიად გამოძედავენბულიყო და მეც, საწყალობელი, ნუგეშსა და შევებას ვპოვებდი...—თუკი, როგორც გავიგე, ჰიბერიამდე მიდიან იქ, რატომ აქაც არ მოდიან?

გვედრებით თქვენ, უწმინდესნო, თუკი შესაძლებელი იქნება, გადმომიგზავნეთ ერთ-ერთი სარწმუნო, ჰიბერიაში მომავალი, კაცის ხელით იმ დადგენილებათა კოდექსი, რომლებიც დააკანონა წმინდა და სამოციქულო სინოდმა, წმინდა და სამოციქულო მოწამის და უზენაესი პაპის მარტინეს წინადადებით, უხუცეს ქალაქ რომში, რადგან იქ გაცილებით უკეთ არის გაშლილი წმინდა მამების დოგმატები და მწვალებლური საზიზღროებანიც, როგორც წინანდელნი ისე ახლა აღმოცენებულნიც.

ამრიგად, თუ თქვენ, როგორც გთხოვდით, გამომიგზავნით ღმრთის

seritis, siquidem voluerint qui hunc portaturi sunt, huc venire, ad famosissimum et deo custodiendum patricium et cum deo magistrum Gregorium sponte occurrant, suscipientes ad eum palam epistolam a laudabili patricio et praetore Hiberiae[...], qui debeat illum mittere praefato domino nostro et amplissimo patricio et cum deo magistro Gregorio.

რომელიც ვალდებული იქნება გადმოუგზავნოს ის ზემოხსენებულ ჩვენს უფალს და სახელოვან პატრიკიოსსა და ღვთივ მაგისტროსს გრიგოლის (Migne, PGr 90,174—177).

ჩაგონებით წმინდა კოდექსს, იმათ, რომლებიც წამოიღებენ მას და მოისურვებენ აქ მოსვლას სახელოვანსა და ღვთივდაცულ პატრიკიოსს და ღვთივ მაგისტროსს გრიგოლისთან, თან იქონიონ მისდამო მიმართული წერილი ჰიბერიის ღირსსაქებ პატრიკიოსისა და პრეტორისაგან, [მაგრამ თუ ისინი არ მოისურვებენ აქ მოსვლას, გადასცენ ის კოდექსი ჰიბერიის ზემოხსენებულ სახელოვან პრეტორს,]

თეოდოსი განგრელის «მოგონებებიდან»¹

ქვეყნის გაჩენიდან 6118 წელს, თუ ცოტა უფრო გვიან, როდესაც ღვთის შეწევნით ირაკლი მეფობდა და როდესაც კონსტანტინეპოლის სასულიერო ტახტი სერგის ეკირა², ქვეყანას მოედო მონოთელიტთა მწვალებლობა, რომელიც თითქმის სამოც წელს მძვინვარებდა (აქვე მოკიდ მოხსენიებულია მონოთელიტე კისირების მიერ მარცინე ჰაპის, მარქსიმესი და ანასტასის ძეგნის შესახებ). კონსტანტი³ არ დასჯერდა ამ ამბებს და ჯერ წმიდა მაქსიმე მისი მოწაფითურთ (ანასტასითურთ) ჩაამწყვდია ციხეში, და რომ დაინახა, რომ მიუხედავად მრავალი ბრალდებისა, ისინი მაინც დცავდნენ მართლმადიდებლობას, ბრძანა გაეძევიბინათ ისინი თრაკიაში, ქალაქ ბიზიაში და ქალაქ პერბერისში.

¹ იბეჭდება R. Devresse-ის გამოცემის მიხედვით *Ἱστορία συντομὸς* (*An. Boll.* 53[1935], 66—80. იხ. ხეშთ გვ. 39); ხელთ გეჭონდა აგრეთვე ანასტასი ბიბლიოთეკარის მიერ შესრულებული ლათინური თარგმანი (Migne, PGr 90,193—202) და მ. მურეტოვის მიერ ლათინური ტექსტის მიხედვით შესრულებული რუსული თარგმანი (*Бююловский Вестник*, 1914 февраль).

² ირაკლი მეფობდა 610—641 წწ., ხოლო სერგი პატრიარქობდა 610—638 წწ.

³ იგულისხმება კონსტანტინე პოგონატი (641—668), რომელიც ბერძნულ წყაროებში ორი სახელით იხსენიება (*Κωνσταντῖνος* III და *Κάσσιος* II).

Αὐτὸς δὲ ὡς δράξαν ὁ αὐτὸς
Κώνστας τοῦτους πρὸς ἑαυτὸν
ἐπισύρει. Οἱ δὲ ἀνακρινόμενοι
πλέεν μᾶλλον ἔλεγξαν αὐτὸν τε
καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ. Μανία οὖν
χριστάμενος τούτων ἐκτέμνει τὰς
χεῖρας καὶ τὰς γλῶσσας καὶ πα-
ραπέμπει αὐτοὺς ἐν Δαζικῇ εἰς
ἔξορίαν (Anal. Boll. 53, p. 67, 9-13).

იმავე კოსტამ, ვითარცა დრა-
კონმა, კვლავ მოაყვანიხა ისინი
თავისთან. როდესაც იმათ ასამარ-
თლებდნენ, ისინი კიდევ უფრო მე-
ტად ჰკიცხავდნენ მას და მისია-
ნებს. გაცოფებულმა კოსვამ მათ
ხელები და ენები დააჭრევინა და
ლაზიკეში გადაასახლა ისინი.

1. ეს ყველაფერი გადმოწერილია თვით იმ წერილიდან¹, რომელიც ანასტასი ხუცეს-მონაზონისა და აპოკრისიარის საკუთარი ხელით იყო დაწერილი. დაწერილი კი იყო ის მის მიერ... მისი წმიდა მარჯვენა ხელით, რომელიც მას მოჭრილი ჰქონდა და რომლის მხოლოდ მკლავი იყო დარჩენილი, ესე იგი უმტევნოდ და უთითებოდ; საკვირველი წესით მოუხერხებია მას დაწერა: მიუბამს ორი ძალიან პატარა და წვრილი ჯოხი და ასე დაქნჩინა; უფრო მართალი იქნება რომ ვთქვათ, რომ მან დასწრინა ღვთაებრივი ძალისა და წყალობის საშუალებით, ისევე როგორც თავისუფლად და დაუბრკოლებლად ლაპარაკობდა ჭეშმარიტად ღვთაებრივი და უხილავი ენით, თუმცა ის ძირშივე ჰქონდა მოჭრილი,

ὡς Λεβερνίκιος ὁ πικρίας
Δαζικῆς μεθ' ἑρῶων φρικτῶν
ἀφαγῆσατο ἡμῖν, οἰκονομῆζ' ἰθεὺς
αὐτόπιστης ἐπὶ τὸ αὐτὸ γένόμενος,
ἐπισπιστῶν ἐπὶ τὸ παραδόξων τὸν
μεγάλου τόντου θιάσματος (Anal.
Boll. 53, p. 68, 23-26).

როგორც გვიამბო ჩვენ, საშინელი ფიცის ქვეშ, ლაზიკის პატრიკიოსმა ლებარნიკიოსმა, რომელიც—ღვთის განგებით—ამის თანამხილველი ყოფილა და თავის თვარებს ძლივს უჯერებდა ამ დიდი საკვირველების უცნაურობის გამო².

2. მარტო ეს წერილი კი არ დასწერა მან ამ წესით, არამედ მრავალი სხვა წიგნიც და საკუთარი ნაშრომების და წმინდა ნა-

¹ იგულისხმება ანასტასი აპოკრისიარის წერილი, მიწერილი—როგორც აქამდე ცნობილი იყო—თეოდოსი განგრღლისადმი, რომელმაც ეს წერილი შემდეგ გამოაქვეყნა (იხ. ზემოთ მოყვანილი ნაწყვეტები, გვ. 40—48).

² სამართლიანად შენიშნავს ა. ბრილიანტოვი (l. c. 471), რომ აქ იგივე სახელი უნდა იგულისხმებოდეს, როგორითაც თეოდოსი ექვამთააღმწეოელს მთხსენებელი ჰყავს ლაზეთის მმართველი 697 წლისთვის: «ლაზიკის პატრიკიოსის სერგი, ბარნუკის ძე» de Boor 370: Σέργιος, ὁ πατρικιος τῆς Δαζικῆς, ὁ τοῦ Βαρσοκίου); შეიძლება პატრიკიოსი სეოგი იმ ლებარნიკის შვილიც იყოს, რომელმაც 668 წელს თეოდოსის უამბო ანასტასის თავგადასავალი.

4. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

წარმოების ტომებიც (ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πλείστω βίβλων καὶ τόμων ἰδίων αὐτοῦ πονημάτων καὶ συγγραμμάτων ἑρῶν... γραφέντων)..., როდესაც ის იყო თავის უკანასკნელ, ესე იგი მესამე ექსტრონიზში, ἔν κἀστρω ἐπιλεγόμενῃ Θουσοῦ- იმ ციხეში, რომელსაც თ უ ს უ მ ე -
 μης, κειμένῃ ἐπάνω χωρίου Μό- სი ეწოდება და რომელიც მღე-
 χεις (Mochoes), κλίματος Ἄψι- ბარეობს სოფელ მოქვის ზემოთ
 λίας τέλους, κατ' ἀνατολὰς τῆς აფსილიის მხარის საზღვარზე, პონ-
 Ποντικῆς θαλάσσης, παρ' αὐτὸν ტოს ზღვის აღმოსავლეთით, კავ-
 τὸν πόδα τῶν Καυκασίων¹ ἰσρέων, კასიის მთების ზეგ ძირში, ქრის-
 πλησίον τῆς τῶν φιλοχρίστων ტესმოყვარე ამაზგებისა და აღან-
 Ἄβασγῶν χώρας καὶ τῶ ἔθιους თა ტომის მახლობლად, ხუთი სი-
 τῶν Ἄλλανῶν, ὡς ἀπο σημείων² მისი მანძილზე სოფელ ჯ ი ხ ა ხ ო -
 πέντε τῶν χωρίου Ζιχαχῶρεως³ რ ი დ ა ნ, ესე იგი იმავე ლაზთა
 (a praedio Zichachorio), ἵγουν ქვეყნის ქეშმარიტად ქრისტესმო-
 τοῦ πρώτου οἴκου Γρηγορίου τῶს ყვარე პატრიკიოსისა და მაგისტ-
 ὄντως φιλοχρίστου πατριკίου καὶ როსის გრიგოლის პირველი სახ-
 μαγίστρου τῆς αὐτῆς τῶν Λαῶν ლიდან, რომელსაც ის ამ წერილ-
 χώρας, οὗ καὶ μνήμην ἀγαθὴν ში ღირსეულად მიუძღვნის კეთილ
 ἀξίως πεποιήται ἔν τῇ τοιαύτῃ ხსოვნას; იმ საცოდავი მმართვე-
 ἐπιστολῇ μεταστάντος αὐτοῦ, βίჯ ლების იძულებით და განკარგუ-
 καὶ ἐπιτροπῇ τῶν ἔχεισε πρὸ αὐ- ლებით, რომლებიც მის წინ გყ-
 τοῦ ἀθλίων ἀρχόντων ἕως αὐτοῦ, ნენ იქ ვიდრე მის დრომდე, ის ამ
 ἔν τῇ αὐτῇ τρίτῃ ἐξῆριξ ἐπτάκις მესამე ექსტრონიზის დროს შვიდ-
 ἔν δυοჯერძი τόποις καὶ მსიქვი ჯერ იქნა გადანაცვლებული უხე-
 πελλῇ, ἔν τῷ εἰρημένῃ κἀστρω ირო ადგილებში და დიდად და-
 Θουσαῖν ἔν κυρίῳ κεοίμῃται αὐτός იტანჯა, და გარდაიცვალა ხე-
 (Anal. Boll. 53, p. 69, 21—70, 7). ნებულ თ უ ს ა ვ ი ს ციხეში.

5. შემდეგ, წმიდა და ნეტარსწინებული მაქსიმე..., რომლის ძეგლი ყოველ ღამე ღამპრებს აჩენს, იხილვება იმ დღიდან, როდესაც გარდაიცვალა; ვიდრე დღევანდლამდე..., როგორც ამას გვაცნობებს ზემოთ მოყვანილი წერილი. ჩვენ თვითონაც საკუთარი ყუროთ გვსმენია იმ ადგილის მრავალი მმართველისა და მცხოვრებლებისაგან (παρὰ πολλῶν τῶν ἔχεισε ἀρχόντων τε καὶ οἰκητόρων), რო-

¹) ხელნაწერში *Καυκασίων*.

²) *Σημεῖον* აღნიშნავს მანძილს, ათას ნაბიჯს: «*Σημεῖα, μιλια*» (Suidas); «*Σημεῖο*» Milliare, Lapis milliaria» (Du Cange, Glossarium med. et inf. Graecitatis).

³) *Ξιχαχῶρεως Ε* (Бриллиантов, 37).

მლებიც ფიცის ქვეშ გვიამბობდნენ დარწმუნებით ამ საკვირველების შესახებ. ხოლო იმათგან, რომელთაც საკუთარი თვლით უნახავთ ეს რამზნები, ერთი დღესაც ცოცხალია,

ὁ τὸν ἀντὶν ἀστέρου Χημάρεως ἰμαίε σ ხ ი მ ა რ ი ს ციხის უფროსი (Chemareus) ἀμυγῆ Μιστριάδας, მისტრიანე, რომელსაც თავის ჯან-
 ὁ καὶ βυγλέσων μετὰ τῶν ἑαυτῶν რისკაცებთან ერთად დარაჯობის
 στρατιωτῶν ταύτας εὐχ ἄπαξ ὅς დროს, არა ერთხელ და არა ორ-
 ἄς¹, ἀλλὰ καὶ πάλαις φεασά- ჯერ, არამედ ხშირად უნახავს ეს
 μειςος καὶ πᾶσι πρῶτος φανερώς ლამპრები და პირველს მას უამბ-
 κηρῆξας (Anal. Boll. 53, p. ნია ეს ყველასათვის².
 75,9-12).

ჩვენ კი ვერ შევძელით იქ მიგვეღწია, რადგან მეტად ძნელია ასევე იმ მთაზე, ესე იგი კავკასიონის მწვერვალზე—მასზე უფრო

¹) ხელთნაწერში ὁὐბείξ.

²) ზემოთმოყვანილი ტექსტები შეიცავენ მრავალ ძვირფას ცნობას ლაზე-
 თის ზოგიერთი გეოგრაფიული პუნქტისა და ლაზეთის (და ნაწილობრივ იბე-
 რიის) პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ VII საუკუნეში. ამ
 ტექსტებში მოხსენებული გეოგრაფიული პუნქტების დასადგენად დიდი მუშაობაა
 გაწეული პროფ. კ. კეკელიძის (Сведения груз. источников о Максиме
 Исповеднике, Киев, 1913) და ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ს (XB, VI) მიერ; R.
 Devresse-მაც სცადა (An. Boll. 53) შეებოდა ზოგიერთ ამ გეოგრაფიულ პუნქტს,
 მაგრამ რამდენადაც მის ნარკვევს მიზნად აქვს დასახული ამ ტექსტების ერთი
 ნაწილის, ე. წ. Hypomnesticum-ის ბერძნული ტექსტის გამოცემა და მისი ავ-
 ტორის ვინაობის (თეოდორე Σπυριδαιος-ის) დადგენა, ამდენად ის გეოგრაფიული
 პუნქტების შესახებ დაკმაყოფილებულა მხოლოდ ზოგიერთი მითითებით, ზედმი-
 წვევით რკვევას კი არ შესდგომია.

პროფ. კ. კეკელიძისა და ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ს გამოკვლევათა წყა-
 ლობით მრავალი პუნქტის საკეთხს მოეფინა შუქი, მაგრამ დარჩა ზოგიერთი სა-
 კითხი, რომელთა საბოლოო გარკვევისათვის არსებული მასალები არ კმარა.

ჩვენს ტექსტებში მოხსენებულია შემდეგი გეოგრაფიული პუნქტები: ს ქ ი-
 მ ა რ ი (სქიომარი, სხიმარი), ს კ ო ტ ო რ ი, მ უ კ ო რ ი ს ი, ბ უ კ ე ლ ო ს ი (ბ უ-
 კ ო ლ უ ს ი), თ ა კ კ რ ი ა, ფ უ ს ტ ა, თ უ ს უ მ ე. მოხსენებულია ეს პუნქტები
 შემდეგ კონტექსტში:

ბიზანტიის მონოთელიტურმა ხელისუფლებამ, რომლის სათავეში იდგა მა-
 შინ კონსტანტინე III პოგონატი (641—668), მონოთელიტური მიმდინარეობის
 მოწინააღმდეგენი, მაქსიმე და ორი ანასტასი, გადაასახლა ლაზეთში 662 წელს.
 სამივე მოღვაწე ერთად გააგზავნეს ლაზეთში, ხოლო ლაზეთში ჩაყვანის შემდეგ
 ისინი ერთმანეთს დააშორეს და სხვადასხვა ადგილი მიუჩინეს საპყრობილედ:
 მ ა ქ ს ი მ ე ს —სქიმაზი (Σχιμαζιον, Σχιαζιον, Σχιμαζιον, Schemari-
 um, Schimaris, «ჰიმაზი»), ა ნ ა ს ტ ა ს ი ბ ე რ ს —სკოტორი (Σκοτοριον, Scotori,
 «კოტორი»), ა ნ ა ს ტ ა ს ი ა პ ო კ ო რ ი ს ი ა რ ი ს —ბუკოლუსი (Βουκολους, Bucu-
 lus, «ბოკლე», «ბუკლე»). მაქსიმე გარდაიცვალა იმავე სხიმარის ციხეში, ხოლო

მაღალი მთა არ არსებობს დედამიწის ზურგზე (δία τε τῆς τῆς τῆς
 ἔκεινται ἡτοι τῆς κορυφῆς τῶν Καυκάσιων, ὅς ἰσχυρῶς ἔχει
 ἡ δὲ ἔστιν, ὡς ἔχειται), თანაც ზამთარი იყო და გარდა ამისა იმ
 მხარეში ხალხი ღელავდა.

მისი მოწაფეები კიდევ ატარეს სხვადასხვა ციხეში. შემდეგი ცხრილი ნათელ-
 ჭყოფს ამ მარშრუტს.

ანასტასი ბერი

სკოტორი: აბაზგიის მახლობლად (ბერძნ.)
 ↓ აბაზგიის მახლობლად მდებარე აფსილიის ციხეში (ლათ.)
 ციხესა აფხაზეთისასა (ქართ.)
 მშკორისი (გ^{სა}დ)
 ↓
 სვანეთის ციხე.

ანასტასი აპოკრიხიარი

ბშკოლუსი: ალანთა საზღვრებში (ბერძნ.)
 ↓ ალანთა მეზობლად, მისიმიანის ქვეყანაში (ლათ.)
 საზღვართა ოვსეთისათა (ქართ.)
 მშკორისი (გ^{სა}დ)
 ↓
 თაკვირია: აბაზგიის მახლობლად (ბერძნ.)
 ↓ ი ბ ე რ ი ს მახლობლად (ლათ.)
 აფხაზეთს (ქართ.)
 ფუსტა: აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში (ლათ.)
 ↓
 მთავრის სახლი (ლათ.), [ჯინჯორის] (ბერძნ.) მახლობლად
 ანუ
 [თუსუგე] (ბერძნ.)
 ↓
 ფუსტა (ლათ.)
 ↓
 [სხემარისკენ]
 ↓
 თუსუგე: აფსილიის მხარის საზღვარზე, აბაზგებისა და ალანების მახლო-
 ბლად, მოქვის ზემოთ.
 განვიხილოთ ცალკე პუნქტები:

ა) ს კ ო ტ ო რ ი და ბ უ კ ო ლ უ ს ი. პირველ პუნქტებად, სადაც მოთა-
 სებულ იქნენ ანასტასი ბერი და ანასტასი აპოკრიხიარი, დასახლებულია ს კ ო-
 ტ ო რ ი და ბ უ კ ო ლ უ ს ი, რომელთა მდებარეობა, ვფიქრობთ, დაახლოვებით
 გარკვეულია: ა) კ ო ლ ო რ ი—იმავე სახელის მატარებელ მდინარეზე, აბაზგიისა
 და აფსილიის საზღვარზე; ბ) ბ უ კ ო ლ უ ს ი—ციხე მისიმიანთა ქვეყანაში (კ. კ^მ

6. აი, ეს უწმიდესი და საკუთარი ხელით დაწერილი ზემო-
ხსენებული წერილი გადმოგვეგზავნა ჩვენ..., მათი იმ მესამე ექსო-
რობის ადგილიდან, ესე იგი ლაზიკიდან....

Ἀπεδῆθη δὲ ἡμῖν τοῖς ἄνωθεν გადმოგვეცა ეს ჩვენ უმცირესთ,
კელიძე, 26—28; ა. ბრილიანტოვი, 33; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა
III, 86—87).

ბ) მუკარისი. ეს ადგილი გზად გაიარეს ანასტასი ბერმა და ანასტასია
აპოკრისიარმ, როდესაც ისინი სკოტორ-ბუკოლუსიდან მიჰყავდათ „სვანეთის
ციხეში“ (ანასტასი ბერი) და „თაკურიაში“ (აპოკრისიარი). ჩვენ ვფიქრობთ,
რომ ეს პუნქტი შეიძლება დადგენილად ჩაითვალოს; ეს არის VI საუკუნის წყა-
რებიდან ცნობილი მუხურისი, ლახეთის ნაწილი როინსა და ცხენისწყალს
შუა (კ. კეკელიძე, 29—30; ა. ბრილიანტოვი, 33; ს. ყაუხჩიშვილი,
გეორგიკა II, 90 და P. Peeters: *An. Boll.* 53 [1935], 403—404), და მას არა-
ფერი აქვს საერთო „მურის ციხესთან“, რომელზედაც შესაძლებელი ვარინტის
სახით მიუთითებს R. Devresse-ი (*An. Roll.* 53, p. 62).

გ) თაკურია. პროფ. კ. კეკელიძე (გვ. 30—31) ფიქრობს, რომ აქ
იგულისხმება ლეჩხუმის ციხე თაკვერი, რომლის შესახებაც ვახუშტი სწერს:
«ხოლო გორდიამ ვიდრე კავკასამდე არს კეობა ლეჩხუმისა, უწოდებენ თაკვე-
რად. არამედ მოიგო სახელი ესე გარემოსთა მთათაგან, კვერსავით მდებარისა,
იხილე ესე მთა კვერი, ანუ ციხისაგან ფრიად მაგრისა მუხევი, თაკვერისა»
(გეოგრაფია, ბროსეს გამ. 348). ა. ბრილიანტოვი (გვ. 34) ამ აზრს თითქოს
იხიარებს. მაგრამ იქვე მოჰყავს, გაუბათილებლად, შესტაკოვის მიერ ამ პუნქ-
ტისთვის დადებული „ცაგერი“ (С. Шестаков, *Пап Мартин I в Херсоне:*
Труды XIII археол. съезда в Екатеринославе 1905. Москва, 1908, I 142);
და, ამის გარდა, საჭიროდ თელის გარკვეულ იქნას აჯათიას მიერ მისიმიელთა
ქვეყანაში მოხსენებული *T'áχad* (აღბათ *Θαχυρία*-სთან დაკავშირებით).—ჩვენის
აზრით, ამ საკითხის გასარკვევად მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული შემდეგი
გარემოება: ა) *T'áχad*-ის საკითხი აქ სრულად უნდა მოიხსნას, ვინაიდან ჩვენს
ტექსტებში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ მაქსიმეს მოწაფეები აფხაზ-აფსილ-მი-
სიმიელთა მხარეებიდან (სკოტორ-ბუკოლუსიდან) ანალ ადგილებში (სვანეთის ცი-
ხეში და თაკურიაში) გადაყვანის დროს გაატარეს მუხურისზე; მაშასადამე, ამ გზით
ისევ მისიმიელთა ქვეყანაში ვერ მოხვედებოდა ანასტასი აპოკრისიარი. ბ) „თაკ-
ვერის“ გაიგივებას *Θαχυρία*-სთან ენობრივად ხელს უშლის ის გარემოება რომ
ბიზანტიური ეპოქის ბერძნულში უკვე გასპირანტებულია და ის „თ“-ს არ უდ-
რის. რა თქმა უნდა, როდესაც ლაპარაკია ძველიდანვე ცნობილ, გარკვეული და-
წერილობის მქონე, სიტყვებზე (მაგ. თომა, თეოდორე და მისთ.), აქ ბიზანტიური
ბერძნულიც კვლავინდებურად *θ*-ს იხმარს, მაგრამ გაათოსტევის ახლანდელი ინ-
გლისური *th*-ს მსგავსად, ხოლო ქართული იხმარს „თ“-ს (ძველი *θ*-ს შესატ-
ყვისს). *θ*-ს გადმოცემა „თ“-ით ბიზანტიურ ეპოქაშიც არის შესაძლებელი, მაგ-
რამ მხოლოდ ლიტერატურული გზით (შდ. იოანე პეტრიწის მიერ ნაზმარი სიტ-
ყვები: «თეორია» «მეთექსის» და მისთ.). ხოლო არა მწიგნობრულის გზით შექმ-
ნილი ფორმებისთვის ბიზანტიური ეპოქის *θ*-ს უფრო შეეფერება „ც“, და, ამნაი-
რად, *Θαχυρία*-ს შესატყვისად ჩვენ უფრო „ცაგერი“ შეგვიძლია მივიჩნიოთ,
ვიდრე „თაკვერი“ („ცაგერში“ „გ“ გადმოიცემა *χ*-ით და არა *γ*-ით, რადგან უკა-

ἐλαχίστους Θεοδοσίῳ καὶ Θεοδώ- ესე იგი თეოდოსის და თეოდო-
 ρῶ γρηγορίῳ καὶ ἀνομιέστῳις ἀδελ- რეს, მკვიდრსა და ნამღვილ ძმებს,
 φοῖς, ταπεινοῖς τε καὶ ἀμαρτω- საწყალობელსა და ცოდვილ ძმებს
 λῳις ἀδελφοῖς, διὰ τῶν ἀββᾶ (ბერიბს) გ რ ი გ ო ლ ი ს ხელით;

ნასკნელ შემთხვევაში 7 გაპალატლების გზით „ა“-ად გადაიქცეოდა; იხ ს. ყ ა -
 უ ხ ჩ ი შ ე კ ლ ი, გიორგი ამარტოლის ქრონოგრაფი, II, 75).

4) ფ უ ს ტ ა. მისი მდებარეობა განსაზღვრულია ჩვენი ტექსტების მხოლოდ-
 ლათინურად (ანასტასი ბიბლიოთეკარის გადმოცემით) დაცულ ნაწილში: ის მდებ-
 არეობს «აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში» (ზემოთ, გვ. 44). ქალაქი *Φοῖσ-
 τὰ* გვხვდება ეპიფანე კონსტანტინეპოლის მიერ შედგენილ „ანდრიას ცხოვრე-
 ბაშიც“ (იხ. აქვე ქვემოთ გვ. 57-58), სადაც ის მოხსენებულია აღანთა ქვეყნის-
 დასახელებასთან ერთად (*εἰς Ἀλᾶντιαν καὶ Φοῖστταν πόλιν*), ისევე როგორც იმა-
 ვე ცხოვრების სხვა ადგილას ერთად არიან მოხსენებული *Φοῖστοι*, და *Ἀλᾶνοι*.
 თუ სად მდებარეობდა ზედმიწევნით ფუსტა, ამის თქმა ძნელია, ხოლო ანდრიას
 „ცხოვრების“ მიხედვითაც, ისევე როგორც ჩვენს ტექსტში, მისიმიელთა მხარე-
 ში თუ მის მებრძოლად უნდა მდებარეობდეს. ჩვენი მხრით შეგვიძლია კიდევ და-
 ვუმატოთ ის, რომ სოხუმის რაიონის სოფელ ალექსანდროვსკოეში, სადაც ჩვენ აქ
 დასახლებულ ბერძნებს შორის სამუშაოდ ვიყავით 1933 წლის ზაფხულში, ადგი-
 ლობრივი მცხოვრებლებსაგან გვსმენია— ეს არის ძველი ფუსტას მხარეთ.

5) თ უ ს უ მ ე. ამ ადგილის სახელწოდება ორი ვარიანტით არის გადმო-
 ცემული ბერძნულ ტექსტში: *Θυσισμῆς* და *Θυσισᾶν* (ზემოთ, გვ. 50). პროფ.
 კ. ქ ე კ ლ ი ძ ე ფიქრობს, რომ ის უნდა იყოს დიოსკურია, ახლანდელი სოხუმის
 მახლობლად (I. ც. 33), მაგრამ ამას ხელს უშლის ბერძნულ ტექსტში მოცემული
 განსაზღვრა: სოფელ მოქვის ზემოთ. ლათინურ ტექსტში ანასტასი ბიბლიო-
 თეკარისა კიდევ უფრო მეტა ნათქვამი (ზემოთ, გვ. 46): «დამაბრუნა სხემარის
 ციხის გზიდან და მომათავსა... [სოფელ] მოქვეშიო» (ლათინური ტექსტი ასე
 უნდა გავიგოთ და იქ დამზიხჯებით დაწერილი *Monachos* უნდა შესწორდეს
Mochoes-ად: იხ. ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი გ ვ. 37), რომ ბერძნული *Μόχοις* ქარ-
 თულ „მოქვი“-ს უდრის, ამაში არავითარი ეჭვი არ უნდა არსებობდეს: იხ დიფ.
 თონგის „კ“-დ გამოთქმა ჩვეულებრივია ამდროინდელი ბერძნულისათვის. რომ
 „თუსუმე“ ან „თუსავი“ სოხუმის მახლობლად ყოფილიყო, საეჭვოა, რომ ჩვენს
 ავტორს ის განსაზღვროს „მოქვის ზემოთ“. იქნებ „თუსუმე“ მერმინდელი საკა-
 თედრო ცენტრის, მოქვის, ძველი სახელი იყოს?

6) ს ქ ი მ ა რ ი. ყველაზე მეტი ყურადღება იმ პუნქტებს შორის, რომლე-
 ბიც ჩვენს ტექსტებშია მოხსენებული, მეცნიერთა მიერ აქვს მიცემული მაქსიმე-
 სათვის მიჩენილ სქიმატის ციხეს. ამ ციხის სახელწოდება ტექსტებში სხვადა-
 სხვანაირად არის გადმოცემული: *Σχιμαδίον*, *Σχιμάριον*, *Σχιμαδίον*, *Σχιμαδίον*,
Schemarium, *Schimaris*, «პიმარი» (ზოგიერთ ქართულ ხელთნაწერში «პიმარი»
 და «ლიმარი»—აღრევა პალეოგრაფიულ ნიადაგზე). პროფ. კ. ქ ე კ ლ ი ძ ე ს ა და.
 ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ს მიერ ჩატარებულია კვლევა-ძიება როგორც ამ პუნქტის
 სახელწოდების, ისე მისი მდებარეობის გამოსარკვევად.

ორივე მეცნიერი თანახმაა იმაში, რომ აქ იგულისხმება მ უ რ ი ს ც ი ხ ე
 (ლუჩხუში, ცაგერის მახლობლად); ამას ადასტურებს ადგილობრივ დარჩენილი
 თქმულებები: მაქსიმეს შესახებო; სახელდობრ, რომ მაქსიმე მოკლულ იქნა ერთი

Γρηγορίου τῶν ἡγιομένων μονῆς ἰς ῥმიδα ἰοῶνε ნათლისმცემლის
 τῶν ἀγίων Ἰωάννου τῶν Βαπτισ- მონასტრის წინამძღვარი და ამბაა,
 τῶν τῆς τῶν Ἀλβανῶν χῶρας ალბანელთა მხარეში, რომელ-
 ἐπιλεγομένης Βεταζαρισῶς, ἐν საც ბეტარარუ ეწოდება, ამა-

დენვირელი (დენვირი—სოფელი ლეჩხუმში) გლენის მიერ და დასაფლავებულ
 იქნა იქ, სადაც შემდეგ გაშენდა მაქსიმეს სახელობის მონასტერი, მურში (კ. კე-
 კელიძე, გვ. 36; ა. ბრილიანტოვი, გვ. 24 შმდდ.). გარდა ამ ლეგენდისა,
 ერთ-ერთ ძირითად დასაყრდენს ორივე მეცნიერისათვის შეადგენს საეკლ. მუ-
 ხეუმის № 222 ხელთნაწერის 440 გვერდზე არსებული მინაწერი, რომლის ტექსტს
 პრაფ. კ. კეკელიძე (და მასთან ერთად ა. ბრილიანტოვი) კითხულობს ასე:
 „моши святого Максима покоятся (в крепости Мури) близ Пагери“ და
 შენიშვნაში განმარტავს: „Грузинские слова, соответствующие выражению
 «в крепости Мури» транскрибированы трудноразбираемыми теперь, поч-
 ти что смешными, греческими буквами“ (I. ს. გვ. 35).

ჯერ ორიოდ სიტყვა ლეგენდის რეალური ღირებულების შესახებ. ჩვენის
 აზრით შემოსენებული თქმულება მაქსიმეს მოკვლის შესახებ არ ეთანხმება
 ჩვენს ტექსტებში მოხსენებულ ფაქტებს. ჩვენი ტექსტების მიხედვით მაქსიმე
 «მოათავსეს ერთ ციხეში, რომელსაც ეწოდება სქიომარი» (იხ. ზემოთ, გვ. 42),
 და არსად არ არის ნათქვამი, რომ მაქსიმე თავისუფლად იყო გაშვებული საც-
 ლოვრებლად; მაქსიმე და მისი მოწაფეები ციხეებში იყვნენ მოთავსებული და, მა-
 შასადამე, მაქსიმეს არ შეეძლო თავისუფლად ევლო სოფელ-სოფელ, როგორც ეს
 ზემოხსენებულ თქმულებაშია. საფიქრებელია, რომ რომელიღაც ადგილობრივ
 არსებულ თქმულებას ჩაეკსოვა შემდეგ ხანებში მაქსიმეს სახელი, იმ მაქსიმესი,
 რომელიც მართლა მოკვდა სადღაც ლეჩხუმის მახლობლად არსებულ ციხეში. მა-
 ქსიმეს სახელი ისედაც იქნებოდა დაკავშირებული ლეჩხუმთან, რადგან ერთ-ერთი
 ისი მოწაფე *Θαχυρία*-ში (ცაგერში) იყო მოთავსებული.

საქსნაქსა
 ცაქსნაქსა
 ქსნაქსა
 ჯსნაქსა
 ჯსნაქსა
 აქსნაქსა

რაც შეეხება № 222 ხელთნაწერის სქოლიასტის შენიშ-
 ვნას, ჩვენ ორი მოსაზრება გვიკარნახებს დავეჭვდეთ მის რეა-
 ლურ ღირებულებაში. ა) ხელთნაწერის 440 გვერდის არშია-
 ხე მოთავსებული არაქართული ასოები არავითარ ნიშანს არ
 ატარებენ ბერძნული დამწერლობისას. ეს ასოები გასინჯუ-
 ლია აგრეთვე სირიული და არაბული დამწერლობის მცოდ-
 ნეთა მიერაც, და მათი აზრით უფრო საფიქრებელია, რომ
 აქ არაბული ასოები იყოს, ხოლო ამ მინაწერის შინაარსის
 მაოკითხვა ჯერ ვერ მოხერხდა. მინაწერი იკითხება ასე:

ამიქს წა მაქსიმე მაქლობელად
 ცს ნაწილინი მას ცაგერისა

ამ მინაწერიდან მხოლოდ ის ჩანს აშკარად, რომ სქოლიასტის აზრით მა-
 სიმე დასაფლავებული ყოფილა „ცაგერის მახლობლად“, და სრულიად არაფერია
 იქ ნათქვამი მურის ციხეზე. ბ) რომელიღაც გადმოცემის მიხედვით მაქსიმეს და მის
 მოწაფეთა „ცხოვრება“ დაუკავშირებიათ მურის ციხესთან (ამ გადმოცემის დასაყრ-
 დენია, ალბათ, *Θαχυρία* ცაგერი). ამისი ანარეკლია ის შენიშვნა, რომელიც მოეზო-

τῆ δ' ἑξ Ἰησοῦ τὸν θεὸν ἡμῶν ἀνασταῖσαι, ἢ τοιαύτη ἔρα ἔπιστάσῃ μὴν ἀβύσσου εἰκάδι ἑξ ἡμῶν ἀναπαρελθόντος ἡμᾶς, ἢ ἀναστρέψασιν ἔκ τῆς πολλαχῆς λεγομένης τῶν Ἀλᾶν χάρας (Anal. Boll. 53, p. 76, 5-13).

ლღების ეკლესიაში (?); გადმოგვეცა ეს წმიდა წერილი აგვისტოს ოცს, წინა ინდიქტიონის მეტერთმეტე წელს, როდესაც ჩვენ ჩიჩნ მიერ ხშირად მოხსენებულ ლაზთა ქვეყნიდან ვბრუნდებოდით.

გება მეორე სქოლიასტს, საეკლ. მუხეუმის № 97 ხელთნაწერის არშიაზე მოთავსებულ შენიშვნაში: ხელთნაწერის 548 გვერდზე XI საუკუნის ხელით სწერია: «და წარიყვანეს ხუცესი ანასტასიოს ციხესა სუანთა სოფლისასა», ხოლო ამ სიტყვების გასწვრივ არშიაზე სწერია (ცოტა უფრო მოგვიანთ ხელით): «სუანთა სოფლის ციხე, რომელ არს მ უ რ ი». როგორც ცნობილია, არც ერთი ტექსტი (არც ბერძნული, არც ლათინური, არც ქართული) არ იხსენიებს სუანეთის იმ ციხის სახელს, სადაც მოთავსებულ იქნა ანასტასი ბერი.

ამ მოსაზრებთა საფუძველზე ჩვენ ვასკვნით, რომ არ ვითარი რეალური ღირებულება არა აქვს ჩვენი ტექსტების „სქიმაის“ მდებარეობის გასარკვევად არც მაქსიმეს შესახებ დარჩენილ თქმულებას და არც ქართული სქოლისტების მინაწერებს (თუნდაც პირველი მინაწერის ჯერ ამოუშიფრავი ნაწილი. მართლაც შეიცავდეს „მურის ციხეს“).

ჩვენის აზრით უფრო რეალურია ამ საკითხის მეორე მხარის რკვევა, რომელიც ჩაატარა ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი მ ა. მან თავისი გამოკვლევების 47—62 გვერდებზე დეტალურად გაარჩია „სქიმაის“ ციხის სახელწოდების საკითხი და იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ *Σχυμῶν*-ში (და მის ვარიანტებში) პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აღრევაა მომზადარი და რომ *Σχυμῶν* იგივეა, რაც პროკოპი კესარიელის საისტორიო ნაშრომში მოხსენებული «უ ქ ი მ ე რ ი ო ნ ი» (ან პირიქით, რომ პროკოპის «უქიმერონი»-შია პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აღრევა და ის იგივე პუნქტია, რაც მაქსიმეს «სხოვრების» *Σχυμῶν*). ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ს ნარკვევის ეს პალეოგრაფიული ნაწილი სრულიად დამაჯერებელ შუაბეჭდილებას სტოვებს. მაგრამ ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ს უეჭველ ფაქტად მიაჩნია № 222 ხელნაწერის მინაწერის შინაარსი და ადგილობრივ, ლეჩხუმში, შენახული თქმულების შინაარსიც (მურის ციხის შესახებ), და თავისი პალეოგრაფიული, წარმატებით ჩატარებული, კვლევა-ძიების შემდეგ ასკვნის, რომ პროკოპის «უქიმერონი»-ც, მასადაამე, მურის ციხე არისო. ჩვენ სრულიად ვიზიარებთ ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ს დასკვნას უქიმერონ-სქიმაის იგივეობის შესახებ, ხოლო მისი მდებარეობის შესახებ კვლევა-ძიება, ჩვენის აზრით, უნდა წარიმართოს იმ მიმართულებით, რომელიც მითითებულია ჩვენ მიერ უ ქ ი მ ე რ ი ო ნ ი ს ა და ო ნ ო გ უ რ ი ს ი ს გეოგრაფიული მდებარეობის რკვევის დროს, სახელდობრ: ეს პუნქტი უნდა ვეძიოთ სამეგრელოს და ლეჩხუმის საზღვარზე, გორდის გადასავალთან, უნაგირას მთის კალთაზე (იხ. ს. ყ ა უ ხ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგია III, 59—62).

ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი

ეპიფანე, კონსტანტინეპოლის «კალისტრატა» მონასტრის ბუტყესი და მონაზონი, მოღვაწეობდა VIII საუკუნის მეორე ნახევარში, 780-ანი წლების მახლობელ ხანებში. მისი ნაშრომებია „მარია-მის ცხოვრება“ და „ანდრიას ცხოვრება“, რომლებშიაც ის აწარმოებს ამ „ცხოვრებათა“ და, საზოგადოდ, მოციქულების „ცხოვრებათა“ წყაროების კრიტიკას. „ანდრიას ცხოვრებაში“ ის წერს, რომ ის არ დაკმაყოფილდა წერილობითი წყაროების (კლემენტი რომაელის, ევავრე სიცილიელისა და ეპიფანე კვიპროელის) გამოყენებით და მოიარა ზოგიერთი ის ადგილი, სადაც ანდრია მოციქული მოღვაწეობდა (Krumbacher, GBL 192).

ქვემოთ მოყვანილი ტექსტი გადმობეჭდილია გამოცემიდან: Migne, Patrologia graeca, t. 120.

ანდრია მოციქულის მიერ დამოძღვრილი ტომები და ადგილები

Τὸν δὲ ἀγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύνρου λέγοντος ὅς ἐκ παραδόσεως ἔχειν, τὸν μακάριον ἀπόστολον Ἄνδρέαν διδάξαι Σκύθας, καὶ Σογδιανούς,¹ καὶ Γερσίους, ἐν Σεβαστοπόλει τῆς μεγάλῃς ἑπου ἐστὶν ἡ παρεμπίσθη Ἄφάρου καὶ Ἰσσοῦ λιμὴν καὶ Φάσις ποταμός· ἐνθα οἰκοῦσιν Ἰβήρες καὶ Σούσοι καὶ Φοῖνικῆς καὶ Ἄλαροι (Migne PGr 120, 221). ნები.

კვიპროსის ეპისკოპოსი ეპიფანე ამბობს, გარდმოცემის მიხედვით, რომ ნეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამოძღვრა სკვითები და სოგდიანები¹ და გორსინები დიდს სებასტოპოლისში, სადაც არის აფსარის ციხე, ჰისსოს ნავსადგური და მდინარე ფაზისი; იქ მოსახლეობენ იბერიელები, სუსები, ფუსტელები² და ალა-

ლაზეთის ქალაქი ტრაპიზონი

Οὕτως ὁ Ἄνδρέας ποιῶν τε καὶ διδάσκων πολλὰς πόλεις καὶ ἁμᾶς περιήγαγε τῷ Χριστῷ.

ასე დამოძღვრა ანდრიამ მრავალი ქალაქი და სოფელი და მოაქცია ისინი ქრისტესაკენ.

¹ ხელთნაწერში: Κοσογδιανοῦς.

² ფუსტელები—ქალაქ ფუსტის მცხოვრებნი (იხ. ქვემოთ გვ. 58).

Ἀπάρας δὲ ἀπὸ Ἀμισοῦ ἤλ-
θεν εἰς Τραπεζοῦντα, πόλιν τῆς
Λαζικῆς. Οἱ δὲ ἄνθρωποι οὕτως
ἀνόητοι καὶ κτηνωδῶς ἀλό-
γιστοι. Ἐκεῖθεν ἀπάρας εἰς Ἰβη-
ρίαν διέτριψεν καὶ πολλοὺς φωτί-
σας διὰ τῆς παρὰ θάλασσαν ἐδῶ
ἤλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα (Migne
PGr 120, 228—229).

ამისოდან წამოსვლის შემდეგ ის
მივიდა ტრაპეზუნტში, ლა-
ზიკის ქალაქში. იქაური
მცხოვრებნი არიან სულელნი და
პირუტყვისავით უგუნურნი. იქიდან
ის წავიდა იბერიაში; მის შემ-
დეგ, რაც მან ზღვის პირას მცხოვ-
რებნი მრავალნი განანათლა, ის
ჩავიდა იერუსალიმში.

სვანეთი, ფუსტა, აბაზგია, ჯიქეთი

Καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν
Ἀνδρέας καὶ Σίμων ὁ Χανανίτης
καὶ Ματθίας καὶ Θαδδαῖος ἔμει-
ναν ἐκεῖ πρὸς Αὐγάρων· οἱ δὲ
λοιποὶ διερχόμενοι τὰς πόλεις
διδάσκοντες καὶ θαυματουργῆν-
τες κατήλθον εἰς Ἰβηρίαν καὶ
εἰς τὸν Φάσιον, καὶ μεθ' ἡμέρας
εἰς Σου(σ)ανίαν. ¹ Οἱ δὲ ἄνδρες τοῦ
ἔθνους ἐκείνου ὑπὸ τῶν γυναι-
κῶν ἐκρατοῦντο. Ἐπιειθῆς δὲ ἡ
γυναικεία φύσις, καὶ ταχὺ ὑπή-
κουσαν. Ἔμεινε δὲ ὁ Ματ-
θίας σὺν μαθηταῖς εἰς τὰς χώ-
ρας ἐκείνας διδάσκων καὶ ποιῶν
θαύματα πολλά. Ὁ δὲ Σίμων καὶ
Ἀνδρέας ἀπήλθον εἰς Ἀλασίαν
καὶ εἰς Φοῦσταν πόλιν. Καὶ πε-
λὰ θαύματα ἐργασάμενοί· καὶ
πολλοὺς μαθητεύσαντες ἀπήλθον
εἰς Ἀβασγίαν. Καὶ εἰσελθόντες
εἰς Σεβαστόπλιν τὴν μεγάλην
ἐδίδαξαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὁ

პენტეკოსტის (ი. ი. სვირცხიძის
მოთქმის) შემდეგ ანდრია, სიმონ
კანანელი, მათე და თადეოზი დარ-
ჩნენ იქ ავგაროსთან; დანარჩენებ-
მა კი მოიარეს ქალაქები, იქადა-
გეს და სასწაულები მოახდინეს,
და ჩავიდნენ იბერიაში და ფა-
სისში, ხოლო რამდენიმე დღის
შემდეგ სუ(ს)ანიასი ¹. ამ ტომის
მამაკაცებს მბრძანებლობდნენ ქა-
ლები, ადვილად დამყოლია ქალის
ბუნება, და ისინიც მალე დამორ-
ჩილდნენ (მოციქილთა მოძოვრების).
მათე მოწაფეებითურთ დარჩა იმ
ქვეყნებში, ქადაგებდა და სასწაუ-
ლებს ახდენდა. ხოლო სიმონი და
ანდრია წავიდნენ ალანიაში და
ქალაქ ფუსტაში ², იმათ მრავა-
ლი სასწაული მოახდინეს იქ,
მრავალნი დამოძღვრეს და წავიდ-
ნენ აბაზგიაში. დიდს სებას-
ტოპოლისში რომ ჩავიდნენ, იქადა-
გეს ღმრთის სიტყვა. ანდრიამ და-

¹) ხელთნაწერშია *Σουσαῖαν*, ისევე როგორც ზემოთ (გვ. 57) მოხსენებული
არაინ *Σοῦσοι*.

²) ქალაქ ფუსტის შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 54.

δὲ Ἀνδρέας κατελείψας τὸν Σί-
μωνα ἐκεῖ, σὺν μαθηταῖς αὐτὸς
ἐξήλθεν εἰς Ζηκχίαν. Οἱ δὲ
Ζηκχὶ σκληροὶ ἄνθρωποι καὶ
βάρβαροι καὶ ἕως τοῦ νῦν ἄπισ-
τοι ἤμεις. Ἐμελλον δὲ τὸν
Ἀνδρέαν φονεῦν, εἰ μὴ ἑώρων
τὴν ἀκτημοσύνην καὶ τὸ πρᾶον
καὶ τὴν ἀσκησιν αὐτοῦ. Καὶ λοι-
πὸν ἀφείξ αὐτοὺς κατήλθεν εἰς
Σαυγαίους τοὺς ἄνω. Οἱ δὲ ἄν-
θρωποι εὐπειθεῖς καὶ ἡμεροί,
καὶ μετὰ χαρᾶς ἐδέξαντο τὸν λό-
γον (Migne PGr 120, 242—244).

სტოვა იქ სიმონი და მოწაფეები-
თურთ წავიდა ჯიქეთში. ჯიქე-
ბი უხეში და ბარბაროსი ადამიან-
ები არიან და ღღესაც ნახევრად
ურწმუნონი. იმათ განიზრახეს ან-
დრიას მოკვლა [და კიდევაც მოჰკ-
ლავდნენ], რომ არ დაენახათ მისი
სიგლახაკე, თავმდაბლობა და
სწრაფვა. მათი ქვეყანა რომ დას-
ტოვა, ჩავიდა ზემო სუგდების ქვე-
ყანაში. აქაური მცხოვრებნი ადვი-
ლად დამყოლნი და თვინიერნი
არიან, და სიხარულით მიიღეს
(ომნთის) სიტყვა.

გიორგი სინგელოზი

გიორგი სინგელოზი (Γεώργιος ὁ καὶ Ἀνγκέλως) VIII—IX საუკუნეების მოღვაწეა; პატრიარქ ტარასის დროს (786—806) ის იყო პატრიარქის საიდუმლო მდივანი (σὺγκელως), ხოლო პატრიარქის გარდაცვალების შემდეგ ის განმარტოვდა მონასტერში და იქ დასწერა თავისი „ქრონიკა“ (Συλλογὴ ἱστοριῶν). მისი ბიოგრაფიის თარიღებიდან შედარებით უფრო ზუსტად შეიძლება აღინიშნოს ერთი: 810 წელს ის ჯერ კიდევ ცოცხალია, რაც დასტურდება იმით, რომ გიორგი თავისი „ქრონიკის“ ერთ ადგილას 6302 (810) წელს მიმდინარე წლად იხსენიებს (ἔως τοῦ παρῶντος, ἔτ' ἔτ' αὖτ' CB 389,20).

გიორგი სინგელოზის „ქრონიკა“ შეიცავს მსოფლო ისტორიას ადამიდან ვიდრე დიოკლეტიანეს დრომდე. როგორც ეს გამოჩეკულია ჰ. გელცელის მიერ (Sextus Julius Africanus, II, 189 შმდ.), გიორგის წყაროებს, დაბადების გარდა, წარმოადგენდნენ IV საუკ. ბოლოსი და V საუკ დასაწყისის ალექსანდრიელი ქათაალმწერლები პანოდორე და ანნიანე. მართალია, გიორგის „ქრონიკაში“ გვხვდება მითითება სხვა წყაროებზეც (სექსტე აფრიკანეზე, დექსიპეზე), მაგრამ ამათ იცნობს ის მხოლოდ პანოდორეს და ანნიანეს შემწეობით. წელთაღრიცხვაში გიორგი მისდევს პანოდორეს (5492 წლიან) სისტემას.

გიორგის „ქრონიკის“ გაგრძელება (დიოკლეტიანეს დროიდან) ეკუთვნის თეოფანე ქათაალმწერელს.

ტექსტისა და თარგმანის დამზადების დროს ხელთ გვექონდა:

Georgius Syncellus et Nicephorus Cp. ex recensione Guillelmi Dindorfii, Vol I—II. Bonnæ 1829 (CB)¹.

¹ გამომცემელს (დინდორეს) გამოყენებული აქვს პარიზის ორი ხელთნაწერი: A—მეთერთმეტე საუკუნისა (1021 წლისა) და B. კრიტიკულ აპარატში მოცემული აქვს აგრეთვე გიორგი სინგელოზის ძველი გამომცემლის, იაკობ გოდარის (Goar) წანაკითხი ვარიანტები (C).

იადეტის სამფლობელო

Ἰάφεθ δὲ τῶ τρίτῳ σὺν αὐτοῦ
ἄγοντι ἔτος ὑκὲ' ἀπὸ Μηδείας τὰ
πρὸς ἄρκτον καὶ δυσμάς ἕως Γα-
δεῖρων καὶ Βρεττανικῶν νήσων,
Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν, Πόντον,
Κόλχους καὶ τὰς κατόπιν χώρας
καὶ νήσους ἕως Ἰταλίας καὶ Γαλ-
λικῆς Σπανικῆς τε καὶ Κελτιβη-
ρίας καὶ Λυσιτανῶν (CB I, 83).

ნოქმ თავის მესამე ვაჟს ია-
ფეთს, რომელიც 425 წლისა იყო,
მისცა ჩრდილოეთისა და დასავ-
ლეთის ქვეყნები მიდიიდან ვიდრე
ლადირთამდე და ბრეტანიის კუნ-
ძულამდე, არმენია და იბე-
რია, პონტო, კოლხეთი და
მათ იქით მდებარე ქვეყნები და
კუნძულები ვიდრე იტალიამდე და
გალლიამდე, სპანიაში, კელტ-
იბერიამდე და ლისიტიანიამდე.

იადეტის შოღვა

Ἐκ τοῦ Ἰάφεθ τοῦ τρίτου
σὺν Νῶε ἔβηγη δεκαπέντε οὕτως.

Υἱοὶ Ἰάφεθ τοῦ τρίτου σὺν
Νῶε ἔβηγη δεκαπέντε οὕτως.

ა' Γάμερ¹, ἔξ οὗ Καππάδοκες.

β' Μαγῶγ, ἔξ οὗ Κέλτοι, οἱ
καὶ Γαλάται.

γ' Μαδαί, ἔξ οὗ Μῆδοι.

δ' Ἰωσάν, ἔξ οὗ Ἑλληγες, οἱ
καὶ Ἴωνες.

ე' Θაβέλ, ἔξ οὗ Θετταλοί.

ვ' Μοσόχ, ἔξ οὗ Ἰλλυριοί.

ჯ' Θηράς, ἔξ οὗ Θραῖκες.

ჩ' Χετταίμ², ἔξ οὗ Μακεδόνες.

ნოეს მესამე ვაჟისაგან, იადე-
თისაგან, წარმოდგა თხუთმეტი-
ასეთი ტომი:

ნოეს მესამე ვაჟის, იადეთის
ვაჟები:

ა. გამერი, რომლისაგანაც წარ-
მოშობილნი არიან კაპადოკიელები.

ბ. მაგოგ, რომლისაგანაც
არიან კელტები ანუ გალატელები.

გ. მადაი, რომლისაგანაც არიან
მიდიელები.

დ. იოჯამი, რომლისაგანაც
არიან ჰელონიები ანუ იონიელები.

ე. თაბელი, რომლისაგანაც
არიან თეტალიელები.

ვ. მოსოხი, რომლისაგანაც
არიან ილლირიელები.

ზ. თერასი, რომლისაგანაც
არიან თრაკიელები.

ც. ქეტაემი, რომლისაგანაც
არიან მაკედონიელები.

1) Γάμερ G.—2) Χετταίμ G.

Οἱ υἱοὶ Γάμερ τοῦ υἱοῦ Ἰάφεθ.	იაფეთის ვაჟის გამერის ვაჟები:
Ϝ' Ἀσχανάζ, ἐξ οὗ Ῥηγίνες.	თ. ასქანაზი, რომლისაგანაც არიან რეგინები.
ε' Ῥιχάθ, ἐξ οὗ Σαυρομάται.	ი. რიქათი, რომლისაგანაც არიან სავრომატები.
ια' Θοργამά, ἐξ οὗ Ἀρμένιοι.	ია. თორგამა, რომლისაგანაც არიან არმენიელები.
Οἱ υἱοὶ Ἰωσάν.	იოვანის ვაჟები:
ιβ' Ἐλισσά, ἐξ οὗ Σικελί.	იბ. ელისა, მისგან სიკელიელები.
იც' Θαρσεῖς, ἐξ οὗ Ἰβήρες.	ივ. თარსები, საიდანაც არიან იბერიელები.
ιδ' Κίτιοι, ἐξ οὗ Λατῖνοι, οἱ καὶ Ῥωμαῖοι.	იდ. კიტები, საიდანაც არიან ლატინები ანუ რომაელები.
ιε' Ῥόδιοι, ἐξ οὗ Ῥόδιοι.	იე. როდიოსი, საიდანაც არიან როდიელები.

Τὰ δὲ τοῦ Ἰάφεθ ἔθνη ἀπὸ Μηδείας: ἕως τοῦ ἑσπερίου Ὀκεανοῦ κατέσπαρται βλέποντα πρὸς βορρᾶν οὕτως. Μηδοί, Ἀλβανοί, Γαργανοί, Ἑρραῖοι, Ἀρμένιοι, Ἀμαζόνες, Κολλοῖ¹, Κορζηνοί, Δεναγίνοι, Καππάδοκες, Παφλαγόνες, Ταβιέννοι, Χάλυβες, Σαρμάται, Θράκες, Μοσσονοί², Βαστρανοί, Σαυρομάται, Ἰλλυριοί, Μαιῶται, Σκύθαι, Ταῦροι, Μακεδόνες, Ἑλληγες, Ἰστριοί, Δαυნიεῖς, Οὐγεννοί, Ἰάπυρες, Καλαβροί, Ὀππικοί, Λατῖνοι, οἱ καὶ Ῥωμαῖοι, Γάλλοι, οἱ καὶ Κελταῖοι, Λυγιστῖνοι, Κελτίβηρες, Ἰβήρες, Γάλλοι, Ἀκυτανοί, Ἰλλυρικοί, Βάσαντες, Κυρταννοί, Λυσιτανοί, Οὐάκ καὶ οἱ Βρεττανικοί, εἰ δὲ ἐν ταῖς νήσοις οἰκοῦντες. ἐξ αὐτῶν εἰδότες γράμματά εἰσιν οὕτοι: Ἰβήρες, Λατῖνοι, οἱ καὶ Ῥω-

იაფეთისაგან წარმოშობილი ტომები გაბნეული არიან მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე და ჩრდილოეთის მიმართულებით შემდეგნაირად: მიდიელები, ალბანელები, გარგანელები, ერრელები, არმენიელები, ამაზონელები, კოლები¹, კორზენები, დენავინები, კაპადოკიელები, პაფლაგონიელები, ტაბიენები, ხალიბები, სარმატები, თრაკიელები, მოსკუნები, ბასტრანები, სავრომატები, ილლირიელები, მეოტელები, სკვითები, ტავრები, მაკედონიელები, ჰელლინები, ისტრიელები, დავნები, უენენები, იაპიგები, კალაბრიელები, ოპიკები, ლატინები ანუ რომაელები, გალლები ანუ კელტები, ლივისტინები, კელტიბერები იბერები, გალლები, აკვიტიანები, ილლირიკები, ბასანტები, კირტანები,

¹) სკალიგერი ასწობებს: Κόλλοι— ²) Μοσσονοί G.

μαῖοι, Σπάνιοι, Ἑλληγες, Μῆδοι, Ἀρμένιοι. ἔστι δὲ κατὰ μῆκος τὰ ἕρια ἀπὸ Μηδείας ἕως θουακῆς Ὠκεανοῦ τὰ πρὸς βορρᾶν, εὐρὸς δὲ ἀπὸ Ταναΐδος ποταμοῦ ἕως

Μαστασσίας τῆς κατὰ ἤλιον. ეწოდებათ, სპანიელებმა, ჰელიენებმა, მიდიელებმა, არმენიელებმა. მათი საზღვრები გაქმირი არის სივრცეზე მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე, ჩრდილოეთისაკენ; ხოლო სივრცეზე მდინარე ტანიილიდან ვიდრე მსტუსიამდე,

Αἱ χῶραι δὲ αὐτῶν Μηδεία, Ἀλβανία, Ἀρμενία μικρὰ καὶ μεγάλη, Ἀμαζόνες, Παφλαγονία, Καππαδοκία, Γαλατία, Κολχίς, Βοσπορινή, Μαιῶτις, Δερρίς, Σαρματία, Ταυριανή, Βαστρανή, Σκυθία, Θράκη, Μακεδονία, Ἑλλάς, Θησαλία, Βοιωτίας, Λοκρία, Αἰτωλία, Ἀχαιία, Πελοπόννησος, Ἀκαρνανία, Ἡπειρωτίας, Ἰλλυρίς, Δυχυτίας, Ἀδριακὴ, ἀφ' ἧς τὸ Ἀδριακὸν πέλαγος ἐκλήθη, Καλαβρία, Ἰταλία, Γαλλία, Θουακινή, Δυσιτανία, Κελτική, Μεσσαλία, Κελτογαλλία, Σπανογαλλία, Ἰβηρία, Σπανία ἢ μεγάλη. ἐνταῦθα καταλήγει τὰ ἕρια τοῦ Ἰάφεθ ἕως Βρεττανικῶν νήσων τὰ πρὸς βορρᾶν βλέποντα. ἔχει δὲ νήσους Βρεττανίαν, Σικελίαν, Εὐβοίαν, Ρόδον, Χίον, Λέσβον, Κύθηρα, Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν, Ἰθάκην καὶ τὰς Κυκλάδας, καὶ μέρος τι τῆς Ἀσίας τὴν Ἰωνίαν καλομένην· ποταμὸν δὲ Ἰγγριν διορίζοντα μεταξὺ Μηδείας καὶ Βαβυλωνίας (CB I, 91—93).

ლისიტანები, უაკი და ბრეტანიკები, რომლებიც აგრეთვე კუნძულებზეც ცხოვრობენ. ამათგან დასმწერლობა იციან შემდეგმა ტომებმა: იბერებმა, ლატიენებმა, რომელთაც აგრეთვე რომაელები

მელთაც აგრეთვე რომაელები ეწოდებოდათ, სპანიელებმა, მიდიელებმა, არმენიელებმა. მათი საზღვრები გაქმირი არის სივრცეზე მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე, ჩრდილოეთისაკენ; ხოლო სივრცეზე მდინარე ტანიილიდან ვიდრე მსტუსიამდე,

მათი ქვეყნები კი შემდეგია: მიდია, ალბანია, მცირე და დიდი არმენია, ამაზონისი, პაფლაგონია, კაპადოკია, გალატია, კოლხისი, ბოსპორინე, მეოტიისი, დერისისი, სარმატია, ტაურია, თრაკია, მაცედონია, ჰელიასი, თესსალიე, ბეოტისი, ლოკრია, ეტოლია, აქაია, პელოპონესი, აკარნანია, ეპიროტისი, ილირიისი, ლიზიტისი, ადრიაკე, საიდანაც მორის სახეიწოდება ადრიაკის ზღვა, კალაბრია, იტალია, გალია, თუსკინე, ლისიტანია, კელტიკე, მესსალია, კელტოგალია, სპანოგალია, იბერია, დიდი სპანია. აქ თავდება იაფეთის საზღვრები, ვიდრე ბრეტანიის კუნძულებამდე, ჩრდილოეთისაკენ. ამ საზღვრებში შედის კუნძულები: ბრეტანია, სიკელია, ევბეა, ქიოსი, ლეზბოსი, კითერა, ზაკინთოსი, კეფალენია, ითაკე და კიკლადები და აზიის ერთი ნაწილი, ეგრეთწოდებული იონია, აგრეთვე მდინარე ტივროსი, რომელიც მიდიისა და ბაბილონიის საზღვარს წარმოადგენს.

ალექსანდრე მაკედონელი „კავკასიაში“

Ἀλέξανδρος οὐκ ἄγαν ἔτος, κατὰ Δέξιππον, πᾶσαν ἄσκησιν ἡσυχηέντος σωματικῆς, αὐτοῦ τε γνησιώτατος Ἀριστοτέλους γεγὼνός τοῦ δαιμονίωντος φοιτητής, ἐπὶ τὴν πατρῶν παρῆλθε βασιλείαν. καὶ πρῶτος μὲν Θράκης καὶ Ἑλλάδος ἀπάσης πλὴν Λακεδαιμόνιος μόνης κράτησας, εἰς τὴν μεγάλην Ἀσίαν διὰ τὸν Περσικὸν περαιούται πόλεμον, ἐν Γρανικῷ τέ ποταμῷ πρότερον καταγωνισάμενος τῶν Περσικῶν στρατευμάτων, ἔπειτα καὶ ἐν Ἰσθμῷ τῆς Κιλικίας αὐτῷ πολεμεῖ Δαρείῳ, καὶ τελευταῖον εἶσω χωρεῖ τῆς Ἀσσυρίας. καταλαβὼν δὲ Δαρείον ἐπὶ Βησοῦ τινος τῶν ἀρχόντων ἀναιρεθέντα θάπτει μεγαλοπρεπῶς, ἔχων ἤδη τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἀπὸ τῆς ἐν Ἰσθμῷ μάχης, σὺν τῇ μητρὶ τε καὶ τοῖς τέκνοις. βασιλεύει δὲ βασιλείαν Περσικὴν ἅμα τῇ βαρβάρῳ διαίτῃ. γενόμενος δὲ καὶ ἐν Καυκάσῳ κρατεῖ τῶν αὐτόθι βαρβάρων Μαιωτίδος λίμνης ἐλπίων². ἀκκέιθεν μεταχωρήσας ἐπὶ τοὺς Ἰνδοὺς παντός τε κρατήσας

როდესაც—როგორც დექსიპე ამბობს¹—ოცი წლისა იყო ალექსანდრე, რომელიც სხეულითაც სრულიად გავარჯიშებული და განვითარებული იყო და აგრეთვე კემმარტი მოწაფე იყო თვით სახელგანთქმული არისტოტელესი. მან ჩაიბარა მამაპაპეული სამეფო. ჯერ მან ხელში ჩაიგდო თრაკია და მთელი ელლადა, გარდა მხოლოდ ლაკედემონისა, და დიდს აზიაში გადავიდა სპარსელების წინააღმდეგ ომის საწარმოებლად: ჯერ მდინარე გრანიკზე დაამარცხა სპარსული ჯარები, ხოლო შემდეგ კილიკიის ქარაქ ისსოში შეებრძოლა თვით დარიოსს; ბოლოს, შიგ ასირიაში შეიჭრა. როდესაც გაიგო დარიოსის გარდაცვალების შესახებ, რომელიც მოეკლა ერთ-ერთ მმართველს, ბესსას, დიდის პატივით დაასაფლავა იგი: თან ჰყავდა ისსოს ბრძოლის დროს დატყვევებული მისი ცოლი დედითურთ და ბავშვებითურთ. ის მართავდა სპარსეთის სამეფოს ბარბაროსული წესების დაცვით. კავკასიაში რომ იყო, დაი-

¹) დექსიპე—ბერძენი ისტორიკოსი ახ. წ. III საუკუნის მეორე ნახევარში, ავტორი სისტორიო თხზულებათა: *Χρονικά* და *Τὴ μετ' Ἀλέξανδρον*.

²) აქ ტექსტი დამახინჯებული უნდა იყოს: *Μαιωτίδος λίμνης*, თუ მათ თანდებული არ ექნებათ, უნდა გავიგოთ, როგორც მსაზღვრელი სიტყვისა *βαλβάρων* («დაიმორჩილა... მეოტის ტბის ბარბაროსები»), მაგრამ ეს უკანასკნელი უკვე განსაზღვრულია მის წინ მდებარე სიტყვით *αυτόθι* («დაიმორჩილა იქაური [ე. ი. კავკასიის] ბარბაროსები»). ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ უნდა იყოს *μέχρι Μαιωτίδος λίμνης*.

ἔθνοσιν Ἰνδικῶν μέχρι ποταμοῦ Γάγγου πάλιν ἀναξέγγυσι διὰ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης, καὶ οὕτως εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἐπάγεισι Βαβυλῶνα, πᾶσαν ἔχων Εὐρώπην ἐπὶ χεῖρα καὶ τὴν Ἀσίαν. τελευτᾷ δὲ τὸν βίον ἐκεῖ νόσῳ καμῶν (CB 502,1—19).

რომ მის ხელთ აღმოჩნდა მთელი ევროპა და აზია. იქ (ასირიაში), რალაც სენით შეეყრობილი, გარდაიცვალა ის.

მორჩილა იქაური ბარბაროსები¹ და მივიდა მეოტის ტბა[მდე]. იქიდან გადავიდა ინდების წინააღმდეგ, დაიმორჩილა მთელი ინდური ტომი ვიდრე მდინარე განგამდე და კვლავ ილაშქრა მდინარე ინდის გავლით ვიდრე ინდოეთის ზღვამდე, და ამრიგად დაბრუნდა ასირიაში, ბაბილონში, ასე

პომპეუსის ლაშქრობა აღბანიაში, იბერიაში და კოლხეთში

Ἐντεῦθεν λαίπῳ τῆς Ἰουδαίων συμμαχίας Ἰρκανὸς ἀφαιρέθεισ ἄμα τῷ Ἀντιπάτρῳ τὴν Δαμασκὸν καταλαμβάνει, πρὸς Μάγῳν Πομπήιον τὸν τηρικᾶντα καταλαβόντα ἐξ Ἀρμενίας τὴν Συρίαν μετὰ τῆς πολυτρηλῆτου ἀριστείας κατὰ Μιθριδάτου καὶ Τιγράνου Ἀλβανίας τε καὶ Ἰβηρίας καὶ Κολχίδος² καὶ αὐτῶν Ἀσσυρίαν, καὶ δῶρων χωρὶς μόλαις εὐλόγοις δικαιοδογίαις πειθῶσαι τὸν

ამრიგად, ჰირკანეს რომ მოაკლდა იუდეელთა მოკავშირეობა, მან ანტიპატრესთან ერთად დამასკოს მიაშურა მაგნუს პომპეუსთან, რომელიც მაშინ არმენიიდან სირიაში მოსულყოფი ჩინებული გამარჯვების შემდეგ მითრიდატეზე და ტიგრანეზე, ალბანიაზე, იბერიაზე, კოლხიდაზე და თვით ასირიელებზე, და ჰირკანემ და ანგიპანემ უსაჩუქრებოდ, მარტო კეთილგონიერი საბუთებით დაი-

¹) აქ, როგორც კონტექსტიდან ჩანს, იგულისხმება ინდოეთის კავკასია (პარაპამისი): ალექსანდრემ „სპარსეთი“ დაიპყრა და მივიდა კავკასიაში; კავკასიიდან გადასულა ინდების წინააღმდეგ და დაუმორჩილებია მთელი ინდური ტომი. ძნელი საფიქრებელია, რომ ავტორს სპარსეთის სამეფოს დაპყრობის შემდეგ ალექსანდრე უკან დაებარებინა ჩვენს კავკასიაში და მერე აქვიდან უშუალოდ ინდოეთში გადაეყვანა ის. როგორც ცნობილია, ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობათა გარშემო შექმნილ ლეგენდებში იხსენიება ალექსანდრეს ლაშქრობა ჩვენს კავკასიაში: ამ უკანასკნელი ვერსიის ერთ-ერთი ავტორის ნახელარი უნდა იყოს ჩვენი „ქრტიკის“ ამ ადგილას ჩამატება წინადადებისა «და მივიდა მეოტის ტბამდე»: ამით ინტერპოლატორს სურდა, ჩვენის აზრით, ხაზი გაესვა იმისთვის, რომ აქ კავკასია იგულისხმებოდა და არა პარაპამისი (ამ ინტერპოლაციის შედეგი უნდა იყოს ტექსტუალური დამახინჯება ამ ადგილისა; იხ. ზემოთ გვ. 61, შენიშვნა 2).

²) Χαλκίδος G.

წ. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

Μάγνον ἀληθῶς καὶ φιλαλήθη
Πομπήιον ἐπινεύσαι τῇ Ἰρχανού
βοηθείᾳ (CB 563,1-8).

‘Ο Πομπήιος παραδούς Σκαύρω
διέπειν καὶ δύο Ῥωμαϊκὰ τάγ-
ματα πρὸς συμμαχίαν εἰς Ῥώ-
μην ἠπέλεγτο διὰ Κιλικίας, αὐτὸς
τὸν μέγιστον κατατάξων θιράμβον
ἐπαγόμενος τοὺς ἠττηθέντας αὐ-
τῷ βασιλέας Φαρνάκην Μιθριδά-
του υἱὸν (τὸν καὶ καρτερήσαντα
τὸν ἴδιον ἀνελεῖν πατέρα Μιθρι-
δάτην τῇ πρὸς Πομπήιον χάριτι
καὶ αὐτὸς κατὰ Ῥωμαίων στα-
σιάσαντα) Κολχῶν ἦτι Δαζῶν
βασιλέα¹, ἀρχοντας Ἰβήρων² κ',
Αριστέβουλον Ἰουδαίων βασιλέα
σὺν θυγατρᾷ αὐτοῦ καὶ υἱοῖς,
Ἄλεξάνδρω καὶ Ἀντιγόνω... (CB
565,21-566,8).

ყოლიეს მართლაც რომ დიდი და
ჭეშმარიტების მოყვარული პომ-
პეუსი პირკანესთვის აღმოეჩინა
დახმარება...

პომპეუსმა სკავერეს მიანდო წეს-
რიგის დამყარება და ორი რო-
მაული რაზმიც დაუტოვა დამხმა-
რედ, თვითონ კი კილიკიის გზით
რომში გაემგზავრა დიდი ტრიუმფ-
ის მოსაწყობად: თან მიჰყავდა მის
მიერ დამარცხებული მეფეები:
ფარნაკე, მითრიდატეს ძე (რო-
მელმაც პომპეუსის სასარგებლოდ
ხელი შეუწყო საკუთარი მამის,
მითრიდატეს, მოსპობას და მძიმე
კვლავ აჯანყდა რომაელების წი-
ნაღმდეგ), კოლხთა ანუ ლაზ-
თა მეფე¹, იბერიელთა ოცი
მთავარი, იუდეელთა მეფე
არისტობულე ორი ქალიშვილითა
და ვაჟებითურთ—ალექსანდრე თი
და ანტიგონეთი...⁴

¹) βασιλεὺς გამოცემა. — ²) βασιλεὺς G. — ³) ἰβήρων B.

⁴) გიორგი სინგელოზის „ქრონიკის“ ამ ნაწყვეტში ჩვენთვის განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს მოხსენება «იბერიელთა ოცი მთავრისა». ჩვენ მოგვეპოვება სხვა ისტორიკოსების ცნობებიც პომპეუსის ლაშქრობათა შესახებ ალბანიაში, იბერიასა და კოლხეთში, ისევე როგორც მისი ტრიუმფით დაბრუნების შესახებ რომში, მაგრამ არსად «იბერიელთა ოცი მთავარი» არ იხსენიება. აპპიანე (II სუფ. ახ. წ.) ასე აგვიწერს პომპეუსის ტრიუმფს:

Αὐτὸν δὲ τὸν Πομπήιον προήγουν ὄσοι
τῶν πεπολεμημένων βασιλέων ἠγχιόνοες
ἢ παῖδες ἢ στρατηγοὶ ἦσαν..., ἔνθα δὲ
καὶ ὁ Τυράνους ἦν παῖς Τυράνης καὶ
πέντε Μιθριδάτου..., παρήγεται δὲ καὶ ὁ
Κολχῶν στυπτοχὸς Οὐλάκης... καὶ Σκό-
θων βασιλεῖοι γυναικῆς, καὶ ἡ ἰβη-
ρῆς τρεῖς Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν
δύο (Appiani Lib. de b. Mithridatico 117). აღბანელთა ორი.

დითონკასიუსიცი (150—235) აგვიწერს პომპეუსის ლაშქრობას საქართველოში, დაწვრილებით ჩერდება იბერთა მეფეზე, არტაქზე, მაგრამ არაფერს

532-წლიანი მოქცევა

Τῶν αὐτῶν, εφ' ἔτει ἀπὸ κτίσεως
κόσμου πληρουμένῳ, τῶν καὶ τῆς
Φαμενώθ, μηνὸς Μαρτίου καὶ καὶ
ἀρχομένῳ τῶν Φαμενώθ καὶ ἦτοι
Μαρτίου καὶ, ἔκτος μηνὸς ἀπὸ τῶν
ἐσαγγελισμοῦ Ζαχαρίου καὶ τῆς
τοῦ προδρόμου συλλήψεως, ἀπεσ-
τάλη δ' ἀρχάγγελος Γαβριήλ πρὸς
τὴν ἄγιαν καὶ ὑπερένδοξον παρθέ-
νον τὴν τῆς παγκρασιῶς σωτηρίας
καὶ αἰωνίου ζωῆς ἐσαγγέλια κθ-
μίζων. ἔτος τῆς μὲν ια' περιόδου
τῶν φλβ' ἔτων ρπα' ἀρχόμενον,
μηνὸς παρ' Ἑβραίοις Νισάν πρῶ-
τόκτιστος α' ἄγων ἡμέρας, ἦτις
κατὰ μὲν Ῥωμαίους τῆ κα' τῶν
Μαρτίου [μηνός] συμπίπτει ἀεὶ
μηνός, κατὰ δὲ Αἰγυπτίους τῆ

იმავე 5500 წელს ქვეყნის გაჩე-
ნიდან, ფამენოთის 28-ს, მარტის
თვის 24-ს და ფამენოთის მომდევ-
ნო 29-ს, ე. ი. მარტის 25-ს, რო-
მელიც არის მეექვსე თვე ზაქარიას
ხარებისა და წინამორბედის ჩასა-
ხვის დღიდან, მთავარანგელოზი
გაბრიელი გაიგზავნა წმინდა და
მიმადლებულ ქალწულთან, რომელ-
საც მიახარობლა მთელი ქვეყნის
ხსნისა და საუკუნო ცხოვრების ამ-
ბავი. ეს იყო 181 წელი 532
წლიანი მეთერთმეტე მოქ-
ცევისა, ებრაელთა თვე ნისა-
ნი, პირველქმნილი წამყვანი დღე-
ებისა, რომელიც ყოველთვის ხელე-
ბა რომაელების 25 მარტს, ეგვიპ-
ტელების 29 ფამენოთს, აპრილის

ამბობს პომპეუსის ტრიუმფზე (Dio Cassius, ed. Dindorfii c. 37). იბერიელთა მეფეს
არტოკს იხსენიებს ევტროპიც (IV საუკ. ახ. წ.). მაგრამ არც ის ლაპარაკობს პომ-
პეუსის ტრიუმფზე (Eutrop. VI 14; იხ. ზემოთ გვ. 3). ასე რომ ჩვენს განკარ-
გულებასა თორი წყარო (აპიანე და გიორგი სინგლოზი), რომლებიც „იბერიელ-
თა მთავრებზე“ ლაპარაკობენ: აპიანეს ცნობით პომპეუსს იბერიის „სამი
მთავარი“ წაუყვანია რომში, ხოლო გიორგი სინგლოზი „ოცი მთავარი“. ჩვენს
ყურადღებას იპყრობს აქ შემდეგი გარემოება: იმ პირთა შორის, რომლე-
ბიც პომპეუსმა წაასხა ტროფების სახით, გიორგი სინგლოზის გადმო-
ცემით სულ ყველანი მეფეები (βασιλεις) იყვნენ გარდა იბერიიდან წაყვანილთა; აქ
იყო პონტოს მეფე, კოლხეთის მეფე, იუდეელთა მეფე არისტობულე, ხოლო იბე-
რიიდან ოცი მთავარი (ἄρχοντες). აპიანე ამ მთავრებს უწოდებს «ჭვე-
მონებს» (ἰψισιόνες τειεις). ჩვენ რომ არ მოგვეპოვებოდეს გიორგი სინგლოზის
პარალელური ტექსტი, სადაც მოხსენებული არიან ἄρχοντες, შეგვეძლო გვეფიქრა,
რომ იბერიიდან პომპეუსმა მძევლებად თუ ტყვეებად წაასხა «სარდლები» (ἰψι-
σιόνες) და არა მეფე (არტაგი), რომელიც მან სხვა წყაროების ცნობით, აიჭულა
გაქცეულიყო (იხ. ზემოთ გვ. 3 და შენიშვნები), მაგრამ გიორგი სინგლოზის
ἄρχοντες გვაიძულებს ვთქვათ, რომ ესენი მართლ «სარდლებად» არ ყოფილან,
ἄρχοντες პოლიტიკური უფლებებით აღჭურვილი მმართველები იყვნენ («მთავარი»,
«ერისთავი»). თუ, სახელდობრ, რა ფარგლებში იყო ეს უფლებები «არქონტები-
სა» ან როგორი იყო მათი ურთიერთობა «მეფესთან» (არტაგთან), ეს შემდგომი
კვლევის საკითხია.

κθ' τος Φαμενῶθ, πρὸς ἡ' καλα- კალანდების რვა რვის წინ¹.
δῶν Ἀπριλλῖων (CB 596,10-20).

კოლხეთის დაპყრობა რომაელთა მიერ

Ῥωμαίων ἐξ' βασιλέως Σέυ-
ρου ἔτη ιη'.

Σεῦρος Ὀβελισσοσ Περσῶν
βασιλέως φυγόντῶς πρὸς τῆν Νί-
σιβιν καὶ ἄλλας πόλεις Πέρσαις
προσδοθείσας, Ῥωμαίοις δὲ πρό-
τερον ἀνηγούσας, παρεστήσατο.

Σεῦρος Ἀδιαβηγούς καὶ Ἀρα-
βας συμμαχήσαντας τῷ Νίγერი
καθιπέταξεν.

Ὁ αὐτὸς Κολλυαῖη ἦτοι Λαζ-
κῆν παρεστήσατο (CB 671,1-10).

რომაელთა მე-17 მეფის სევერეს
მიერობის 18 წელი².

სევერემ გააქცია სპარსელთა მეფე
ულიგისსე და დაიმორჩილა ნისიბი-
ნი და სხვა ქალაქები, რომლებიც
სპარსელებს ჰქონდათ გადაცემული,
წინათ კი რომაელებს ეკუთვნოდა.

სევერემ დაიმორჩილა ადიაბენე-
ბი და არაბები, რომლებიც ნიგერ-
თან იბრძოდნენ.

მანვე (სიკვირემ) დაიმორჩილა
კოლხიკე, ესე იგი ლაზიკე³.

¹) ჩვენამდე მოღწეულ ტექსტთაგან გიორგი სინგელოზის ეს ნაწყვეტი პირ-
ველია, რომელიც შეიცავს ცნობას 532-წლიანი მოქცევის შესახებ. ეს რიცხვი
წარმოადგენს ნამრავლს 28-ისა (მზის მოქცევის წელთა რიცხვისა) და 19-ისას
(მთვარის კინკლოსისას) (28×19=532) და 532 წელი ის რკალია, რომელიც თა-
ვისი განმეორების დროს განსაზღვრულ, ერთსა და იმავე დღეს ათავსებს საქრი-
სტიანო საზოგადოებაში მიღებულ ყველა მნიშვნელოვან ცვლებად დღესასწაუ-
ლებს: „532 წელი რომ დასრულდება, შეიდეულის დღენი, მთივარის განახლება
დიდ მარხვის აღების დღე, პასექის დღე და შემდგომნი ცვლადნი დღესასწაულნი,
კვირაცხოვლობა, ამაღლება და სხვანი ანგარიშნი თვითეულის წლისა იმავე შეი-
დეულის დღეს, თვისა რიცხვს და თვეს მოვლენ, როგორც რომ 532 წლის წინათ
იყო“ (დ. ჩ უ ბ ი ნ ვ ი, ეტნოგრაფიული განხილვა ძველთა და ახალთა კაპადოკიის
ან ჭანეთის მკვიდრთა მოსახლეთა, გვ. 16—17; იხ. აგრეთვე W. Kubitschek,
Grundriss der antiken Zeitrechnung. München 1928, გვ. 46). ეს წელთაღ-
რიცხვა პირველად შემოიღო დიონისე მწიგნობარი (Dionysius Exiguus; გარ-
დაიცვალა 540 წლის მახლობელ ხანებში), რომელმაც 525 წელს თავის ობზუ-
ლებში Liber de pascale „საადდგომო ცხრილები“ დაამუშავა (RE V, 998—999).

²) Septimius Severus კეისრად იყო 193—211 წლებში (სულ 18 წელს.
კეისრობდა).

³) ეს ამბები მოთხრობილია იმ თავში, რომლის ზედაწერილია: «ქვეყნის
გაჩენიდან 5696 წელი, განკაცებითგან 196 წელი. რომაელთა დანარჩენი საქმეები»
(პანოდორეს 196 წელი უდრის ალექსანდრიულ 204 წელს). დ ი ნ დ ო რ ფ ი შენი-
შენებში სწერს (II, 334): «Κολλυαῖη ἦτοι Λαζικαῖη, haec duo verba expungit pag.
eadem»; ლაპარაკია ძველს გამომცემელზე ს კ ა ლ ი გ ე რ ხ ე, რომელსაც — როგორც
დინდორფის შენიშენიდან ჩანს — ორი უკანასკნელი სიტყვა (ἦτοι Λαζικαῖη) მოუსპია.

კეისარ ტაკიტეს მოკვლა

ქვეყნის გაზენიდან 5765

განკაცვებოთან 265 (273)

‘Ρωμαίων κθ' βασιλεὺς Ἀβρη-
λιανὸς ὁ περιγεγραμμένος ἔτη ε'.

Τῷ ε' αὐτῶν ἔτει Ἀβρηλιανὸς
μῆλλαν διωγμὸν κινεῖν κατὰ Χρι-
σιανῶν θείῳ κεραιῶν διακιδύεται.
σασκευῆς δὲ γενεαμένης περὶ αὐ-
τῶν ἐκ τῶν κατ' αὐτῶν ἐδοιο-
φογήθη ἐν καινῷ φρουρίῳ.

Μεθ' οὗ βασιλεύει Τάκιτος
μῆνας ε'.

Ὁν σφαγέντος ἐν Πόντῳ βασι-
λέως Φλωριανὸς ἡμέρας πη' (CB
722,10-16):

ტ ო შ ი ² მეფობდა ფლორიანე ოთხმოცდარვა დღეს.

რომაელთა ოცდა მეცხრე მეფემ,
ზემოთხსენებულმა ავრელიანემ¹,
იმეფა ექვს წელს.

თავისი მტერთვის მეექვსე წელს
ავრელიანემ განიზრახა დევნა ეყო
ქრისტიანებისათვის და ღვთაებ-
რივმა ელვამ ხელი შეუშალა,
ხოლო შიმდევ, მისიანებმა მახე
დაუგეს და ვერაგულად მოჰკლეს
ახალ ციხეში.

მის შემდეგ იმეფა ტაკიტემ
ექვს თვეს.

მისი მოკვლის შემდეგ პონ-

¹) ავრელიანე (Lucius Domitius Aurelianus), რომის კეისარი 270—275 წლებში.

²) ტაკიტე (Marcus Claudius Tacitus), რომის კეისარი (275—276 წ.), მოჰკლეს ჰანეთში (შდ. გეორგიკა III, 252).

თეოფანე ქამთაალმწერელი

თეოფანე ქამთაალმწერელი ანუ, როგორც მას ჩვეულებრივ ეწოდება, თეოფანე აღმსარებელი (Θεοφάνης Ὁμολογητής) ბიზანტიური ქრონოგრაფიის ერთი უდიდესი წარმომადგენელთაგანია. იგი დაიბადა 760 წლის მახლობელ ხანებში; მამა მისი, ისაკი, იყო შეძლებული მოხელე კონსტანტინეპოლში და დიდს პატივში იყო კონსტანტინე კოპრონიმის (741—755) კარზე, თუმცა ის ხატისთაყვანისმცემელთა¹ ბანაკს ეკუთვნოდა. თეოფანე პირველ ხანებში, სწავლა-განათლების დამთავრების შემდეგ, სახელმწიფო სამსახურში იყო და კიდევ მიაღწია ლეონ IV-ის დროს (775—780) სპათარის პატივს. ჯერ კიდევ ახალგაზრდა იყო თეოფანე, როდესაც მან საერისკაცო ცხოვრებას თავი გაანება და ბერად აღიკვეცა; მან დააარსა მრავალი მონასტერი: ასე, მისი დაარსებულია მონასტერი τῆν μεγὰλιν Ἀγρῶν მარმარილოს ზღვის ნაპირას, კვიზიკსა და რინდაკის შესართავს შუა. თეოფანე ხატისთაყვანისმცემელთა ბანაკს ეკუთვნოდა და, როდესაც ლეონ V-ის დროს (813—820) განახლდა ხატისთაყვანისმცემელთა დევნა, თეოფანეც დატუსაღებულ იქმნა 815 წელს და 818 წელს გადასახლებულ იქმნა სამოთრაკის კუნძულზე, სადაც ის იმავე წლის 12 მარტს გარდაიცვალა (იხ. K. Krumbacher, G. d. byz. L. გვ. 342 და *RE*, Zweite Reihe, X Hlb [1934], Sp. 2127).

თეოფანეს კალამს ეკუთვნის ქრონოგრაფი, რომლის სათაურად ხელთნაწერებში სწერია: Θεοφάνους ἀμάρτωλὸν καὶ ἡγούμενον τῶν Ἀγρῶν καὶ Ὁμολογητὸν χρονογραφία ἐν τῶν φαῖ, ἀρχιεμένη ἀπὸ πρώτου ἔτους Διοκλήτρου ἕως δευτέρου ἔτους Μετὰ καὶ Θεοφλάκτου σὺν αὐτῶν τῶν ἔσται ἀπὸ τῶν εἰσὶν ἔτους τῶν κρισμῶν ἕως ἔτους εἴτε κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρείας, κατὰ δε' Ῥωμαίους ἔτκα' („აგრუს [მო-

¹) ხანა 726 წლიდან 843 წლამდე ბიზანტიის საშინაო ცხოვრებაში ხასიათდება «ხატისმებრძოლობის» სახელწოდების ქვეშ ცნობილი მოძრაობით, როდესაც ებრძოდა ერთმანეთს ორი ბანაკი: ხატისმებრძოლთა და ხატისთაყვანისმცემელთა. ეს მოძრაობა, რომლის ინიციატორები იყვნენ თვით კეისრები (ლეონ III ისავრიელი, კონსტანტინე V კოპრონიმი და სხვ.), არსებითად მიმართული იყო ბერებისა და მსხვილი სამონასტრო მიწათმფლობელობის წინააღმდეგ და მიზნად ისახავდა მსხვილი სამონასტრო მამულების დაქუქმაცებას და წერითლ-მესაკუთრეთათვის დარიცხვას.

ნასტრის) ცოდვილი ბერისა და წინამძღოლის თეოფანე აღმსარებლის ქრონოგრაფი 528 წლისა, დაწყებული დიოკლეტიანეს [მეთობის] პირველი წლიდან ვიდრე მიქაელისა და მისი ძის თეოფილაქტეს¹ მეორე წლამდე, ესე იგი ქვეყნის გაჩენის 5777 წლიდან ვიდრე 6305 წლამდე ალექსანდრიული წელთაღრიცხვით, ანუ 6321 წლამდე რომაული წელთაღრიცხვით). თეოფანეს „ქრონოგრაფი“, როგორც ამას წიგნის სათაურიც აღნიშნავს, შეიცავს ამბებს დიოკლეტიანედან (284 წლიდან) მიქაელ I რანგაბემდე (813 წლამდე), ე. ი. იმ დროიდან, სადაც გიორგი სინგელოზმა შესწყვიტა თავისი მოთხრობა. თეოფანე თვითონაც გადმოგვცემს თავისი „ქრონოგრაფის“ შესავალში, გიორგი სინგელოზს დაუმთავრებელი დარჩა თავისი ნაშრომი, მხოლოდ დიოკლეტიანემდე მოიტანა მოთხრობაო და ჩვენ გვთხოვა დაგვემთავრებინა იგიო (დე ბოორის გამ. გვ. 3—4). აქედან ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თეოფანეს თავისი „ქრონოგრაფის“ წერა დაწყებული უნდა ჰქონდეს არა უადრეს 810 წლისა, რადგან, როგორც ცნობილია (იხ. ზემოთ გვ. 57), გიორგი სინგელოზი გარდაიცვალა არა უადრეს 810 წლისა; ხოლო შეწყვეტილი უნდა ჰქონდეს „ქრონოგრაფის“ წერა არა უგვიანეს 814 წლისა, რადგან 815 წლის მარტში უკვე გამოიცა ლეონ V-ის *πρὸς ταγματὰ χატების* თაყვანისცემის წინააღმდეგ და თეოფანე კი თავისი „ქრონოგრაფის“ ბოლოში ლეონს ჯერ კიდევ „კეთილსათნოდ“ იხსენიებს (de Boor 502,3—4; *λέοντι, πατριάρχῃ καὶ σπαρτηγῶν τῶν ἀνατολικῶν, ἄς εἰς εἰς καὶ ἀνθρῶσις ἀτα...* შდ. RE, I. c. და F. Dölger, *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit I* [München 1924], გვ. 49, № 394).

მართალია, თეოფანე თავისი ძირითადი საქმიანობით (როგორც ბერი და „ღვთისმეტყველი“)² ისტორიკოსი არ ყოფილა და საისტორიო თხზულების წერისათვის ხელის მოკიდება ერთგვარ შემთხვევითობას მიეწერება (მისი მეგობრის, გიორგი სინგელოზის, თხოვნის ასრულებას), მაგრამ ის ბიზანტიური ისტორიოგრაფიისათვის უდიდესი მნიშვნელობის მოღვაწეა, განსაკუთრებით როგორც წყარო VII—VIII საუკუნეთა ისტორიისათვის, ვინაიდან ამ ეპოქისათვის,

¹) მიქაელ I რანგაბე—მეფობდა 811 წლის 2 ოქტომბრიდან 813 წ. 10 იელისამდე; მანვე 811 წლის 25 დეკემბერს პატრიარქ ნიკიფორეს მეფედ აკურთხებინა თავისი ვაჟი თეოფილაქტე (იხ. თეოფანე, ქრონოგრაფი; დე ბოორის გამ. გვ. 494, 25-27).

²) ის თავის მიერ დარსებული მონასტრებში შრომობდა საღვთისმეტყველო წიგნების გადაწერაზე.

რომელსაც ახასიათებს ძირითათი ძრვები ბიზანტიის სახელმწიფო ცხოვრებაში ერთის მხრით არაბთა შემოსევასთან, ხოლო მეორე მხრით სახატისმებრძოლო მოძრაობასთან დაკავშირებით, ჩვენ სხვა წყაროები არ მოგვეპოვება: მხოლოდ ნიკიფორეს „მოკლე ისტორია“ (Ἰστορία συντομῆς) უდგას მას გვერდით¹. გარდა ამისა თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ მნიშვნელობა იმითაც იზრდება, რომ მან ზედმიწევნით დააზუსტა ქრონოლოგიური თარიღები. თეოფანემ გამოიყენა გიორგი სინგელოზის გამოცდილება და მისი ცდები ქრონოლოგიის დარგში და კიდევ უფრო გაზარდა თარიღების დასაზუსტებელი საშუალებები: თვითეული წლის ამბების მოთხრობის წინ მას მოჰყავს ქრონოლოგიური ცხრილი, რომელშიაც შეტანილია წელთა რიცხვი: 1) ქვეყნის გაჩენიდან, 2) ქრისტესით, 3) ბიზანტიის ამათუიმ კეისრის მეფობიდან, 4) ირანის ამათუიმ მეფის (ან არაბთა ხალიფის) მმართველობის დაწყებიდან და 5) ყველა ხუთივე პატრიარქის პატრიარქობისა. აი, სანიმუშოდ ერთ-ერთი ცხრილი, რომელიც წინ უძღვის ჩვენ მიერ ქვემოთ (გვ. 76) მოყვანილ ნაწყვეტს ლაზთა მეფის წათეს შესახებ: «1) დასაბამითგან ქვეყნისა 6020 წელი; 2) ღვთაებრივი განკაცებითგან 520 წ.; 3) რომაელთა მეფე იუსტინიანე [მეფობდა] 38 წელს; [მისი მეფობის] I [წელი]; 4) სპარსელთა მეფე ხოსრო [მეფობდა] 48 წელს, [მისი მეფობის] მე-3 [წელი]; 5) რომის ეპისკოპოზი ფილიქსი 4 წელს, [მისი] მე-2 [წელი]; 6) კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოზი ეპიფანი 16 წელს, [მისი] მე-8 [წელი]; 7) იერუსალიმის ეპისკოპოზი ელია 23 წელს, [მისი] მე-17 [წელი]; 8) ალექსანდრიის ეპისკოპოზი ტიმოთე 17 წელს, [მისი] მე-8 [წელი]; 9) ანტიოქიის ეპისკოპოზი ეფრაიმი 18 წელს, [მისი] I [წელი]»².

თავის ქრონოლოგიურ სისტემას თეოფანე საფუძვლად უდებს პანოდორეს (ე. ი. ალექსანდრიულს) წელთაღრიცხვას, ე. ი. „ქვეყნის გაჩენიდან“ მოყვანილ წელთა რიცხვს უნდა გამოვაკლოთ 5492, ხოლო „ქრისტესით“ ნაანგარიშეგ წლებს უნდა დაეუმატოთ 8. გარდა ამისა თეოფანეს მოჰყავს ტექსტში აგრეთვე ინდიქტიონის წლები (ბიზანტიური თხუთმეტწლიანი კვინკლოსით), რაც საშუალებას იძლევა კიდევ უფრო დავაზუსტოთ თარიღები. მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც „ქვეყნის გაჩენიდან“ თეოფანეს მიერ მოყვანილი წლების რიცხვი ერთით ნაკლებია ინდიქტიონებით ნაჩვენებ წლებზე. ამ საკითხის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში კამათია გა-

¹) ნიკიფორეს „ისტორია“ მხოლოდ 769 წლამდეა მოტანილი.

²) ქვემოთ ჩვენ, ადგილის სიმცირის გამო, მოგვყავს ხოლმე მხოლოდ პირველი სამი თარიღი.

მართული (G. Ostrogorsky, Die Chronologie des Theophanes im VII. und VIII. Jahrh: *Byz. Neugr. Jahrb.* VII [1930], 1—56; V. Grumel, L'année du monde dans la Chronographie de Théophanes: *Échos d'Or.* 33 [1934], 395—408; უკანასკნელს ვიცნობთ F. D[ö]lger-ის რეცენზიის მიხედვით, *BZ* 35 [1935], 153—155). ზოგიერთთა აზრით ეს განსხვავება მსოფლიო და საინდიქტიონო წლებს შორის აიხსნება იმით, რომ თეოფანე, როგორც გამგრძელებელი გიორგი სინგელოზისა, უკანასკნელის მსგავსად 25 მარტით იწყებდა მსოფლიო წელს, ხოლო ვინაიდან თეოფანეს მიერ მოთხრობილი ზოგიერთი ამბები ემთხვეოდა 1 სექტემბრით დაწყებულ ამათუიმ ინდიქტიონს, ამიტომ მან ზოგი ამბავი 25 მარტის წინა სექტემბერს მიაკუთვნა, ზოგი კიდევ 25 მარტის შემდგომ სექტემბერსო. მიღებულია დღეს შემდეგი ახსნა: განსხვავება მსოფლიო და საინდიქტიონო წლებს შორის აიხსნება იმით, რომ 605/606 და 606/607 წლების ამბები თეოფანემ ერთად აღწუსა; ამიტომ ის თავის შემდგომ თხრობაში ერთი წლით უკან რჩება მანამ, სანამ ის 712 და 713 წლების ამბებს სამი წლის მანძილზე გაანაწილებდეს (აქ, მაშასადამე, შეცდომა უკვე გამოსწორებულია). მაგრამ 725/726 და 726/727 წლების ამბებს ის კვლავ ერთ წელში ათავსებს და ასე აგრძელებს თხრობას მანამ, სანამ 774 და 775 წლების ამბებს სამ წელზე გაანაწილებდეს (აქაც კვლავ გამოსწორდება მდგომარეობა). მაშასადამე, 606/607—711/712 და 726/727—773/774 (ანუ ქვეყნის გაჩენიდან 6099—6204 და 6219—6266) წლების ამბების ზუსტად დასათარიღებლად თითო წელი უნდა დავუმატოთ თეოფანეს მიერ ნაჩვენებ წლებს.

წყაროებად თეოფანეს ჰქონდა ძველი ხანისათვის, V საუკუნის შუა წლებამდე, სოკრატე, სოზომენე და თეოდორიტი. შემდეგი ხანისათვის ვიდრე ირაკლის მეფობამდე თეოფანეს თხრობას ემჩნევა დიდი მსგავსება მალალას, პროკოპი კესარიელის, აგათიას, იოანე ანტიოქელის, თეოფილაქტეს და გიორგი პიზიდელის ნაშრომებში და „პასქალურ ქრონიკაში“ მოცემულ თხრობასთან, მაგრამ ჯერჯერობით არ არის გამოჩვენებული თეოფანემ ისარგებლა ამ ნაშრომებით, თუ მათ ყველას საერთო წყარო ჰქონდათ (*RE* I. c.).

თეოფანეს „ქრონოგრაფი“ იმ ღირსებათა გამო, რომლებზედაც შემოთ იყო ნათქვამი, ძალიან პოპულარული იყო, როგორც ბიზანტიაში ისე დასავლეთში¹: თეოფანეს ამ „ქრონოგრაფით“ თითქოს

¹) IX საუკუნის 70-იან წლებში ის გადათარგმნა ლათინურად ანასტასი ბიბლიოთეკარმა.

დამთავრებულად თელიდნენ ქრონოგრაფიული რკალის თხრობას და მომდევნო ქრონიკები მეტწილად იქიდან იწყებდნენ თხრობას, სადაც თეოფანეს თხრობა თავდებოდა.

თეოფანეს „ქრონოგრაფს“ გაუჩნდა აგრეთვე უშუალო გაგრძელება, რომელიც თეოფანეს „ქრონოგრაფს“ უმატებს ლეონ V, მიქაელ II, თეოფილეს და მიქაელ მესამის ისტორიას და რომელიც ცნობილია Theophanes Continuatus-ის სახელწოდებით. ეს გაგრძელება შედგენილი უნდა იყოს 961—963 წლებში (K. Krumbacher 349).

ტექსტისა და თარგმანის დამზადების დროს ხელთ გვექონდა შემდეგი გამოცემები და სპეციალური ნაშრომები:

Carolus de Boor, Theophanis Chronographia. Volumen I, textum graecum continens¹. Lipsiae 1883, p. X+503.

Classenus Joannes, Theophanis Chronographia. Volumen I (ბერძნული ტექსტი). Bonnae 1839, Volumen II (შეიტყვის Anastasil Bibliothecarii Historia ecclesiastica, ex recensione Immanuelis Bekkeri). Bonnae 1841 (CB).

Оболенский В. И. и Терновский, Ф. А. Летопись византийца Феофана (რუსული თარგმანი). Москва 1884.

Преображенский П. Г. Летописное повествование Феофана Исповедника. Исследование из области византийской историографии². Вена 1912.

¹) დ ბ ო რ ს გამოყენებული აქვს შემდეგი ძირითადი ხელთნაწერები:

b—Codex Vaticanus 154, XII საუკუნისა

c—Codex Vaticanus 155, XI საუკუნისა

d—Codex Parisinus Regius 1710, X საუკუნისა (თავში და ბოლოში ნაკლულევანი)

e—Codex Parisinus Regius 1709 (გადმოწერილი d ხელთნაწერიდან XVI საუკუნეში)

f—Codex Vaticanus Palatinus 395, XV—XVI საუკუნისა

g—Codex Coislinianus 133, XIII საუკუნისა

h—Codex Parisinus Regius 1711, XI საუკუნისა

i—Codex Vaticanus 978, XII საუკუნისა

m—Codex Monacensis Graecus 391, XV—XVI საუკუნისა.

²) ამ წიგნის ავტორი აყენებს ორიგინალურ მოსაზრებებს თეოფანეს ტექსტის დადგენის შესახებ და იყენებს ახალს, სამწუხაროდ ტექსტის დადგენის მხოლოდ დამაბუნდოვანებელს, მეთოდებს, რაც ამ წიგნს თითქმის უსარგებლოდ ხდის მკვლევარისათვის (იხ. ს. შ ე ს ტ ა კ ო ვ ი ს რ ე ტ ე ნ ზ ი ა ამ წიგნზე: ЖМНПР. 1913 წ. ივლისი, გვ. 139—144).

Tabachovitz David, Sprachliche und textkritische Studien zur Chronik des Theophanes Confessor. Uppsala 1926.

იბერიელთა და სომეხთა მოქცევა

დესაბამითან ქვეყნისა განკაცებითან კონსტანტინეს მეფობის
5816 316 (324) 20

Και νυν δε επί των νικητών Κωνσταντίνου πλείστα των ἐθνῶν ἐφωτίσθησαν τῷ Χριστῷ προσδραμόντι. Ἴνδου οἱ ἐνδότεροι ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ, Μερωπίου φιλοσόφου Τύρου Αἰδέσιον καὶ Φρούμεντιὸν τοὺς μαθητὰς αὐτῶν λαβόντας, καὶ εἰσελθόντας ἐκεῖ ἱστορήσα: τοὺς τόπους, καὶ διδάξαντος αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. πρῶτον ἐπίσκοπον Φρούμεντιὸν χειροτονεῖ Ἀθανάσιος ἐν αὐτοῖς, ὁμοίως καὶ Ἰβήρας ἐπὶ αὐτῶν ἐπίστευσαν τὰ¹ ὑπὸ τῆς αἰχμαλώτου γυναικὸς Χριστιανῆς δρώντες γινόμενα θαύματα καὶ τὴν ἐπιπεσοῦσαν ἀχλὺν τῷ βασιλεῖ αὐτῶν κυνηγοῦντι². ταῦτα Ῥουφίνος ἱστορεῖ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως τῶν Ἰβήρων Βακκουρίου³ ἀκηκόων, ὁμοίως καὶ Ἀρμένιοι τελείως ἐπὶ αὐτῶν ἐπίστευσαν, διὰ Τηριδάτου βασιλέως αὐτῶν καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου αὐτῶν τὴν σωτηρίαν δεξάμενοι. გოლის წყალობით, და ეზიარნენ

კონსტანტინე ძლევამოსილის დროს მრავალი ერი განათლდა ქრისტეს სარწმუნოებაზე მოქცევით. ქრისტე ირწმუნეს უზინავანესმა პინდებმა: ტვიროსელმა ფილოსოფოსმა მეროპიმ თან წაიყვანა თავისი მოწაფეები ედესი და ფრუმენტი, შევიდა მათ ქვეყანაში იქურობის მოსახლეველად და უქადაგა მათ ღმერთის სიტყვა. ათანასიმ მათ ფრუმენტი უკურთხა პირველ ეპისკოპოსად. ამგვარადვე იბერიელებიც კონსტანტინეს დროს მოიქცნენ, მის შემდეგ რაც მათ იხილეს საკვირველებანი ქრისტიანი ტყვე-ქალის წყალობით და მონაქანი გახდნენ დაბნელებისა, მათ შეეფეს ნადირობის დროს რომ შეემთხვა. ამას მოგვითხრობს რუფინე, რომელსაც ეს ამბავი იბერიელთა მეფის ბაკურის აგან³ გაუგონა. იმგვარადვე არმენიელებმაც მთლიანად კონსტანტინეს დროსვე ირწმუნეს ქრისტე მათი მეფის ტირიდატეს და მათი ეპისკოპოსის გრიცხონებას (de Boor 24,9-20).

¹) τὰ b, აკლია g-ს.
²) კონსტანტინე იმპერატორის ოსტია: «ამგვარადვე იბერიელებიც კონსტანტინეს დროს მოიქცნენ, მის შემდეგ რაც მათ იხილეს საკვირველებანი ქრისტიანი ტყვე-ქალის წყალობით, რომელმაც, სხვათა შორის, მათი მეფე მონაქანი წყვიდა-ლისაგან, ნადირობის დროს რომ შეემთხვა». —³) Κουκουριου εν, Κωνκουριου d-

იოანე ოქროპირის გაძევება ბიქვინტაში

დასაბამითან ქვეყნისა	განკაცებითგან	არკადის მეფობის
5898	398 (406)	12

Ἰωάννης δὲ ἐξῆλθ' αὐτῆς τῆς πόλεως καὶ ἐξῆρσθη εἰς Κεσαρίαν, ἐκεῖθεν τε μετηνέχθη εἰς Πισοῦντα. γενόμενος δὲ ἐν Κομαίοις κατὰ πάρθον τῆς Ἀρμενίας ἐτελειώθη ἐν κυρίῳ. τούτου δὲ ἐξορισθέντος Ἀρσάκιος ἐχειροτονήθη, ὁ ἀδελφὸς Νεκταρίου τοῦ πρὸ τοῦ Χρισοστόμου (de Boor 79,16—21).

იოანე გაძევებულ იქმნა ქალაქიდან (ი. ი. კონსტანტინოპოლიდან) და გადასახლებულ იქმნა კუკუსოში, იქიდან კი გადაყვანილ იქმნა ბიტიუნტში¹. კომანოში რომ იყო, არმენიის გზაზე, მიიღვალა უფლისა მიმართ. მისი გადასახლების შემდეგ ხელდასხმულ იქმნა არსაკი, იმ ნექტარიოსის ძმა, რომელიც ოქროპირის წინ იყო.

ფარსმან კოლხი

დასაბამითან ქვეყნისა	განკაცებითგან	ანასტასის მეფობის
5997.	497 (505)	14

Τούτῳ τῷ ἔτει στέλλεται παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου στρατιὰ Γότῶν τε καὶ Βέσσαν καὶ ἑτέρων Θρακίων ἐθνῶν, στρατηγόντων τῆς ἑω καὶ ἐξαρχόντων αὐτῆς Ἀρεβίνδου, τοῦ Δαγαλαΐφου παιδὸς, ὑπάτου γεγονότος ἄρδιναρίου (τούτου πρὸς πατρὸς ἐγένετο πάππος Ἀρεβίνδος, ὁ κατὰ τὸν Θεοδοσίω τοῦ νέου χρόνον εὐδοκμήσας κατὰ Περσῶν. ἐτέχθη δὲ Ἀρεβίνδος τῷ Δαγαλαΐφῳ ἀπὸ Ροδισθέας, τῆς Ἀρθραβουρίου θυγατρὸς τῆς παιδὸς Ἀσπικροῦ, ὃν πρόσθεν ἔμ-

ამავე წელს ანასტასი მეფემ გაგზავნა ჯარი, რომელიც შედგებოდა გუთებისაგან, ბესსებისაგან და სხვა თრაკიული ტომებისაგან; მთ მეთაურობდა აღმოსავლეთის სარდალი და ექსარხი არეობინდე, დავალიაფეს-ძე, რომელიც იყო დიდი ძალაუფლებით აღჭურვილი ორდინარული ჰიპატოსი (მისი პაპა, მამის მხრით, იყო არეობინდე, რომელმაც თეოდოსი უმცროსის დროს თავი ისახელა სპარსელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში; არეობინდე ეყოლა დავალიაფეს გოდისტეასაგან, ამასწინათ მოხსენე-

¹) ეს ქალაქი მოხსენებული აქვს თეოფანეს მეორეჯერაც (de Boor 425,17), იქ, სადაც ის ლაპარაკობს პეტრე მკაწრვალის (Πέτρον τὸν Κραφεία) ექსპორიკების შესახებ. ამ ადგილას ხელთნაწერებში იკითხება Πισοῦς Πισοῦς, ზოლო ანასტასის ლათინურ თარგმანში მოცემულია Pityussam, რაც de Boor-მა ბერძნულ ტექსტშიაც შეიტანა (Πισοῦσσαν წინააღმდეგ ხელთნაწერთა Πισοῦς-ისა).

νημονεύσαμεν) ἐπὶ δυναστεία μεγάλῃ. συναπεστάλησαν δὲ τῶν Ἀρεοβίνδου καὶ ἕτεροι πλείστοι στρατηγοί, ὧν οἱ περιφανέστατοι Πατριάρχιος ἦν καὶ Ὑπάτιος, ὁ Σεκουνδίνου καὶ τῆς ἀδελφῆς Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως υἱός, καὶ Φαρασμάνης¹ ὁ Ζευαῖ πατήρ, τὸ γένος Λαζός, καὶ Ῥωμανός ὁ προειρημένος ἐξ Εὐφραთισίας συναφθείς τῶν στρατεύματι καὶ Ἰουστίνος ὁ βασιλευσας μετὰ ταῦτα, καὶ Ζήμαρχος καὶ ἕτεροί τινες (de Boor 145,17—146,6).

ბული ასპარის ძის არდაბურის ქალიშვილისაგან). არეობინდესთან ერთად გაგზავნილ იქმნა სხვა ბევრი სტრატეგოსიც, რომელთაგან ყველაზე უფრო გამოჩენილნი იყვნენ პატრიკიოსი და ჰიპატიოსი, ძე სეკუნდინესი და ანასტასი მეფის დისა, ზუნას მამა ფარასმანე¹, წარმოშობით ლაზი, ზემოთ მოხსენებული რომანოზი, რომელიცვეფროატესიიდან შემოუერთდა ჯარს, იუსტინე, რომელიც იმის შემდეგ მეფედ ჰყო, ზემარქე და ზოგიერთი სხვაც.

ლაზთა მეფე წათე²

დასაბამითან ქვეყნისა	განკაცებითან	იუსტინეს მეფობის
6015	515 (523)	5

Τῆστῳ τῶν ἔτει Τζάμιος³ ὁ τῶν Λαζῶν βασιλεὺς ἀποστατήσας τῆς τῶν Περσῶν βασιλείας, Καβάδου βασιλευσόντος, καὶ φιλοσύντος τὸν Τζάμιον⁴, ὡς καὶ αὐτὸς προβαλλομένον αὐτὸν βασιλέα τῶν Λαζῶν, ἤλθε πρὸς Ἰουστινον εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ παρεκάλεσε τὸν βασιλέα γενέσθαι αὐτὸν χριστιαν-

ამ დროს ლაზთა მეფე წათე გადაუდგა სპარსელთა სამეფოს, როდესაც იქ მეფობდა კავადი, რომელსაც წათე იმდენად უყვარდა, რომ ის ლაზთა მეფედ დააყენა. წათე მივიდა ბიზანტიონში იუსტინესთან და სთხოვა მეფედ, რათა მას გაექრისტიანებინა ის და მასვე ეკურთხებინა ის ლაზთა მეფედ. მე-

¹) Φαρασμάνης b, Φαρασιάνης fh, Φαρασβάνης em. ფარსმანი და მისი შვილი ზუნა მოხსენებული ჰყავს პროკოპი კესარიელს BP I, 8; BV II, 19 და BV II, 20 (იხ. გეორგიკა II, 16—18); პროკოპის ხელთნაწერებზე ზუნას სახელისათვის იძლევიან ვარიანტებს Ζαυα და Ζαυαა.

²) წათეს დროს მომხდარი ამბები მოთხრობილი აქვთ აგრეთვე მალალას (იხ. გეორგიკა III, 263—268) და „პასქალურბი ქრონიკის“ ავტორს (იხ. ზემოთ, გვ. 11—14).

³) თეოფანეს ხელთნაწერები ამ ადგილას იძლევიან Τζამიოს (ქვემოთ გვ. 76 უძველესი b ხელთნაწერი იძლევა Τζამიოს), Malalas Ζαμίოს, Chir. P. Τζამიოს. პ. პროკოპი კესარიელის აზრით ამ სახელის პირველადი ფორმა უნდა იყოს Τζამიოს (Π. Γ. Προображенекиѣ, Летоп. повествование Феодана, გვ. 53—55).

⁴) ყველა ხელთნაწერი იძლევა Τζამიონ (იხ. წინა შენიშვნა).

νον και εν' αυτου αναγορευθη-
 ναι βασιλεα των Λαζων. ο δε
 βασιλευς μετα χαρα αυτον δεξα-
 μενος εφωτισεν αυτον, και ενον
 ανηγορευσεν. εγγιμε δε και γυ-
 ναϊκα Ρωμαιαν¹, την εγγονην²
 Νόμου του πατριου και απο-
 κουροπαλάτου, Ουαλεριανην³ τινα⁴,
 και εις την ιδίαν χώραν ελαβεν,
 προχειρισθεις παρά 'Ιουστίνου
 βασιλευς των Λαζων, φορέσας
 στέφανον και χλανίδα⁵ βασιλικήν
 άσπρην έχουσαν ταβλιν⁶ χρυσον,
 εν τῷ εκ κεντητου ενεκεχάρακτο
 η εικων του βασιλεως 'Ιουστι-
 νου, και σπιχάρην άσπρον έχον
 πλοσυμία χρυσῶ και εικόνα του
 βασιλεως. τα γάρ τῷ αγγία αυτην
 ρούσια ησαν έχοντα μαργαριτας
 Περσιῶν σχήματι⁷ ὁμοίως και η
 ζώνη αυτου ην χρυσῆ διὰ μαρ-
 γαριτων. ελαβε δε παρά του βα-
 σιλεως δῶρα πολλά, και μετα
 χαρᾶς ἀπῆλθεν εις τα ἴδια.

Γινούσ δε τοῦτο Καβάδης, ὁ
 των Περσῶν βασιλευς, ἐδήλωσεν
 τῷ βασιλεῖ 'Ιουστίνῳ⁸ οτι „φιλις
 και εἰρήνης μεταξὺ ἡμῶν οὔσης
 τὰ ἐχθρῶν πράττεις, και τοῦς
 ἐπὸ τῆν ἐξουσίαν των Περσῶν
 ὄντας ἀπ' αἰῶνος προσελάβου“. ὁ
 δε βασιλευς ἀντεδήλωσεν αυτῷ·

ფემ სიხარულით მიიღო ის, მონა-
 თლა და შევილად გამოაცხადა.
 ჩათიმ შეიერთო რომაელი ქალი,
 პატრიკოს და აპოკუროპალატ
 ნომოსის შვილისშვილი, სახელად
 ვალერიანე, რომელიც წაიყვანა
 თავის საკუთარ ქვეყანაში, რო-
 დესაც იუსტინეს მიერ ლაზთა მე-
 ფედ იქნა ნაკურთხი. მას ემოსა
 გვირგვინი და თეთრი სამეფო
 ქლანიდი, რომელსაც ჰქონდა ჩა-
 რიბერი ოქროს ზოლი, სადაც იუ-
 სტინე მეფის სურათი იყო ამოქარ-
 გული; აგრეთვე თეთრი სტიქარი
 ოქრომკვლით ნაქსოვი და მეფის
 სურათით. მისი წაღები წითელი
 იყო და მარგალიტებით შემკული
 სპარსულ ყაიდაზე. ამგვარადვე
 მისი სარტყელიც ოქროსი იყო და
 მარგალიტებით შემკული. მეფისა-
 გან ბევერი საჩუქრები მიიღო მან
 და დიდად ნასიამოვნები დაბრუნ-
 და თავის ქვეყანაში.

ეს რომ გაიგო სპარსელთა მეფემ
 კავადმა, შეუთვალა იუსტინე მეფეს
 შემდეგი: „მიუხედავად იმისა, რომ
 ჩვენ შორის შეგობრობა და ზავია
 დადებული, შენ მაინც მტრულად
 იქცევი; შენ მიიღე ის პირები; რო-
 მელნიც იმთავითვე სპარსელების
 ძალაუფლების ქვეშ არიან“. მეფემ

1) Ρωμαιῶν g.

2) εγγόνιον b, ἐγγόνιον Mal., ἐκγονον Chr. P.

3) Ουαλεριαν ηρτινα b, Ουαλεριανη ἡτινα Mal.

4) χλανίδα Mal., χλανιδιον Chr. P.

5) ταβλιν g, τὰβλην bh.

6) 'Ιουστίνῳ დამატებული აქვთ vulgata-ს.

„ἡμεῖς τινὰ τῶν ὑποκειμένων τῆ βασιλείᾳ σοιοῦτε προσελαβόμεθα, οὔτε προετρεψάμεθα. ἀλλ' ἐλθόντος Τζαθίου¹ εἰς τὰ ἡμέτερα² βασιλεια ἐδείχθη προσπίπτων ἡμῖν ροσθηῖναι μισαρον καὶ ἑλλη- νικοῦ δόγματος καὶ ἀσεβῶν μυσῶν καὶ πλάνης δαμόνων, καὶ προσελθεῖν τῷ δημοουργῷ τῶν ἔλων θεῶ, καὶ γενέσθαι χριστιανός. τοῖτον ἡμεῖς βαπτίσαντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελύσαμεν χώραν“. ἔκ- τοτε λοιπὸν ἐγένετο ἔχθρα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν (de Boor 168,14—169,12).

მას შემდეგი უპასუხა: „ჩვენ შენი სახელმწიფოს ქვეშევრდომი არც არავინ მიგვილია, არც ვადმოგვი- ბირებია; ჩვენს სამეფოში მოვიდა წათი და მულარით მოგვმართა ჩვენ: მიხსენ საზიზლარი და წარ- მართული სარწმუნოებისაგან, უწ- მინდური მსხვერპლებისაგან და ეშ- მაკთა ცლუნებისაგან, მაზიარე ყო- ველთა შემქმნელ ღმერთს და გამა- ქრისტიანეო. ჩვენ ის მოგნათლეთ და ისე გავისტუმრეთ მის საკუთარ ქვეყანაშიო“. აი, იმ დროიდან დაიწყო მტრობა რომაელებსა და სპარსელებს შორის.

ირანელთა ლაშქრობა წათეს წინააღმდეგ

დასაბამთჳან ქვეყნისა განკაცებითჳან იუსტინიანეს მეფობის.
6020 520 (528) 1

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐπολέμησε τῷ Λαζῷ Τζαθίῳ, ὡς προσρῑένει³ Ῥω- μαίοις⁴. καὶ λοιπὸν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἔπεμψεν αὐτῷ βοή- θειαν στρατῶν καὶ στρατηλάτας τρεῖς, Βελισάριον καὶ Κήρυκον καὶ Εἰρηναῖον⁵. καὶ πολεμήσαν- τες ἠττήθησαν· καὶ ἡγανάκτησεν

ამავე წელს სპარსელთა მეფემ ომი დაუწყო ლაზთა მეფეს წათის იმის გამო, რომ უკანასკნელი რომაელთა მზარეზე გადავიდა, და, აი, იუსტინიანე მეფემ გაუგზავნა მას დამხმარე ჯარი და სამი სტრატე- ლატი, ველიზარი, კვირიკე და ირინე⁵. იმათ იბრძოლეს და და- მარცხდნენ; მეფე გაჯავრდა სტრა-

1) ἐλθόντος Τζαθίου b, ἀπελθόν Τζαθίος gh.

2) ἡμέτερα b.

3) προσρῑένει ch. —4) Ῥωμαίους c.

5) იუსტინიანეს მიერ გაგზავნილ მესამე სარდლად თეოფანე ირინეს ნა- ცვლად ასახელებს პეტრეს (Πέτρον). გამომცემელმა დე ბოორომა სამართლიან- ნად აღადგინა აქ Εἰρηναῖον, და Πέτρον მიიჩნია ქვემო მოყვანილ ადგილიდან («პეტრე... გაგზავნა სტრატელადა») ვადამწერის მიერ გაცმოტანილად. მაღა- ლა და Chr. P. აქ სწორედ ირინეს ასახელებენ (იხ. ზემოთ გვ. 14 და იქვე შე- ნიშნა 3). კედრენე კი, რომელსაც ეს ადგილი თეოფანეს „ქრონოგრაფიდან“ აქვს გადმოწერილი, იძლევა Πέτρον (Georgii Cedreni Historiarum. Compendium, CB, I 643,5).

ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν στρατηλα-
τῶν¹, οὗτοι φθονοῦντες ἀλλήλοις
προέβωκαν τὴν νίκην. καὶ δια-
δεξάμενος² αὐτοὺς ἀπέστειλε Πέ-
τρον, τὸν νοτάριον αὐτοῦ, στρα-
τηλάτην. καὶ συμβαλὼν τοῖς Πέρ-
σαις μετὰ τῶν Λαζῶν ἐνίκησαν,
καὶ πολλοὺς ἀνείλον τῶν Πέρσων
(de Boor 174, 19-26).

ტილატებზე იმის გამო, რომ ერთ-
მანეთისადმი შურის გამო გამარ-
ჯვება ხელიდან გაუშვეს. მან გა-
დააყენა ისინი და პეტრე, თავისი
ნოტარი, გაგზავნა სტრატელატად;
პეტრე ლაზებთან ერთად შეება
სპარსელებს და დაამარცხა ისინი:
მრავალი სპარსელი გაჟლიტეს
მათ.

იბერიელთა მეფე ძამანარძე

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის
6027 527 (მმმ) 8

Τούτω τῷ ἔτει ὁ τῶν Ἰβήρων
βασιλεὺς Ζαμανარζὸς³ ἀνήλθειν
ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸν εὐ-
σεβέστατον βασιλέα Ἰουστινιανὸν
μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν συγ-
κλητικῶν αὐτοῦ, παρακαλῶν αὐ-
τὸν τοῦ εἶναι αὐτὸν σύμμυχον
Ῥωμαίων καὶ φίλον γνήσιον. ὁ δὲ
βασιλεὺς τὴν τοιαύτην προαίρε-
σιν ἀποδέξάμενος πολλὰ αὐτὸν
ἐφιλοτιμήσατο καὶ τοὺς αὐτοῦ
συγκλητικῶνς ἕμωιας δὲ ἡ ἀγ-
γοῦσα τῇ αὐτοῦ γυναικὶ κόσμια
παντοῖα διὰ μαργαριτῶν ἐχαρί-
σατο. καὶ ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἐν
εἰρήῃ εἰς τὴν ἰδίαν βασιλείαν
(de Boor 216, 7—14).

ამ წელს იბერიელთა მეფე ძამა-
ნარძე მოვიდა კონსტანტინეპოლ-
ში კეთილსათნო იუსტინიანე მე-
ფესთან თავისი მეუღლითა და
დარბაისლებითურთ; მან სთხოვა
იუსტინიანეს შიგლო იგი რომაე-
ლების მოკავშირედ და ქვშმარიტ
მეგობრად. მეფემაც შეიწყნარა ეს
თხოვნა, დიდი პატივი სცა მასაც
და მის დარბაისლებსაც; ამგვარად-
ვე, დედოფალმაც აჩუქა მის მეუ-
ღლეს მრავალნაირი სამკაული,
მარგალიტებით მოჭედილი და
იუსტინიანემ გაისტუმრა ისინი
შვიდობით მათ საკუთარ სახელ-
მწიფოში⁴.

¹) κατὰ τῶν στρατιωτῶν c, κατ' αὐτοῦ d.

²) διαδεξάμενος h.

³) Ζαμανარζὸς c, Ζαμανარζόν m, Ζαμανარζὸς d, Zamanardus. ანსის-
ტასი ბიბლ. (Ζαμανარζὸς Malalas).

⁴) სამეცნიერო ლიტერატურაში განმტკიცებულია ის აზრი, რომ 523 წლის
შემდეგ ქართლში მეფობა გაუქმდა. „მას შემდეგ, რაც ქართველები გურგენ მე-
ფის მეთაურობით სპარსელებს აუჯანყდნენ, და ბიზანტიის მფარველობას მიჰმარ-
თეს, მაგრამ კეისრის მხრივ პირობის აუსრულებლობის გამო ძლიერ იქნენ,
ხოლო სამეფო სახლობა და ამბოხების მოთავე დიდებულები იძულებული იყვნენ
ბიზანტიაში გაქცეულიყვნენ, ამის შემდგომ სპარსელებმა, როგორც პროკოპი კესა-

ბულგარელ ტყვეთა გაგზავნა სომხეთსა და ლაზეთში

დასაბამითან ქვეყნისა განკაცებითან იუსტინიანეს მეფობის.
6032 532 (540) 13

Και ἐγένετο εἰρηκῆ βασιεῖα ἐν ამის შემდეგ ჩამოვარდა ღრმა
τῆς Θράκης, μηκέτι τοῖς μόνων მშვიდობიანობა თრაკიაში; ჰუნ-

რიელი მოგვითხრობს, ქართველებს ნებააღარ მისცეს საკუთარი მეფე ჰყოლოდათ და მეფობა გააუქმეს“ (ივ. ჯავახიშვილის ქ. ერის ისტ. I², 226). „ქართლში მეფობის უფლება გაუქმდა მაშინვე, როცა გურგენი თავისი შვილითა და სახლობით ბიზანტიაში გაიხიზნა, ესე იგი 523 წ., მაგრამ საბოლოოდ ეს გაუქმება 532 წლის „საუკუნო ზავის“ ხელშეკრულებამ დააკანონა“ (იქვე, 227).

მაგრამ ამ აზრს თითქოს ეწინააღმდეგება ბიზანტიელი ისტორიკოსების ორი ცნობა. იოანე მალალასწერს: „ამ ხანებში, როგორც ზემოთ ვთქვი, მეფობდა ღმრთებრი იუსტინიანე. ხოლო სპარსელთა მეფე იყო კოადი დარასთენი, ძე პეროზისა, რომში კი ალარიხი... აფრიკის მეფე იყო გილდერიხი... ხოლო ივერიელთა—ზამანახი (CB 429, 10—15; გეორგიკა III, 268). ხოლო თეოფანე უამთაღმწერელიც ცნობით 535 წელს კონსტანტინეპოლში ჩასულა «იბერიელთა მეფე ძამანარქი».

ი. მარკვარტი (Streifzüge, 432) ფიქრობს, რომ მალალას ცნობა ეკუთვნის იუსტინიანეს მეფობის პირველ წელს, ხოლო თეოფანეს ცნობა—თანხმად ქრონოგრაფში მოცემული თარიღისა—535 წელს, და ამბობს: „მალალას ცნობა რომ არ ყოფილიყო, შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ძამანარქე გურგენ მეფის ძმა იყო, რომელიც ზავის დადების შემდეგ [532 წ.] დაბრუნდა და სპარსელების მიერ «მასახლესაღ» იქნა დაყენებული“.

ივ. ჯავახიშვილი ამბობს: „ალბათ, გაქცეული მეფე გურგენის მოადგილედ იბერიაში ძამანარქე დამჯდარა, რომელიც 527 წ. კონსტანტინეპოლში წასულა... და იუსტინიანე კეისრისთვის აღუთქვამს რომაელების მოკავშირეები და მეგობრები ვიქნებით“ (ქ. ერის ისტ. I², 225), ხოლო იქვე შენიშვნაში დასძენს: „ცნობა ძალიან საეჭვოა იმიტომ, რომ ძამანარქე ახლად გაქრისტიანებულად არის მოხსენებული და განა ამის თქმა ქართლის მეფეზედ შეიძლებოდა? იქნებ იგი იბერიის მეფე არც-კი ყოფილიყოს“.

არც მალალას და არც თეოფანეს ტექსტებიდან არ ჩანს, რომ ძამანარქე „ახლად გაქრისტიანებული“ იყოს; არც ის არის სწორი, თითქოს ეს ამბავი მომხდარიყოს 527 წელს. რადგან, თეოფანეს თარიღებში „ქრისტესით“ თვლავი ყველგან მისამატებელია 8 წელი. ვინაიდან თეოფანე პანოდორეს წელთაღრიცხვით ანგარიშობს; თანაც თეოფანეს იქვე აქვს აღნიშნული, რომ ეს მოხდა იუსტინიანეს მეფობის მე-8 წელს, ე. ი. (527 + 8 =) 535 წელს.

ი. მარკვარტიც ეჭვი, თითქოს მალალას ცნობა ხელს გვიშლიდეს იმაში, რომ თეოფანეს ცნობის მიხედვით რაიმე დასკვნა გამოვიტანოთ ძამანარქეს შესახებ, უსაფუძვლოა. იოანე მალალა გადმოგვცემს, თუ სხვადასხვა ქვეყანაში ვინ მეფობდა იუსტინიანეს მეფობის დასაწყისში. სახელდობრ;

სპარსეთში—კოადი (488—531) რომში—[ათქალარიხი (526—534)
აფრიკაში—ჰილდერიხი (523—530) ივერიაში—ძამანარქე.

ამ ცნობაში თეოფანეს ცნობის საწინააღმდეგო არაფერია. მალალა

6. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

τῶν Οὐνῶν περᾶσαι τὸν Δα- ნები უკვე ვეღარ ბედავდნენ დანუ-
 νοσῖν. τὸς δὲ αἰχμαλωτῶς τῶν ბის გადმოლახვას. ბულგარელი
 Βουλγάρων ἔπεμψεν ἑ βᾶσιλεὺς ტყვეები მეფემ გაგზავნა არმენიასა

გვიამბობს, რომ 527—530 წლებში ივერიის მეფე იყო ძამანარძე, ხოლო თეო-
 ფანე გადმოგვცემს, რომ ეს მეფე ძამანარძე 535 წელს კონსტანტინეპოლში ჩასუ-
 ლა იუსტინიანე მეფესთან. რომ მალალას და თეოფანეს ცნობები ერთსა და იმავე
 ამბავს ეხებოდეს, შეიძლება კაცს ეფიქრა, რომ ერთხელ მალალას მიერ და-
 შვებული შეცდომა ბრმად იქმნა განმეორებული თეოფანეს მიერ. მაგრამ ამ ორი
 ტექსტის შესწავლა უეჭველყოფს, რომ ჩვენი ავტორები ერთმანეთისაგან დამოუ-
 კიდებელი არიან. რაც შეეხება მესამე ავტორს, გიორგი კედრენეს, რა-
 მელსაც აგრეთვე მოვაპოვება ცნობა ივერიის მეფის ძამანარძეს შესახებ, ის მთლიან-
 ნად იმეორებს თეოფანეს: τῆ ἡ' ἔπεσε..... (CB: Georgius Cedrenus, Tomus
 I, 650).

ამრიგად, მალალას და თეოფანეს ტექსტების გაცნობიდან და ამ ტექსტე-
 ბის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული აზრების გადასინჯვიდან
 ცხადი ხდება, რომ 527—535 წლებში ივერიაში მეფედ მჯდარა ძამანარძე. ეს
 ფაქტი დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, მიუხედავად იმისა, რომ პროკოპი
 კესარიელის ცნობის მიხედვით (BP II, 28) სამეცნიერო ლიტერატურაში გან-
 მტკიცებულია ის აზრი, რომ გურგენ მეფის გაქცევის (523 წ.) შემდეგ ივერიაში
 მეფობა მოისპო.

როგორ უნდა შევათანხმოთ ერთმანეთს ეს ორი ცნობა: ერთი მხრით 523
 წლის შემდეგ ივერიაში მეფობა გაუქმდა, ხოლო მეორე მხრით 527—535 წლებში
 იბერიის მეფედ არის ძამანარძე.

მართალია, პროკოპი კესარიელის გარდა, რომელიც 523 წლის
 შემდეგ ივერიაში მეფობას მოსპობილად თვლის, მისი მომდევნო ისტორიკოსე-
 ბიც, აგათი და მენანდრეც, რომლებიც თავიანთ „ისტორიებში“ ეხებიან
 აგრეთვე იბერიასაც, არსად არ იხსენიებენ იბერიის მეფეს,—მაგრამ მეორე მხრით.
 ქართული საისტორიო წყაროები VI საუკუნის ქართლის ისტორიისათვის სულ
 სხვა სურათს იძლევიან:

ა) „ქართლის მოქცევის“ მატანიით ვახტანგ გორგასალის შემდეგ (გარდ.
 502 წელს) ქართლის მეფეებად იყვნენ:

«დაჩი უყარმელი,
 ბაკურ, ძმ მისი,
 ფარსმან,
 ფარსმან სსუაჲ,
 ბაკური

და მის ბაკურის-ზევე დაესრულა მეფობაჲ ქართლისაჲ... სპარსნი უფლებდეს ქართლს
 და სომხითს, და სივნიეთს-და გუასპურაგანს» (Описание II, 722—724). ხოლო
 ჭელიშის ვარიანტი ფარსმან მეორის მეფობაში სდებს იოანე ზედაზადენელისა
 და მისი მოწაფეების მოსვლას შუამდინარიდან ქართლში, რაც მემატანიის აზრით
 მოხდა «ქართლის მოქცევითგან მეორასესა წელსა» (იქვე, გვ. 723).

ბ) ისტორიკოსი ჯუანშერიც, რომელიც ამ ეპოქისათვის უთუოდ „მოქცევაჲ
 ქართლისაჲთ“ სარგებლობს, ქართლის მეფეებად იმავე პირებს და იმავე თანმიმ-
 დევრობით ასახელებს (დაჩი, ბაკური, ფარსმანი, ფარსმანივე, ბაკური) და იოანე

აღს 'Αρμενίαν καὶ εἰς Ἀζύαίην, და ლ ა ზ ი კ ე შ ი, და ისინი ჩარიც-
 ხალ ἡμετέρας ἐν τοῖς ναύμα- ხულ იქმნენ სამხედრო ნაწილებში.
 ρῖσι; ἀρσῖσις (de Boor 219,12—16).

ზედაზადენელსაც ფარსმან მეორის მეფობაში მოსულად თვლის. თანაც დასძენს
 ბაკურის დროს სპარსეთში უ რ მ ი ზ დ ი მ ე ფ თ ბ დ ა ო (მარიამ დედოფელ. ვარ,
 გვ. 185—188).

მკვლევარნი ითანე ზედაზადენელის მოსვლას ქართლში VI საუკ. შუა წლებში
 სდებენ (კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე: თბ. უნ. მოამბე VI, 100; ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქ. ერის
 ისტ. I², 342), ხოლო ჰორმიზდა, როგორც ცნობილია, 579—590 წლებში მეფობ-
 და. მაშასადამე, ის მეფეები, რომლებსაც ასახელებენ ქართული საისტორიო წყა-
 როებში, 502—590 წლების მოღვაწეებად ჩანან.

პროკოპი კესარიელის მიერ გამოთქმული აზრი, რომ გურგენ მეფის შემ-
 დეგ სპარსელები იბერიელებს აღარ «აძლევდნენ ნებას მათ მეფე ჰყოლოდათო»,
 საბუთს აძლევს მკვლევართ კატეგორიულად უარჰყონ ქართული საისტორიო წყა-
 როების ცნობა VI საუკუნეში ქართლის მეფეა არსებობის შესახებ. მართალია,
 ჩვენ მიერ ზემო მოყვანილი ქართული საისტორიო ძეგლები გვიანი დროისაა
 (IX—XI საუკუნეებისა), მაგრამ როგორც ეს უკვე დამტკიცებულია, მათ (განსაკუთ-
 რებით „მოქცევა ქართლისაჲს“ მატჩიანეს) ძველი სანდო წყაროები მოვპოვებო-
 დით (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა, მეო-
 რე გამ. 1920, გვ. 86). გარდა ამისა, საკმარისია ერთმანეთს შევადაროთ ერთისა
 და იმავე ძეგლის („მოქც. ქართლ.“) ორი ვარიანტი, რომ დაეწინაურდეთ იმაში,
 თუ რაოდენ სახეშეცვლილად არის ჩვენამდე მოღწეული ეს ძეგლი. და, თუ მემა-
 ტჩიანეს თავის ნაწარმოებში შეტანილი აქვს VI საუკუნის ქართლის მეფეთა სია,
 მიუხედავად პროკოპი კესარიელის ცნობისა, ეს, იმას ნიშნავს, რომ მემატჩიანეს
 მართლაც რაღაც ძველი წყარო, ძველი ნუსხები ჰქონდა ხელთ, ხოლო ის ჩვენამ-
 დე შერყვნილი საბით არის მოღწეული. რომ ეს ასე არ იყოს, რატომ არ არის ამ
 სიაში მოხსენებული გურგენ მეფე, რომლის არსებობა არავის არ ეჭვება, ვინაი-
 დან ის ჰყავს მოხსენებული თანამედროვე ისტორიკოსს პროკოპი კესარიელს,

ჩვენის აზრით „მოქცევა ქართლისაჲს“ მატჩიანის სია VI საუკუნის ქარ-
 თლის მეფეების უკუსადგები არაა, ხოლო ის ნაკლულევანია და აღრეულია.

ქართლში მეფის არსებობას ამ ხანებისათვის ჰგოლისნმობს აგრეთვე შიო
 მღვიმელის „ცხოვრებაში“ შეტანილი ცნობა იმის შესახებ, რომ ქართლის მეფემ
 ფარსმანმა დასმარება აღმოუჩინა იუსტინიანე კეისარს, როდესაც ეს უკანასკნელი
 ებრძოდა აჯანყებულ აბაზგებს (ჩვენის აზრით ეს ეხება 550 წლის აჯანყებას: იხ.
 გეორგიკა II, 130—132).

მაშასადამე, ქართლში მეფეების არსებობა VI საუკუნის მანძილზე დას-
 ტურდება: 1) მაღალას და თეოფანე ჟამთააღმწერელის ქრონოგრაფებით, 2) „მო-
 ქცევა ქართლისაჲს“ მატჩიანით (და მისგან დამოკიდებული ჯუშანშერით), 3) შიო
 მღვიმელის „ცხოვრებაში“ მოხსენებული ეპიზოდით.

საკითხი შეიძლება ეხებოდეს მხოლოდ იმას, თუ რა უფლებების მატარებელი
 იყვნენ ეს მეფეები იმ დროს, როდესაც ქართლში გაბატონებული იყვნენ სპარსე-
 ლები. ეგვიპტის მცხეთელის მარტილოზობის მიხედვით ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი სწერს:
 „ქვეყნის ბატონპატრონად შაჰის წარმომადგენელი მარზბანი ჩანს, ხოლო შინაუ-
 რებაში მხოლოდ ქართლის მთავარნი, კათალიკოზი, მამასახლისი და ბიტიანშე“

ლაზები და პეტრას ციხე

დასაბამითან ქვეყნისა განკაცებითან იუსტინიანეს მეფობის
6046 546 (554) 27

Τούτω τῷ ἔτει μὴν Ἀβγύστου
τα ἰε', Ἰνδικαιῶνος β', ἄρα μεσο-
σακίου διαφαισότης κρηαικῆς,
ἔγνετο σεισμός φθιερῶς, ἄσπε
παθεῖν οἴκους πολλοὺς καὶ λε-
τρά καὶ ἔκκλησιας καὶ μέρας τῶν

ამ წელს, აგვისტოს 15-ს, ინდი-
კტიონის მეორე წელს, შუალამეს
ბრწყინვალე კვირადღისა დაიწყო.
ისეთი საშინელი მიწისძვრა, რომ
დაზიანდა მრავალი სახლი, აბანოე-
ბი, ეკლესიები და კონსტანტინე-

გვხვდება“ (ძვ. ქ. საისტ. მწერლობა, 1920, გვ. 30). მართლაც, ქართლის სამმარ-
თველო აპარატი ამ დროს მოსპობილი არაა, და ამ სამმართველო აპარატში, რო-
გორც ჩანს, სამეფო გვარის წევრები არიან. ეგსტათი მცხეთელის განთავისუფლე-
ბისათვის სათხოვნელად მარზპანთან მივიდნენ „ქართლის მთავარი“—ნათქვამია
ეგსტათის „ცხოვრებაში“: «რაჟამს აღმხედრდებოდა მარზპანი იგი, აღდგეს მთა-
ვარი ქართლისანი და სამოელ ქართლისა კათალიკოზი და გრიგოლ ქართლისა
მამასახლისი და არშუშა ქართლისა პიტახში და სხუანი სეფეწულნი და მარზპანსა
ჰრქუეს...» (საქ. სამოთხე 315). ყურადღებას იპყრობს თანამიმდევრობა მოხსენე-
ბული პირებისა: 1) ქართლისა კათალიკოზი, 2) ქართლისა მამასახლისი, 3) ქარ-
თლისა პიტახში და სხუანი სეფეწულნი. ქართლის მამასახლისის ამ რიგში ის ად-
გილი უჭირავს, რომელიც მეფეს განეკუთვნებოდა, და მართალი უნდა იყოს მარ-
კარტი, რომელიც ფიქრობდა, რომ სპარსელებმა მეფის ადგილას მამასახლისი
დააყენესო (Streitzüge 432).

ამრიგად, ირკვევა, რომ ქართლში VI საუკუნის მანძილზე, როდესაც იქ
სპარსელები ბატონობდნენ, ადგილობრივ სამმართველო აპარატი მოსპობილი არ
ყოფილა; ის გარეგნულად დარჩა ისევე, როგორც იყო—მეფე (მამასახლისი) და
[მისი მოადგილე] პიტახში, ხოლო მათი მოქმედება შეზღუდული იყო მარზპანის
ძალაუფლებით. საგულისხმოა, რომ შიო მღვიმელის „ცხოვრებაში“ მოხსენებულ
ფარსმან მეფესაც ჰყავს თავისი „მოადგილე“. იქ ნათქვამია: «ისმინა უკუე ფარს-
მან ვედრებაჲ ბერძენთა მეფისაჲ, და დაუტევა ევარგე მცველ სამეფოსა-
თჳსისა; ხოლო თვთ წარვიდა... დაიმორჩილა ნათესავი იგი ტასკუნთაჲ» (ხელთ-
ნაწერი A—160, გვ. 691—692). და რომ სპარსელებმა ვერ მოახერხეს ქართლის
მესვეურთა მთლად მოშორება, ეს ჩანს პროკოპი კესარიელის სიტყვებიდანაც, რომ-
ელიც ამბობს: «იმ დროიდან არც სპარსელები აძლევდნენ ნებას მათ მეფე ჰყო-
ლოდათ, არც იბერიელლები ემორჩილებოდნენ სპარსელებს თავისი
ნებით» (οὐτε ὑπεροικισοῦσθες Ἰβητῶν κατ'ἴκασιν Ἰβηδὲς ἦσαν
BP II, 28; გეორგიკა II, 66). ეს უკანასკნელი სიტყვები იმას მოასწავებს, რომ
იბერიელები ებრძოდნენ სპარსელებს მმართველობის საკითხებში და, როგორც
ჩანს, შინაურ მმართველობაში შეუნარჩუნებიათ საკუთარი აპარატი, მეფითა და
პიტახშით.

ერთ-ერთი მეფეთაგანი უნდა იყოს ძამანარძე, რომელიც, სპარსელების
ბატონობით უმცაყოფილო, 535 წელს იუსტინიანესთან ჩასულა კონსტანტინეპოლ-
ში: ამავე პერიოდის მეფედ ჩანს ფარსმანიც, რომელმაც 550 წელს დახმარება
აღმოუჩინა იუსტინიანეს აბაზგთა აჯანყების ჩაქრობაში.

τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως, μά-
 λιστα τὸ τῆς Χρυσῆς πύργου·
 καὶ πολλοὶ ἀπέθανον. πέπεισθε
 δὲ καὶ Νικομηδείας μέγρος πολῖ.
 ἐπεκράτησε δὲ ὁ αὐτὸς σεισμὸς
 ἡμέρας μ'. καὶ πρὸς ὀλίγον οἱ
 ἀνθρώποι κατενύγησαν λιτανεύον-
 τες καὶ προσεδρύνοντες καὶ εἰς
 τὰς ἐκκλησίας μένοντες, καὶ πάλιν
 φιλικηρώπως θεοῦ γενομένης
 ἐπὶ τὸ χεῖρον γέγονασιν. γίνε-
 ται δὲ ἡ μνήμη τοῦ σεισμῶν
 τούτου κατ' ἔτος ἐν τῷ Κάμπῳ,
 λιτανεύοντος τοῦ λαοῦ. οἱ δὲ Δα-
 ζοὶ ἀπέτησαντες Ῥωμαίους διὰ
 τῆς Ἰωάννου τοῦ ἀρχόντου ἀ-
 πῶν φιλαργυρίας καὶ¹ ἀδικίας
 καὶ πρὸς Πέρσας ἀπεμολήσαν-
 τες πάλιν τῷ χρόνῳ τούτῳ τοῖς
 Ῥωμαίοις προσεργήσαν, καὶ τῆν
 Πέτραν τὸ φρούριον παρέλαβον
 οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τοὺς Πέρσας ἀπή-
 λασαν (de Boor 229,5—18).

პოლის კედლების ერთი ნაწილი,
 განსაკუთრებით კი ოქროს კარი-
 ბჭესთან; მრავალი ხალხიც დაი-
 ხოცა. დაინგრა აგრეთვე ნიკომე-
 დიის დიდი ნაწილი. ეს მიწისძვრა
 ორმოც დღეს მძვინვარებდა. ცოტა
 ხნით დამწუხრდნენ აღამიანები,
 მიეცნენ ლოცვებს და ეკლესიებში
 სიარულს, და კვლავ, მის შემდეგ
 რაც ღმრთის კაცთმოყვარეობა
 გამოსცადეს, ბოროტებაში ჩავარ-
 დნენ. ამ მიწისძვრის ხსოვნას ყო-
 ველწლიურად აღნიშნავს ხალხი
 კამპოსში ლოცვით. ლაზებში,
 რომლებიც მათი არქონტის იოან-
 ნეს ვერცხლისმოყვარეობისა და¹
 უსამართლო მოქმედების გამო რო-
 მაელებს გადაუდგნენ და სპარსე-
 ლებთან გაიქცნენ, ამ დროს კვლავ
 რომაელების მხარეზე გადმოვიდნენ,
 პეტრას ციხეც რომაელებმა აი-
 ღეს და სპარსელები გაადგეს.

563 წლის საზავო ხელშეკრულება

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	იუსტინიანეს მეფობის
6055	555 (563)	36

Ἐφίπασε δὲ καὶ Πέτρος ὁ μά-
 γιστρος ἀπὸ Πέρσιδος ποιήσας
 πᾶντα εἰρήνης ἔτη 17² ἔνεκεν
 სპარსეთიდან დაბრუნდა პეტრე
 მაგისტროსი, რომელმაც დადვა
 საზავო ხელშეკრულება 17 წლით¹.

¹) *φιλαργυρίας καὶ* აკლია *em-ს*.

²) *ἔτη 17² adgh.*—თეოფანეს ამ თხრობის მიხედვით იუსტინიანეს მეფო-
 ბის მე-36 წელს (ე. ი. 563 წელს) სპარსეთიდან დაბრუნებულა პეტრე მაგისტრო-
 სი, რომელსაც იქ საზავო ხელშეკრულება დაუდგია 17 წლით (მეორე ვარიანტით
 7 წლით). ამ ცნობაში ყველაფერი ნათელი არ არის: 563 წელს პეტრე მაგისტ-
 როსის (იგივე პეტრე პატრიკიოსი) შეეძლო დაბრუნებულიყო სპარსეთიდან, სადაც
 ის 561 წლის ბოლოს გაიგზავნა ხავის დასადგებად, მაგრამ, როგორც ცნობილია,
 ეს იყო ორმოცდაათწლიანი ხავი (მენანდრე, ფრგ. 11: გეორგიკა III, 212);
 ასე რომ თეოფანეს ცნობა, რომ პეტრე მაგისტროსმა 17 წლით (ან 7 წლით) და-
 დვა საზავო ხელშეკრულებაო, არ შეეფერება სინამდვილეს. თუ ვინმე იფიქრებს.

Λαζικής και τῶν μερῶν τῆς ἀνα-
τολής (de Boor 239,18—20).

ლაზიკისა და აღმოსავლეთის
მხარეების შესახებ.

ირანელების ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ
დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან მავრიკის მფობის
6080 580 (588) 6

Τούτῳ τῷ ἔτει μὲν Σεπτεμ-
βρίῳ, ἰνδ:κτινωσ ἑ', οἱ Λαζῶν βαρ-
ბοὶ πῶλεμ:ν κατὰ Ῥωμαίων ἤρραν-
το, καὶ τὰ τῶν Μαυρουσιῶν ἔθνη
κατὰ τῆν Ἀφρικίην μεγάλως τερ-
ραχῶς ἐποίησαντο.

ამ წელს, სექტემბრის თვეში,
შეექცეს ინდიქტიონს, ლონგინარ-
დებმა ომი დაიწყეს რომაელების
წინააღმდეგ და მავრუსიების ტო-
მებმაც აფრიკაში დიდი აჯანყე-
ბები მოაწყვეს.

Ἐν δὲ τῇ Περσίῃ φυλακῇ
ἐπάρχει λεγόμενῃ Ἀθήῃ, καὶ
πᾶσις ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς

პერსიდში (სპანსიომი) არსე-
ბობს ერთი ციხე, ეგრეთწოდებუ-
ლი ლეთე, სადაც სპარსელთა მე-

რომ ეს ცნობა 50-წლიან ზავს კი არ შეეხება, არამედ იმ დროებით ზავს, რომე-
ლიც ამის წინ დაიდვა და რომლის შესახებ მოგვითხრობენ აგათიან (IV, 30)
და მენანდრე (ფრ. შ), ესეც არ შეეფერება სინამდვილეს: 1) ეს დროებითი
ზავი დაიდვა კონსტანტინეპოლში და არა სპარსეთში, და 2) ის, როგორც ჩანს,
ხუთი წლით იქნა შეკრული და არა შვიდი წლით; თანაც 3) ქრონოლოგიური გან-
რიგებით ეს ცნობა თეოფანეს „ქრონოგრაფში“ 563 წლის ქვეშ კი არ უნდა მოქ-
ლეულიყო, არამედ 557 ან 558 წლის ამბებთან.

თეოფანეს ცნობის ეს შეუსაბამობა, როგორც ჩანს, უგრობია ან ასტასის.
რომელსაც თავის ლათინურ თარგმანში მთლად გამოუტოვებია „ქრონოგრაფის“
ეს ადგილი (იხ. Theophanis Chron. ex rec. l. Classeni vol. II, p. 108, ქვევი-
დან მე-5 სტრ.). ჩვენის აზრით, თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ეს ადგილი უნდა
გაირკვეს შემდეგნაირად: 1) სწორი უნდა იყოს ვარიანტი *c* (XI ს.), *d* (IX ს.), *g*
(XI ს.) და *h* (XII ს.) ხელთნაწერებისა, რომელთა მიხედვით საზავო ხელშეკრუ-
ლება შვიდი წლით იქნა დადებული, და არა დანარჩენი (უმეტესად მოგვიანო)
ხელთნაწერების წაკითხვა «ჩვიდმეტი წლით»; 2) თუმცა ამ ცნობაში საზავო
ხელშეკრულების ვადა განისაზღვრება შვიდი წლით, მაგრამ ეს ცნობა ეხება ხს²
წელს დადებულ ორმოცდაათ წლიან ზავს; 3) რიცხვი «შვიდი» ნაცვლად
«ორმოცდაათისა» აიხსნება შემდეგნაირად: როგორც მენანდრეს მიერ თვით პეტ-
რე მაგისტროსის მსალეების მიხედვით გადმოცემული ცნობებიდან ჩანს, ხს² წელს
საზავო ხელშეკრულება, მართალია, 50 წლის ვადით იქნა დადებული, მაგრამ სა-
კონტრობუციო ვადასახადის პირველი ვადა განისაზღვრა შვიდი წლით, «და-
დგენილ იქნა ისიც—გადმოვცემის მენანდრე.—რომ ათი წლის თანხა წინდაწინ
ერთად მიეცათ რომაელებს შემდეგნაირად: შვიდი წლისა მაშინვე; და შვიდი
წლის გავსლის შემდეგ, ვადის გაუგრძელებლად, დანარჩენი სამი წლის ვადასახა-
დი უნდა გაეღოთ; შემდეგ სპარსელებს ასევე ყოველ წელიწადს უნდა მისცემოდა:
განსაზღვრული წლიური ვადასახადი» (გეორგიკა III, 212). ამ ცნობიდან ნათელია,
რომ 562 წელს საზავო ხელშეკრულება ფაქტიურად დადებულ იქნა შვიდი
წლის ვადით, ვინაიდან ამ ხელშეკრულების ვადის გაგრძელება დამოკიდებული
იყო იმაზე. გადაუხდიდნენ თუ არა ბიზანტიელები სპარსელებს მორიგ ულუფას.

ἀπὸ διαφορῶν ἐθνῶν ἐν ταύτῃ κατέκλεισε σὺν τοῖς ἀίχμαλώτοις τῆς πόλεως τοῦ Δαρσῆς. οὗτοι οὖν ἀπογινόντες ἐαυτῶν ἐπανίστανται κατὰ τῶν φυλασσόντων αὐτούς· καὶ ἀνελόντες τὸν Μαρουσῶν¹ καὶ τὴν τούτου κεφαλὴν² λαβόντες εἰς τὸ Βυζάντιον ἦκαν. ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς μεγάλῃς αὐτοὺς ὑπεδέξατο.

Τὸν δὲ Φιλιππικὸν μόλις στρατηγὸν ὁ στρατὸς κατεδέξατο.

Πολέμου δὲ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ἐν Μαρτροπόλει γεγονότος· ἦιπῶνται Ῥωμαῖοι· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ πάλιν τῆς στρατηγίας τὸν Φιλιππικὸν διαδεξάμενος, Κομεντίου στρατηγὸν τῆς ἀνατολῆς ἀπέστειλεν. ὁ δὲ Κομεντίος περὶ τὴν Νισίβιν γενόμενος, καὶ οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ Σαρβανῶν³ ἀλλήλοις συνέβαλον. Ἡράκλειος δὲ ὁ τοῦ Ἡρακλείου πατὴρ ἐνευδοκίμησας ἐν τῷ πολέμῳ ἀνεῖλε τὸν τῶν Περσῶν στρατηγόν· Αφραάτου δὲ ἀναιρεθέντος τρέπονται Πέρσαι, καὶ διώκουσι Ῥωμαῖοι. πολλῆς δὲ ἄλωσης ἐν αὐταῖς γενομένης, παραλαμβάνουσι καὶ τὸ τσιβδον, καὶ πρὸς ἅλαφρα ἐν Βυζαντίῳ

უფს მრავალი ჰყავდა ჩამწყვედული, სხვადსხვა ტომთაგან ვაჟი რამოსხმერი, ქალაქ დარადან ჩამოყანილ ტყვეებთან ერთად. ი, ესენი, სასოწარკვეთილებადი ჩავარდნილნი, აჯანყებას აწყობენ თავიანთი მკველების წინააღმდეგ: მათ მოკლეს მარუსანი¹, ხოლო მისი თავი თან წაიღეს ბიზანტიონში; მეფემ ისინი დიდი სიხარულით მიიღო.

ჯარმა, როგორც იქნა, ცნო სარდლად ფილიპიკე.

ომი რომ მოხდა მარტიროპოლისში სპარსელებსა და რომაელებს შორის, რომაელები დამარცხდნენ, თვითმპყრობელმა (მეჩივიმ) კვლავ ჩამოართვა ფილიპიკეს სტრატეგოსობა და კომენტიოლე გაგზავნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად. ნიზიბინთან მისული კომენტიოლე და სპარსელები სარვანონთან შეებნენ ერთმანეთს. ჰერაკლიმ, ჰერაკლის მამამ, სახელი გაითქვა ამ ომში: მან მოკლავ სპარსელთა სარდალი. აფრატი რომ მოკლულ იქნა, სპარსელები გაიქცნენ და რომაელები მათ დაედევნენ. დიდი დარბევა მოხდა: რომაელებმა ხელთ იგდეს ბევრი ბარჯიც და დიდძალი ნადავლი

¹) *Μαρουσῶν cdefm* (ხოლო სხვადსხვანიონი მახვილით), *Marusan* ანასტასი ბიბლ., *Μαρουζῶν* თეოფილაქტი.

²) ყველა ხელთნაწერი იძლევა *ἀμειψήν* («და»), ანასტასი ბიბლიოთეკარს აქვს *caput* («თავი»), აგრეთვე თეოფილაქტეს მიხედვითაც *κεφαλήν* (იხ. *Theophyl.* S. ed. de Boor 118,20: *ἢ τε κεφαλῆ*) *Μαρουζῆ τῷ στρατηγῷ* ἔς *Βυζάντιον ἦκεν*).

³) *περὶ τὸ Σισαρβανῶν* თეოფილაქტი (de Boor 120,2).

ἐκπέμψουσιν. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἰππικαῖς φεωρίαις καὶ πανηγύρεσι τὴν πόλιν ἐφαιδρυνε καὶ τὰς νίκας ἐθιράμψευσεν. ὁ δὲ Ὀρμισδᾶς¹ στρατηγὸν χειροτονήσας τὸν Βαρᾶμ ἅμα δυνάμεισι πολλαῖς κατὰ Σουανίας² ἐκπέμπει. ἀδοκῆτως δὲ ταύτῃ ἐπιστάς, καταπολεμηθέντων τῶν Τούρκων ὑπὸ τῶν Περσῶν, τῶσούτων Ὀρμισδᾶς ἠὲξήθη, ὡς καὶ φόρους μ' ἑκατὸν χιλιάδας χρυσῶν παρὰ τῶν Τούρκων λαβεῖν, πρότερον τούτου τὰ ἴσα τοῖς Τούρκοις τελοῦντος. τοῦ δὲ Βαρᾶμ περιδόξου κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον γεγονότος, καὶ εἰς τὸν Ἀράξην³ ποταμὸν στρατοπεδευομένου, ὁ Μαυρικίως τῶν τομαθῶν Ῥωμανὸν χειροτονεῖ στρατηγόν, καὶ ἐν Σουανίᾳ⁴ μετὰ δυνάμει ἐκπέμπει. καταλαβὼν δὲ ὁ Ῥωμανὸς τὴν Λαζικήν καὶ εἰς τὸν Φάσιδα γενόμενος ποταμὸν ἐπὶ τὴν Ἀλβανίαν⁵ στρατοπεδεύεται. ὁ δὲ Βαρᾶμ τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν ἐπιδημήσαντα ἀκηκῶς, διεγέλα τὸ πρᾶγμα. ἐπεθύμει δὲ καὶ Ῥωμαϊκῆς παραχάξειας πείραν λαβεῖν· εὐ γὰρ ἦν ποτε Ῥωμαῖς⁶ πολεμήσας. διαβὰς τοίνυν τὸν γείτονα ποταμὸν, ὡς ἐπὶ τὰ ἐνδότερα μέρη τῆς Περσίδος τῆς Ῥωμαίου

გაგზავნენ ბიზანტიონში. თვით-მპყრობელმაც დიდად გაამზიარულა ქალაქი საჯიროთო სანახობებით და საჯარო დღეობებით და გამარჯვება იხეიმა. ჰორმიზდამ¹ სარდლად ბარამი დანიშნა და დიდძალი ჯარით სვანეთის² წინააღმდეგ გაგზავნა. ბარამი მოულოდნელად დაეცა მას (სვანეთის), მის შემდეგ რაც თურქები სპარსელების მიერ იქნენ დამარცხებული, და იმდენად გაძლიერდა ჰორმიზდა, რომ თურქებისგან ორმოცათას ოქროს ლებულობდა ხარკს, თუმცა წინათ თვითონ უხდიდა თურქებს იმავე რაოდენობას. ბარამმა ამ ომში დიდი სახელი მოიხვეჭა; ის რომ მდინარე არაქსზე დაბანაკდა და, მავრიკემ რომ ეს გაიგო, რომანოსი დანიშნა სტრატეგოსად და სვანეთში⁴ გაგზავნა ჯარით. რომანოსი მივიდა ლაზეთში და მდინარე ფაზისზე რომ იყო, ალბანიის⁵ წინააღმდეგ დაბანაკდა. ბარამმა რომ შეიტყო რომაელთა ჯარის მოსვლა, სასაცილოდ აიგდო ეს ამბავი; უხდოდა რომაული ჯარიც ესინჯა: მას ხომ არასდროს არ ებრძოლნა რომაელებთან, მან გადალახა მეზობელი მდინარე, რათა რომაელები სპარსეთის შიდა ქვეყნებში შეეთრია, და წინ წავიდა. რომანოსმა გაჰყო

¹) ანსტასი ბიბლიოთეკარი აქ უმატებს Persarum rex («სპარსელთა მეფე»).

²) Σουμανίας f. Σοβανίας d.

³) Αραξην g. Αραξω' ch (ამ ვარიანტების შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 34-35 შენიშვნა).

⁴) Σουμανίαι f. — ⁵) Αλβανίαν cf..

ἐφελκόμενος ἦει· ὁ δὲ Ῥωμανὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν πληθὺν ἐχώριζεν, τοὺς ἀδοκίμους εἰς τὸ τοσλδον καταλιπών· καὶ δέκα χιλιάδας ἐπιλέκτους λαβὼν κατὰ τῶν βαρβάρων ἐχώρει· δύο δὲ χιλιάδας προτρέχειν τῷ στρατοῦ παρακέλευεται· οἱ τινες συναντήσαντες τοὺς προτρέχοντας τῶν Περσῶν τοὔτευσ· τρέπουσι καὶ πάντας ἀνήλωσαν. τῆς γὰρ φυγῆς γενομένης, καὶ κρημνοῦ συναντήσαντος αὐτοῖς, ἀποκλεισθέντες πάντες ἀηρέθησαν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μέχρι τῷ χάρακος τῶν βαρβάρων ἐγένοντο, ὡς καταπλεγῆναι τὸν Βαρᾶμ ἐπὶ τοὔτω. τοὔτο ἀκηκῶς Ῥωμανὸς παραθαρρύνει τὸ στρατόπεδον, καὶ παρχτάσσονται ἐν πεδίῳ τῆς Ἀλβανίας. ὁ δὲ Βαρᾶμ ἀπεπειρᾶτο κλέψαι τὸν πόλεμον. διητύχησε δὲ τῷ βουλεύματος· συνέσει γὰρ ὁ Ῥωμανὸς ἐκεκόσμητο. συμβαλόντων δὲ ἀλλήλοις καὶ πολλῶν ἀναιρεθέντων βαρβάρων, μεγίστη Ῥωμαίων γίνεται νίκη· στυλεῦνται τοἱσιν οἱ βάρβαροι, καὶ ταφῆς ἀμοιρήσαντες τοῖς θηρίοις γίνονται κατὰ βῶμα. τοὔτο ἀκούσας ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρων γυναικείαν ἐσθῆτα τῷ Βαρᾶμ ἐξέπεμψεν· καὶ τῆς στρατηγίας τοὔτον ἀπέπαυσεν. νεωτερίζει τοῖσιν ὁ Βαρᾶμ, καὶ πρὸς τυραννίδα χωρεῖ· καὶ ἀντιβρίζει διὰ γραμματέων τὸν Ὀρμισδαν, ἐπιγράφας

რომული ჯარი და უვარგისნი ბარგთან დასტოვა; ათი ათასი რჩეული ჯარისკაცი თან წასხა და ბარბაროსების წინააღმდეგ გაილაშქრა; ხოლო ამთგან ორ ათასს უბრძანა ჯარის წინ დაწინაურებულებს; ესენი წააწყდნენ სპარსელთა ჯარის დაწინაურებულ ნაწილებს, აოტეს ისინი და ყველანი ამოკლიტეს. გაქცევის დროს ციცაბო ადგილი შეხვდათ მათ (სპარსელებს), აქ მოიმწყვდიეს ისინი რომელებმა და ამოკლიტეს; რომელები ბარბაროსების ბანაკამდე მივიდნენ, ისე რომ თვით ბარამიც მოიყვანა ამ გარემოებამ განცვიფრებაში.

ეს რომ გვიგო რომანოზმა, ბანაკი გაამხნევა, და დარაზმა ჯარი ალბანიის დაბლობში.

ბარამი ფიქრობდა მოტყუებით მოგვო ომი, მაგრამ განზრახვა გაუტყუდა: რომანოზმა საკმაო გამჭრობობა გამოიჩინა. როდესაც ისინი ერთმანეთს შეხვდნენ, მრავალი ბარბაროსი მოისრა და რომელებს ხვდათ გამარჯვება; ბარბაროსებს საჭურველი მოხსნეს და გვამიღბი მხეცებს ვადაუვდეს საჯიჯგნელად, ისე რომ საფლავი არ აღირსეს. ეს რომ შეიტყო სპარსელთა მეფემ, ვერ აიტანა ეს სიროცხილი და ბარამს ქალის კაბა გაუგზავნა და სარღობაც ჩამოართვა მას. ამიტომ ბარამმა აჯანყება მოაწყო და ტირანობა განიზრახა. მანაც, თავისი მხრით, წერილის საშუალებით გალანძლა

τῆν ἐπιστολὴν Ὁρμισθα, τῆ Μυ-
γατρὶ Χοσρόου, ὁ Βαράμ ταῦτα
ἐπιστέλλει (de Boor 261,27
—263,19).

ჰორმიზდა და მისწერა მას შემ-
დეგი წერილი: «ჰორმიზდას, ხოს-
როს ქალიშვილს, ბარამი უთელის
შემდეგს...».

ირაკლი კეისრის ლაშქრობანი

დასაზამთვან ქვეყნისა
6114

განკაცებითგან
614 (622)

ირაკლის მეფობის
13

Τούτω τῷ ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ
ιε', ἰνδικτιῶνος ια', ἀπάρας ὁ
βασιλεὺς Ἡράκλειος τῆς βασιλι-
δος πόλεως κατὰ τάχος ἀφίκετο
εἰς Ἀρμενίαν. Χοσρόης δὲ ὁ
τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἀπέστειλε
τὸν Σαρβαναζᾶν¹ σὺν τῷ ἑαυτοῦ
στρατῶν εἰσβαλεῖν εἰς τὴν Ἰω-
μαίων γῆν. Ἡράκλειος δὲ ἔγρα-
ψε πρὸς Χοσρόην, ἣ τὴν εἰρήνην
ἀσπάσασθαι, ἣ ἑαυτὸν εἰς τὴν
Περσίδα σὺν τῷ ἑαυτοῦ στρατῶν
εἰσβαλεῖν. ὁ δὲ Χοσρόης οὔτε
τὴν εἰρήνην ἠσπάζετο, οὔτε τι
τῶν λόγων² ἤγειτο, ὅτι Ἡράκλειος
τελμᾶ τῇ Περσίδι πλησιάσαι. ὁ
δὲ βασιλεὺς τῇ εἰκοστῇ τοῦ Ἀπ-
ριλλίου μηνὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν
Περσίδα, καὶ μαθὼν τοῦτο Χο-
ρόης τὸν Σαρβαναζᾶν ὑποστρέψαι
ἐκέλευσεν καὶ ἐπισυνάξας³ ἐκ
πάσης τῆς Περσίδος τὰ ἑαυτοῦ
στρατεύματα, καὶ παραδοὺς αὐτὰ
τῷ Σάν κατὰ τάχος ἐνωμήναι

ამ წელს, მარტის თვის 15-ს,
მე-11 ინდიკტიონს, ირაკლი მეფე
გაემართა სატახტო ქალაქიდან და
სასწრაფოდ ივიდა არმენიაში.
სპარსელთა მეფემ ხოსრომ გააგ-
ზავნა სარვარაზა. თავისი ჯარი-
თურთ და დაავალა შექრილიყო
რომაელთა ქვეყანაში. ირაკლიმ
მისწერა ხოსროს, ან ზავი მოით-
ხოვე ან იხიდაჲ მთელი ჩემი ჯა-
როთ სპარსეთში შემოვიჭრებო.
ხოსრომ კი არც ზავი მოითხოვა,
არც უურადლება მიაქცია იმ მუ-
ქარას, რომ ირაკლი სპარსეთს
მიადგებოდა. ირაკლი მეფე აპრი-
ლის თვის ოცს შეიჭრა სპარსეთში
და, ხოსრომ რომ გაიგო ეს, უბრ-
ძანა სარვარაზას უკან გაბრუნებუ-
ლიყო; მან მთელი სპარსეთიდან
შეჰყარა თავისი ჯარები, ჩააბრა-
ისინი სანის, უბრძანა სასწრაფოდ
შეერთებოდა სარვარაზას, და ასე
გავლამჭრა მეფის წინააღმდეგ.
ირაკლიმ მოუხმო თავისი ჯარებს.

1) Σαρβαναζᾶν g, Σαρβαναζᾶν h, Sarmanazan A n a s t. (ქვემოთაც ასე-
თი ვარიანტებში).

2) τῶν λόγων gh.

3) καὶ ἐπισυνάξας—προσέταξε აკლია em.

αὐτὰ τῆ Σαρβαραζῶν προσέτα-
 ξε· καὶ οὕτω χωρησῆαι κατὰ τοῦ
 βασιλέως. Ἰράκλειος δὲ προσ-
 καλεσάμενος τὸ ἑαυτοῦ στρατεύ-
 μα, λόγοις παραινετικοῖς διήγει-
 ρεν αὐτούς, λέγων· ἄνδρες, ἀδελ-
 φοί μου, λάβωμεν εἰς νοῦν τὸν
 τοῦ θεοῦ φόβον, καὶ ἀγωνισώ-
 μεθα τὴν τοῦ θεοῦ ἕβριν ἐκδι-
 κῆσαι. σῶμεν γενναίως κατ' ἐχ-
 θρῶν τῶν πολλὰ δεινὰ χριστιαν-
 οῖς ἐργασαμένων. αἰδεσθῶμεν
 τὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοδέσποτον
 κράτος, καὶ σῶμεν κατ' ἐχθρῶν
 δυσσεβῆς ἄπλισμένων. λάβωμεν
 πίστιν τῶν φόνων φονεύτριαν. ἀνα-
 λογιώμεθα ὅτι ἔνδον ἔσμεν τῆς
 τῶν Περσῶν γῆς καὶ μέγα¹ κίν-
 δυνον φυγῇ φέρει. ἐκδικήσωμεν
 τὰς φθοράς τῶν παρθένων, τὰ
 τετμημένα μέλη τῶν στρατιωτῶν
 ἡμῶν ἐρῶντες πονήσωμεν τὰς
 καρδίας. οὐκ ἔστιν ἄμισθος ὁ
 κίνδυνος, ἀλλ' αἰωνίου ζωῆς πρό-
 ξενος· σῶμεν ἀνδρείως, καὶ κύ-
 ριος ὁ θεὸς συνεργήσει ἡμῖν, καὶ
 ὀλέσει τοὺς ἐχθρούς ἡμῶν“.
 ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοῦ
 βασιλέως παραινέσαντος τῆ λαῶ,
 ἀπεκρίθη αὐτῆ εἰς ἑπὲρ πάντων·
 „ἠπλώσας ἡμῶν τὰς καρδίας, δέ-
 σποῦσα, τὸ σὸν πλατύνας, ἐν πα-
 ραινέσει στόμα. ᾤξυναν οἱ λόγοι
 σοῦ τὰ ξίφη ἡμῶν, καὶ ἔμψυχα
 ταῦτα εἰργάσαντο ἀνεπτέρωσας
 ἡμᾶς διὰ τῶν ῥημάτων σου.

ქება შეასხა მათ და უთხრა: „ძმე-
 ბო, ვაჟკაცნო, ვიქონიოთ ღვთის.
 შიში და ვიბრძოლოთ ღვთის შეუ-
 რაცხოფისათვის საზღვევად. გუ-
 ლადად დავხვედეთ მტერს, რომ-
 მელმაც მრავალი საშინელება
 დაატეხა თავს ქრისტიანებს. სირ-
 ცხვილისაგან დავიცვათ რომაელ-
 თა თავისუფალი სახელმწიფო,
 და მეღვრად გავუშკლავდეთ მტერს,
 რომელიც ურცხვად ჩამჯდარა ია-
 რალში. შევიარაღდეთ ოწმენით,
 რომელიც ყოველგვარი სიკვდილის
 დამთრგუნველია, გვახსოვდეს, რომ
 შიგ სპარსეთში ვიმყოფებით და დი-
 დი საფრთხე მოელის იმას, ვინც გაქ-
 ცევას გაბედავს. შური უნდა ვი-
 ძიოთ ქალწულთა გახრწნისათვის;
 ჩვენი ჯარისკაცების დაკოდილი
 სხეულების შემხედვარათ გულგბი-
 უნდა გვიკვებოდეს. ჩვენი გამო-
 ვიერი საფრთხე დაუჯილდოვებე-
 ლი კი არ რჩება, არამედ ის საუ-
 კუნო დიდებას იხვევს. ვაჟკაცუ-
 რად მოვიქცეთ, უფალი ღმერთიც
 ჩვენი შემწე იქნება და ჩვენს
 მტრებს მოსპობს“. ასეთი და ბევ-
 რი სხვა სიტყვებით ამხნევებდა მე-
 ფე ხალხს; ბალხიდან წამოდგა
 ერთი კაცი და უპასუხა მას: „გულს
 მოგვეშვა, ბატონო, როგორც კი
 გააღე პირი ჩვენდა გასამხნევებ-
 ლად; შენმა სიტყვებმა გაღვსეს
 ჩვენი მახვილები და სული ჩაბე-
 რეს მათ; ფრთები შეგვასხეს შენ-
 მა სიტყვებმა. ვწითლდებით სიჩ-

¹) μέγα] μέγα codd.

ἐρρυθρίωμεν σὲ θεωροῦντες, πράχοντα ἡμῶν ἐν ταῖς μάχαις, καὶ ἐπόμεθα ἐν πᾶσι τοῖς σοῖς κελύσμασιν“. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναλαβὼν τὸ στρατεῦμα, εὐθύς ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ Περσίδι ἐχώρησεν, πυρὶ καταφλέγων τὰς πόλεις¹ καὶ τὰς κώμας· καὶ γίνεται τι θάυμα φοβερόν. ἐν γὰρ τῇ θερυνῇ τροπῇ ἀπὸ γέγονε θροσώδης, ψυχῶν τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατόν, ὥστε ἀγαθὰς ἐλπίδας ἀναλαβεῖν αὐτοῦς.

Ἀκούσας δὲ Ἡράκλειος, ὅτι Χοσρόης ἐν Γαζακῷ τῇ πόλει ἔστιν σὺν τεσσαράκοντα χιλιάσιν ἀνδρῶν πόλεμιστῶν, ἄρμησε κατ' αὐτοῦ· καὶ προπέμφας τινὰς τῶν ὑπ' αὐτὸν Σαρακηῶν προτρέχειν, συναντῶσι τῇ τοῦ Χοσρόου βίβλα, καὶ τούτων τοὺς μὲν ἀνείλον, τοὺς δὲ πεθόσαντες σὺν τῷ στρατηγῷ αὐτῶν τῷ βασιλεῖ προσήνεγκαν. τοῦτο μαθὼν Χοσρόης καταλιπὼν τὴν πόλιν καὶ τὸ στρατεῦμα φυγῇ ἐχώρησεν. ὁ δὲ Ἡράκλειος ἐπιδιώξας, τοὺς μὲν φθάσας² ἀνείλεν, οἱ δὲ λοιποὶ φυγόντες διεσκεδάσθησαν· καὶ καταλαβὼν ὁ βασιλεὺς τὴν Γαζακῶν³ πόλιν (ἐν τοῖς ταύτης προαστείσις⁴ ἀνελάμβανε τὸν στρατόν αὐτοῦ. οἱ δὲ καταφυγόντες

ცხვირისაგან, რომ ვხედავთ, რომ ბრძოლებში წინ მიგვიძღვები, და ჩვენც ყველა შენ ბრძანებას დავემორჩილებით“. მეფემ წაიყვანა ჯარი და სწრაფად გადავიდა შიდა სპარსეთში: ცეცხლში ხვევდა ქალაქებსა და სოფლებს. მოხდა საკვირველი სასწაული: პაპანაქება ზაფხული იყო და ჰაერი ისე გაიჟღინთა სისხელით, რომ რომაელთა ჯარს სული მოათქმევინა და კეთილი იმედები ჩაუხერვა მათ.

ირაკლიმ გაიგო, ხოსრო ქალაქ განძაკში არის ორმოცი ათასი მეომრიყოფილი, და გაემართა მის წინააღმდეგ. წინ გაუშვა დასახვედრად რამდენიმე მის ხელქვეით მყოფი სარკინოზთაგანი; ისინი წააწყდნენ ხოსროს მცველ რაზმს, ზოგიერთი ამ დარაჯთაგან მოკლეს, ზოგიც შებორკეს და მათი სარდლიყოფილი მეფეს მოჰგვარეს. ეს რომ გაიგო ხოსრომ, დასტოვა ქალაქი და ჯარიც და გიქცა. ირაკლი დაედევნა მათ: ზოგიერთებს დაეწია და დახოცა, ხოლო დანარჩენები გაიქცნენ და დაიფანტნენ. ამის მიმდევ მეფე რომ განძაკელთა ქალაქს იღებდა, მან ქალაქის სანახევში მისი (ხოსროს) ჯარი ჩაიგდო ხელთ. მისკენ გამოქცეული სპარსელები ამბობ-

¹) πόλεις| χώρας gh.

²) φθάσας აკლია m.

³) Γαζακῶν codd., Gazacensium Anast.

⁴) ἐν τοῖς ταύτης προαστείσις—τὴν πόλιν დამატებულია ან ასტასისს ფარგმანიდან.

πρὸς αὐτὸν Πέρσαι ἔλεγον, ὅτι
 φυγῶν ὁ Χοσρόης πυρὶ ἀνήλωσε
 πάντα τὰ λήϊα ἐν ἑκείνοις τοῖς
 τόποις ἐλθὼν εἰς Θηβαρμαῖς
 τὴν πόλιν) ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἐν ἣ
 ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ Πυρὸς καὶ
 τὰ χρήματα Κροίσου τοῦ Ἀυδῶν
 βασιλέως, καὶ ἡ πλάνη τῶν ἀγ-
 θράκων. ταῦτα λαβὼν ἐπὶ Δαστα-
 γερὸ ἐχώρει. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπά-
 ρας ἀπὸ Γαζακῶν¹ καταλαμβάνει
 τὴν Θηβαρμαῖς· καὶ εἰσελθὼν ἐν
 ταύτῃ πυρὶ ἀνήλωσε τὸν τοῦ Πυ-
 ρὸς ναὸν καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν
 πυρὶ ἀναλώσας κατεδίωκεν ὀπίσω
 Χοσρόου ἐν τοῖς στενοῖς τῆς τῶν
 Μήδων χώρας, καὶ ἐν ταύταις
 ταῖς δυσχωρίαις τόπον ἐκ τόπου
 ὁ Χοσρόης ἡμίειβεν· καὶ ὁ Ἡρά-
 κλειος τοῦτον διώκων πολλὰς πό-
 λεις ἐπόρθησε καὶ χώρας. χεიმῶ-
 νος δὲ καταλαβόντος, βουλῆν
 ἐποιεῖτο πρὸς παραχειμάσαι μετὰ
 τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἔφα-
 σκον ἐν Ἀλβανίᾳ, οἱ δὲ κατ' αὐ-
 τὸν εἰσβαλεῖν τὸν Χοσρόην. ὁ δὲ
 βασιλεὺς ἐκέλευσε τὸν λαὸν ἀγνί-
 ζεσθαι τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἀνοίξας
 τὰ τοῦ θεοῦ εὐαγγέλια εὗρεν
 ἐπιτρέποντα αὐτῷ ἐν Ἀλβανίᾳ πα-
 ραχειμάσαι. εὐθέως οὖν ἐπιτρέψας,
 ὤρμησεν ἐν Ἀλβανίᾳ. ἐν δὲ τῷ
 μεταξὺ τῆς δδ·σ ἔχων πολλὴν
 αἰχμαλωσίαν Περσῶν σὺν αὐτῷ
 οὐκ ὀλίγας ἐπιδρομὰς ἔπρὸ τῶν
 Περσικῶν στρατευμάτων ἐδέχετο·

დნენ: ხოსრო რომ გარბოდა,
 ცეცხლს მისცა მთელი ნათესები იმ
 ადგილებშიო და მივიდა აღმოსა-
 ვლეთის ქალაქ თებარმისში, სა-
 დაც იმყოფებოდა „ცეცხლის“ ტა-
 ძარი, ლიდელთა შეფის კრეზეს
 განძები და დამალული ანთრაკი;
 ყველაფერი ეს მან წამოიღო და
 დასტაგერდისკენ გაემართაო. ხოლო
 შიშვე მეფემ, განძაკი რომ დას-
 ტოვა, თებარმისის აიღო; შევიდა
 თვით ქალაქში და ცეცხლს მისცა
 „ცეცხლის“ ტაძარი და, გადას-
 წვა რა მთელი ქალაქი, ზურგი-
 დან სდია ხოსროს მიდიელთა ქვეყ-
 ნის ვიწროებში, და ხოსრო ამ
 ძნელსავალ ადგილებში ადგილი-
 დან ადგილში გადადიოდა: ირა-
 კლიმ ხოსროს ღვენის დროს მრავალი
 ქალაქი და სოფელი მოსრა. ზამთარი
 რომ დადგა, ბჭობა გა-
 მართა, თუ სად დავხამთრა ჯარ-
 თან ერთად; ზოგიერთები ამბობ-
 დნენ ალბანიაში დავიხამთროთო,
 სხვები კიდევ მოითხოვდნენ თვით
 ხოსროს წინააღმდეგ გავიჭრათო.
 მეფემ მოუწორა სამი დღის გან-
 მავლობაში ღვთაებრივი განწმენ-
 და ჩატარებინათ, მერმე გადაშა-
 ლა ღმრთის სახარებანი და ამოი-
 კითხა იმის მიხედვით, რომ მის-
 თვის ალბანიაში დავხამთრება იყო
 ნებდართული. მან მაშინვე გას-
 ცა სათანადო განკარგულებები და
 გაემართა ალბანიაში. ვზახე მან
 ბევრი სპარსელი დაატყვევა და

¹) Γαζακῶν *codd.*

αὐτὸς δὲ τῆ τοῦ θεοῦ συνεργίᾳ
 νίκην κατὰ πάντων ἦρατο. χει-
 μῶνος δὲ σφοδρῶς ἐπιπεσόντος
 αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ καὶ κρύου,
 φθάσας αὐτὸς ἐν Ἀλβανίᾳ πεν-
 τήκοντα χιλιάδας δεσμίους ἔχων,
 τοῦτους τῆ εὐσυμπαθίᾳ αὐτοῦ
 καρδίᾳ ἐλεήσας τῶν δεσμῶν ἔλυ-
 σεν, καὶ ἐπιμελείας καὶ ἀναπαύ-
 σεως μετεδίδου ὥστε πάντες μετὰ
 θακρῶν τοῦτοι ἠψύχοντες ἔρστη
 γενέσθαι καὶ τῆς Περσίδος τὸν
 κοσμὸλεῖθρον ἀνελόντι Χοσρόην
 (de Boor 306,19—308,25).

და მოესპო ქვეყნის ამომგდები ხოსრო.

თან წაასხა, სპარსული ჯარები-
 საგანაც არა მცირედი შეტევები
 განიცადა; ღმრთის შეწყენით მან
 ყველგან გამარჯვება ჰპოვა. ზამ-
 თარი ძლიერ სუსხიანი და ყინვია-
 ნი იყო ამ გზაზე, და, ალბანიაში
 რომ მიიღწია ორმოცდაათი ათასი
 შებორკილი სპარსიკით, შემწყალე
 გულით შეიცოცადა ესენი, ბოროკი-
 ლები შეხსნა მათ და ნება მისცა
 დაესვენათ და თავისთვის მოეყ-
 ლოთ: სპარსელები ყველანი იცრე-
 მლებოდნენ და ემუდარებოდნენ
 მხსნელად მოვლინებოდა სპარსეთს

ლაზები, აზაზგები და იბერიელები ირაკლის ჯარში

ირაკლის მეფობის 14 (623)

Τούτω τῷ ἔτει Χοσρόης ὁ τῶν
 Περσῶν βασιλεὺς Σαραβλαγγᾶν¹
 προεβῆλετο στρατηγόν, ἄνδρα
 δραστήριον καὶ τύφω πολλῷ
 ἐπηρεμένον καὶ παραδύς αὐτῷ
 στρατὸν τοὺς λεγόμενους Χοσ-
 ροηγέτας καὶ Περοζίτας ἐν Ἀλ-
 βανίᾳ ἔστειλε κατὰ Ἡρακλείου.
 εἰσβαλόντες δὲ δις τὰ ἄκρα τῆς
 Ἀλβανίας, οὐκ ἐθάρρησαν κατὰ
 πρόσωπον τοῦ βασιλέως πρὸς
 πύλεμον στήναι· ἀλλὰ τὰς ἐπὶ
 Περοίδα ἀγούσας κλεισθῶρας ἐκ-
 ράτησαν, νομίζοντες τοῦτον λο-
 χήσαι. ὁ δὲ Ἡράκλειος ἅμα ἔαρι
 ἀπάρας τῆς Ἀλβανίας δι' ὑπείων
 πεδίων, καὶ τὰς τροφὰς θαψιλῶ-
 εὐπορούντων τὴν πόρροδον ἐποιεῖ-

ამ წელს სპარსელთა მეფემ ხო-
 სრომ სარდლად დანიშნა სარა-
 ბლანგა, კარგი შემომარი და თა-
 ვისთავზე დიდი წარმოდგენის მქო-
 ნე, ჩააბარა მას ჯარი ეგრეთწო-
 დებული ხოსროევეტებისა და პე-
 როზიტებისა და ალბანიაში გააგ-
 ზაგნა ირაკლის წინააღმდეგ. ისინი
 ალბანიის მალლობებზე აიჭრნენ,
 მაგრამ მეფის პირისპირ ბრძოლის
 გამართვა ვერ გაბედეს. სამაგიე-
 როდ დაიჭირეს სპარსეთში შემა-
 ვალი ვიწრობები და ფიქრობ-
 დნენ აქ ჩასაფრებას. გაზაფხული
 რომ დადგა, ირაკლიმ დასტოვა
 ალბანია და ფართოდ გაშლილი
 და უხვი მოსავლით განთქმული
 ველებით გასწია სპარსეთში, თუმ-

¹) Σαραβλάγγαν em, Σαραβλαγγᾶν gh.

το ἐπὶ Περσίδα, εἰ καὶ μήκους διά-
 στημα πολλῆ ἔδῃ ἦνυεν. ὁ δὲ
 Σαραβλαγγᾶς¹ διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ,
 ὡς διὰ συντόμου ἤλαυνεν, τοῦ
 προλαβεῖν αὐτὸν ἐν τῇ χώρᾳ Περ-
 σίδου. Ἡράκλειος δὲ παρήκει
 τῷ λαῷ λέγων· „γνώμεν, ἀδελφοί,
 ὅτι ἡ στρατιὰ τῶν Περσῶν ἐν
 τοῖς δυσβάτοις τόποις πλανωμένη,
 τοὺς τε ἔκτους αὐτῶν παραλύει
 καὶ αὐτοὺς ἐκνευροῖ. ἡμεῖς δὲ
 σπεύσωμεν κατὰ Χοσρόου χωρη-
 σαι ἐν πολλῇ τάχει, ὥστε ἐκ τοῦ
 ἀπροσδοκῆτου ἐπιπεσόντες αὐ-
 τὸν ἰθροβῆσωμεν“. ὁ δὲ λαὸς
 οὐ συνεβούλευε ταῦτο ποιῆσαι,
 μάλιστα οἱ τῶν Λαζῶν² καὶ τῶν
 Ἀβασγῶν³ καὶ τῶν Ἰβήρων σύμ-
 μαχοι. ἐντεῦθεν ἐν συμφοραῖς
 περιπίπτουσιν. κατέλαβεν γὰρ Σαρ-
 βαρραζᾶς μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ
 οὗς ἐξῶπλισε Χοσρόης πάση δυ-
 νάμει καὶ ἀπέστειλε κατὰ Ἡρακ-
 λείου διὰ τῆς Ἀρμενίας. Σαραβ-
 λαγγᾶς δὲ ἠκολούθει ἐκ τῶν ὀπισ-
 θεν αὐτοῦ καὶ οὐ συνέβαλεν αὐ-
 τῷ ἐκδεχόμενος ἐνωπῆναι τῷ
 Σαρβαρᾶζ⁴ καὶ οὕτω τὸν πόλε-
 μον συστήσασθαι. γνόντες δὲ οἱ
 Ῥωμαῖοι τὴν ἔφοδον τοῦ Σαρβα-
 ρᾶ εἰς δειλίαν ἐτρέπησαν, καὶ
 τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως προτέπε-
 στον⁵ δάκρυσι μετανοήντες διὰ τὴν
 κακῶς γενομένην αὐτῶν παρα-

ცა დიდი მანძილების გავლა უხ-
 დებოდა. სარაბლანგა კი გავმარ-
 თა ვიწრობებით, როგორც მოკლე
 გზით, რათა დაესწრო ირაკლის-
 თვის და მასზე უფრო აღრე მი-
 სულიყო სპარსეთში. ირაკლიმ
 გასაზნევევებლად შემდეგი სიტყვე-
 ბით მიმართა ჯარს: „ჩვენ ვიცით
 ძებდო, რომ სპარსელთა ჯარები
 ძნელსავალ ადგილებში დაეხეტე-
 ბიან, რომ მათ თავიანთი ცხენები
 ძალზე მოქანცეს და დაასუსტეს.
 ჩვენ უნდა ვეცადოთ დიდი სისწ-
 რაფით გავემართოთ ხოსროს წი-
 ნაღმდეგ, რათა მოულოდნელად
 დავესხათ თავს და თავხარი დავს-
 ცვთ მას“. მაგრამ ჯარმა არ დაუ-
 ჭირო მას ამაში მხარი, განსაკუთ-
 რებით არ რაერთანხმნი მისი მოკავ-
 შირეები ლახ თავან, ახახ გ-
 თავან და იბერიელთავან,
 ამის გამო ისინი დიდს განსჯირში
 ჩავარდნენ. სარბარაზამ ხომ წაას-
 ხა თავისი ჯარი და მთელი ის ნა-
 წილები, რომლებიც ხოსრომ საომ-
 რად გაამზადა, და არმენის გზით
 გაემგზავრა ირაკლის წინაღმდეგ,
 ხოლო სარაბლანგა კვალ-და-კვალ
 მისდევდა მას (ინჯილის) ზურგიდან,
 მაგრამ არ შეტაკებია მას, რადგან
 ცდილობდა შეერთებოდა სარბარა-
 ზას და ისე გავმართა ბრძოლა. რო-
 მაელებმა რომ გაიგვეს სარბარაზას
 მოახლოების შესახებ, შეეშინდათ,

1) Σαραβλαγγᾶς g, Σαραβλαῖς h.

2) Λაζთი h. — 3) Ἀβάσγω m.

4) Σαραβარᾶζα em.

5) προσέπεσαν eghm.

κόην, γόντες οἶον κακόν ἔστι δοῦ-
λον μὴ εἶκειν¹ τοῖς τοῦ θεοπότης
βουλεύμασιν· καὶ ἔλεγόν· „τὴν χεῖ-
ρά σου, θεσποτα, πρὶν ἀπολέσθαι
ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους· εἰκόμεν² γάρ
σοι, ἐν οἷς ἂν κελύγῃς“. τότε ὁ
βασилеύς ἔσπευσε συμβαλεῖν τῷ
Σαραβλαγγᾶ, πρὶν ἡένωθῆναι τῷ
λαῷ τοῦ Σαραβραζᾶ, καὶ πολλὰς
ἐκδρομὰς κατ' αὐτοῦ ποιησάμε-
νος ἐν νυκτὶ τε καὶ ἡμέρᾳ, εἰς
δειλίαν αὐτὸν κατέστησεν· καὶ
ἐπισθεν ἀμφοτέρους ἔασας κατὰ
Χοσρόβου μετὰ σπουδῆς ἤλαυνεν.
αὐτομολοῦσι δὲ δύο τῶν Ῥω-
μαίων πρὸς τοὺς Πέρσας, καὶ
πειθουσιν αὐτοὺς ἐκ δειλανδρείας
φεύγειν τοὺς Ῥωμαίους. ἦλθε δὲ
αὐτότε καὶ φήμη ἑτέρα, τὸν Σάϊν
στρατηγὸν Περσῶν καταλαμβά-
νειν μεθ' ἑτέρου στρατεύματος
εἰς βῆθειαν· καὶ τοῦτο μαθόν-
τες Σαραβλαγγᾶς τὸ καὶ Σαρ-
βραζᾶς ἠγωνίσαντο προσβαλεῖν
τῷ Ἡρακλείῳ πρὸς πόλεμόν,
πρὶν ἢ φθάσαι τὸν Σάϊν καὶ τῆς
νίκης εἰς ἑαυτὸν μετενεγκεῖν τὸ
κλέος. πιστεύσαντες δὲ καὶ τρεῖς
αὐτομόλοι, ἐχώρησαν κατὰ
Ἡρακλείου· καὶ πλησιάζαντες
αὐτῷ ἠπλήκυσαν βεσλόμενοι
ἅμα τῷ πρῶτῷ συμβαλεῖν. ὁ δὲ
Ἡράκλειος ἀπάρας ἀπὸ ἑσπέ-
ρας, ᾧδευσε δι' ἑλῆς τῆς νυκτός·
καὶ μικρὰν γενόμενος ἀπ' αὐτῶν
ἐδρών τε πεδίον χλοηφόρον ἠπ-

ფეხებში ჩაუვარდნენ მეფეს და აც-
რემლებული იხანებდნენ თავიანთ
ბოროტ ურჩობას და აღიარებდ-
ნენ, თუ რაოდენ ბოროტია მონა,
როდესაც ის არ ემორჩილება ბა-
ტონის რჩევას. „შენი ხელი გამო-
ვიწორე, ბატონო, სანამ გავწყ-
ლებოდეთ უბედურები; მზადა ვართ
დაგემორჩილოთ, რასაც გვიბრძა-
ნებ“. მაშინ მეფემ სცადა შებმლა
სარაბლანგას, სანამ ის შეუერთდე-
ბოდა სარბარაზას ჯარს, და რამ-
დენჯერმე მიიტანა იერიშები ოს
წინააღმდეგ, ღამითაც და ღლისი-
თაც, და ღიდს შიშში ჩაავდო ის;
ორივენი რომ უკან მოიტოვა,
სწრაფად გაემართა ხოსროს წი-
ნააღმდეგ. ორი რომელი გაიქცა
სპარსელებთან და არწმუნებდნენ
მათ—რომელებს შეეშინდათ და
გაიქცნენო. სპარსელებს მოუვიდათ
აგრეთვე მეორე ცნობა: სპარსელ-
თა სარდალს საინს წამოუყვანია
მეორე ჯარი და დასახმარებლად
მოღისო. ეს რომ გაიგეს სარა-
ბლანგამ და სარბარაზამ, დაუჩქა-
რეს ირაკლისთან ომის გაჩაღებას,
სანამ საინი მოვიდოდა და გამარ-
ჯების სახელს თვითონ მიიკუთე-
ნებდა, თანაც გამოქცეულ რომ-
ელიებს დაუჯერეს და ირაკლის
წინააღმდეგ წავიდნენ, მიუახლო-
ვდნენ მას, ბანაკი გაშალეს და
ღილით ადრე აპირებდნენ შებმას.
ირაკლი დაიძრა თავისი ავირილიან
სალამოთი და მთელი ღამე გზაში

1) ἦκειν h. — 2) ἦκομεν ch.

λήχευσεν ἐν αὐτῷ, οἱ δὲ βάρβαροι νομίσαντες ἐκ δειλιάς φεύγειν ἀκόσμως ἤλαυνεν τοὺς καταλαβεῖν αὐτὸν. αὐτὸς δὲ ὑπαντήσας αὐτοῖς ἐκρότησε πόνεμον κατ' αὐτῶν καταλαβῶν δὲ βουρὸν τινα ἀλσῶδη καὶ ἐπισωρεύσας τὸν λαὸν αὐτοῦ τῆ τοῦ θεοῦ συνεργίᾳ τρέπει τοὺς βερβάρους¹, καὶ τοὔτους διὰ τῶν φαράγγων διώξας πληθὺς πολὺ ἀνείλεν. (πίπτει² δὲ καὶ ὁ Σαραβλαγγᾶς ξίφει πληγείς τὸ νῶτον.) καὶ τούτων μεταξὺ τῶν ἀγῶνων ὄντων, ἐφίτασε καὶ ὁ Σάιν σὺν τῷ ἑαυτοῦ στρατῷ, καὶ τούτων τρεψάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνελὼν τοὺς λοιποὺς διέσπειρε φεύγοντας· παρέλαβε δὲ καὶ τὸ τοὔσδον αὐτῶν, ὁ δὲ Σαρβαραζᾶς ἐνωπίει· τῷ Σάιν ἐπεσύναξε τοὺς σὸθέντας βερβάρους· καὶ πάλιν εἰσεσοῦντο κατὰ Ἡρακλείου χωρεῖν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν τῶν Οὐγγῶν χώραν καὶ τὰς τούτων δυσχωρίας³ ἤλαυνεν ἐν τε τραχέσι τόποι, καὶ δυσβάτοις. οἱ δὲ βάρβαροι ὀπίσω αὐτοῦ ἤκολούθησαν. οἱ δὲ Λαζοὶ ἄμα τῆς Ἀβασγοῖς δειλιάσαντες ἀπέσπασαν ἑαυτοὺς τῆς τῶν Ῥωμαίων συμμάχιας καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν χώραν ἀνεχώρησαν (de Boor 308,27—310,23).

იყო; მათგან რომ უკვე შორს იყო, მოძებნა ერთი ამწვანებული მინდორი და გაშლა ბანაკი. რადგან ბარბაროსებს ეგონათ, შეეშინდა და გაიქცაო, უმწყობროდ გაემართინენ მის მოსახელთებლად. ირაკლი კი დაუხვდა მათ და ომი გააჩაღა მათ წინააღმდეგ, მან მოაქუჩა იქ თავისი ჯარი, ღმრთის თანადგომით მოიგერია ბარბაროსები, ნაპრალ-ნაპრალ სდია მათ და კარგა ბლომდაც გაჟლიტა. ამ ბრძოლაში დაეცა სარაბლანგაც, რომელსაც ზურგი გაუბეს მახვილით. შუა ბრძოლაში რომ იყვნენ, მოვიდა საინიც თავისი ჯარით; ესეც მოიგერია მეფემ: ბევრი მისი კაჩირან დახოცა, დანარჩენები გააქცია და გაფანტა; მათი ბარგიც ხელში ჩაიგდო. სარბარაზა შეუერთდა საინს და თავი მოუყარა გადარჩენილ ბარბაროსებს; ისინი კვლავ ფიქრობდნენ ირაკლის წინააღმდეგ გამართულიყვნენ. ხოლო მეფე წავიდა ჭუნების ქვეყნისაკენ და ამათი ძნელსავალი აღგილები-საკენ, კლდოვანი და ძნელად გადასავალი გზებით. ბარბაროსები მას უკან დაედევნენ. ლახეზს და მათთან ერთად აბახგეზს შეეშინდათ და ისინი გამოეთიშნენ რომაელთა მოკავშირეობას და საკუთარ ქვეყანაში დაბრუნდნენ.

1) τοὺς βερβάρους] τοὺς Πέρσας ε.

2) πίπτει — ἴθιον დამატებული ანანტასის თარგმნიდან.

3) τὰς δυσχωρίας] ხელნაწილებშია ἰαῖς δυσχωρίας. დე ბოორის აზრით შესაძლებელია აქ უნდა ყოფილიყო καὶ ταῖς δυσχωρίας.

7. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

ბრაკლი კეისარი საქართველოში

ბრაკლის მეფობის

16 (635)

Τούτῳ τῷ ἔτει Χοσρόης, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, γέαν ἐποιήσατο στρατείαν στρατεύσας ξένους τε καὶ πόλιτας καὶ οἰκέτας, ἐκ παντὸς γένους ἐκλόγην ποιούμενος· καὶ ταύτην τὴν ἐκλόγην τῷ Σάϊν παραδούς στρατηγῷ ἄλλας τε ἢ χιλιάδας ἐκ τῆς φάλαγγος τοῦ Σαρβάρου ἐπιλογήν λαβῶν τούτῳ συνήψε, καὶ ὠνόμασε χρυσολόγχεις· καὶ τούτους ἀπέστειλε κατὰ τοῦ βασιλέως. τὸν δὲ Σάρβαρον σὺν τῷ λοιπῷ αὐτοῦ στρατῷ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως ἀπέστειλεν, ὅπως τοὺς ἐκ δύσεως Ὀύννου, οὗς Ἄβαρους¹ καλοῦσιν, Βουλγάρους τε καὶ Σιλάβους καὶ Γηπαΐδας συμφονήσας κατὰ τῆς πόλεως χωρήσῃσι καὶ ταύτην πολιερκήσῃσιν. γνούς δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν εἰς τρεῖς διαιρέσεις ἐχώρισεν². καὶ τοὺς μὲν ἐξέπεμψεν εἰς τὸ φυλάξαι τὴν πόλιν, τοὺς δὲ παραδούς Θεοδώρῳ τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ κατὰ τοῦ Σάϊν πολεμεῖν ἐκέλευσεν· τὸ δὲ τρίτον μέρος αὐτὸς λαβῶν ἐπὶ Λαζικήν ἐχώρει καὶ ἐν ταύτῃ διατριβῶν τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ἑφας, οὗς Χάζαρεις³ ὀνομάζουσιν, εἰς συμμαχίαν προσεκαλέσατο. ὁ δὲ.

ამ წელს სპარსელთა მეფემ ხოსრომ ახალი ლაშქრობა მოაწყო; მან სლაშქროდ განაწყო დაქირავებული უცხოელები, მოქალაქეები და საკუთარი ჯარისკაცები და მთელი ტომიდან შეკრიბა ჯარი. ეს ჯარი მან სარდლს საინს გადასცა. გარდა ამისა სარბარის ფლანგიდან გამოარჩია ორმოცდაათი ათასი ჯარისკაცი და მასვე შეუერთა და უწოდა მათ ოქროს-შუბონები; აი, ესენი გაგზავნა ხოსრომ მეფის წინააღმდეგ, ხოლო სარბარი დანარჩენი ჯარითურთ გაგზავნა კონსტანტინეპოლის წინააღმდეგ იმ ანგარიშით, რომ მას დასავლეთის ჰუნები, რომელთაც ავარებს უწოდებენ, მოერიგებინა ბულგარელებთან, სკლავებთან და გეპიდებთან და ისინი წასულიყვნენ ქალაქის წინააღმდეგ, მისთვის ალყა შემოერტყათ. ეს რომ გაიგო მეფემ, სამ ნაწილად გაჰყო თავისი ჯარი: ერთი ნაწილი მან გაგზავნა ქალაქის დასაცავად, მეორე ჩააბარა თეოდორეს, თავის ძმას, და უბრძანა საინის წინააღმდეგ ებრძოლა. ხოლო მესამე ნაწილი თვითონ წაიყვანა და ლაზიკისკენ გაემართა; ლაზიკეში ყოფნის დროს მან მოკავშირეებად მოიწ-

1) Ἄβαρεις gh.— 2) ἐχώρησεν adfm.

3) Χάζαρεις c.

Σάιν ἄμα τῷ νεοσυλλέκτῳ¹ λαῶν καταλαβῶν τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν Θεόδωρον πρὸς πόλεμον ἠπλίστατο. τοῦ δὲ φεοῦ διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς πανυμνήτου θεοτόκου συνεργήσαντος, καὶ πολέμου κροτηθέντος, χάλαζα παραδόξως κατὰ τῶν βαρβάρων κατηνέχθη καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐπάταξεν, ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων παράταξις γαλήνης ἀπήλαυεν. τρέπουσι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Πέρσας καὶ ἀναιροῦσι πληθὺς πολῶν. τούτο μαθὼν Χοσρόης ὠργίζετο κατὰ τοῦ Σάιν. ὁ δὲ Σάιν ἐκ πηλῆς ἀθυμίας νόσον ἐμπεσὼν ἐτελεύτησεν. τοῦτου δὲ τὸ σῶμα κελύσει Χοσρόδου ἄλατι ταρχευθὲν πρὸς αὐτὸν ἐκομίσθη, καὶ τοῦτο νεκρὸν πολλὰς αἰτίαις ὑπέβαλλεν.

Οἱ δὲ Χάξαρεις διαρρήξαντες τὰς Κασπίας πύλας ἐν Περσίδι εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀδραϊγᾶν² σὺν τῷ ἑαυτῶν στρατηγῷ Ζιέβηλ, δευτέρῳ ὄντι τοῦ Χαγάνου τῆ ἀξίᾳ· καὶ ἐν οἷς ἂν τόποις διέβαινον, τοὺς τε Πέρσας ἡχημαίτευον καὶ τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆ πυρὶ παραδίδον. ἀπάρας δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Λαζიკῆς τούτοις συνήγητησεν. ὁ δὲ Ζιέβηλ τούτων ἰδὼν καὶ προσ-

ვია აღმოსავლეთის თურქები, რომელთაც ხაზარებს ეძახიან. საინმა ახალშეკრებილი ჯარით შეუტია მეფის ძმას თეოდორეს და საომრად განემზადა. როდესაც ბრძოლა დაიწყო, ყოვლადსაქები ღვთისმშობლის ლოცვებითა და ღმერთის შემწევობით მოულოდნელად სეტყვა წამოვიდა ბარბაროსების წინააღმდეგ და მრავალი მათგანი მოსრა, რომელთა ჯარი კი სამშვიდობოს გავიდა. რომელებმა გააქციეს სპარსელები და მრავალი მათგანი გაუღიტეს. ეს რომ გაიგო ხოსრომ, განრისხდა საინზე; საინი კი უკიდურესი სასოწარკვეთილებისაგან დაავედმყოფდა და გარდაიცვალა. ხოსროს ბრძანებით საინის სხეულს მაროლი მოაყარეს და მას მიჰვარეს, და იმანაც მიცვალებულის გვანს მრავალი შეურაცხყოფა მიიყენა.

ხაზარებმა ვადმოლახეს კასპიის კარები და სპარსეთში, აღრამიგანის² ქვეყანაში, შეიჭრნენ თავიანთი სარდლის ზიებელის მეთაურობით, რომელსაც თავისი თანამდებობით მეორე ადგილი ეჭირა ხავანის შემდეგ; რომელ ადგილებსაც გაივლიდნენ ხოლმე ისინი, ყველგან ატყვევებდნენ სპარსელებს და ქალაქებსა და სოფლებს ცეცხლში ხვევდნენ. მეფემ

¹) ნეოსυλλέκτῳ | ნეოსυλλέκτῳ g.

²) Ἀδραϊγᾶν | Ἀδραჰიგან dy, Ἀδრაჰიგან gh, Adrahigae ანასტ. შდ. პ. რომის Ἀδრაჰიგანთ, თეოფილაქტეს Ἀδრაჰიგანთ. ნიკიტორეს ჩნობრავაფში (ed. de Boor 17,10) სწვრივ Ἀδრაჰადიგანთ. დე ბოორი ფიქრობს, რომ თეოფანესაც ეწებოდა Ἀδრაჰიგან.

δραμῶν κατασπάζεται αὐτοῦ τὸν
 τράχηλον καὶ προσεκύνθησεν αὐ-
 τόν, ἄρωντων τῶν Ἑερσῶν ἐκ τῆς
 πόλεως τοῦ Τιφλίδος¹. πᾶς δὲ ὁ
 λαὸς τῶν Τούρκων εἰς γῆν πε-
 σόντιες πρηγεῖς, ἐκταθέντες ἐπὶ
 στόμαχ τὸν βασιλέα ἐνίμων τιμὴν
 τὴν παρ' ἔθνεσι ξένην. ὁμοίως
 καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ πετ-
 ρῶν ἀναβάντες τῷ αὐτῆρ στήμα-
 τι ἔπεσον. προσήνεγκε δὲ ὁ Ζιέβηλ
 καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἀρχιγένειον²
 τῷ βασιλεῖ, ἡδυνόμενος τοῖς τού-
 του λόγοις καὶ ἐκπληττό ενος τὴν
 τε θέαν καὶ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ.
 ἐπιλεξάμενος δὲ ὁ Ζιέβηλ χιλιά-
 δας μ' ἀνδρῶν γενναίων ἔδωκε
 τῷ βασιλεῖ πρὸς συμμαχίαν καὶ
 αὐτὸς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδίαν
 χώραν. τοὔτους δὲ λαβῶν ὁ βα-
 σιλεὺς * κατὰ Χοσρόθου ἔχῳρει
 (de Boor 315,1—316,16).

ხალხი და გაილაშქრა ხოსროს წინააღმდეგ.

იბერიელთა მთავარი ვარსამუსე

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან ირაკლის მეფობის

6118

618 (626)

17

Παλλὰ δὲ σπαθία ἐλόχρυσα
 καὶ ζῶνας διαχρύσους καὶ μαρ-
 γασίτας³ καὶ τὸ σκουτάριον τοῦ
 'Ραζάτου ἐλόχρυσον ἔλαβον, ἔχον
 πέταλα ρα', καὶ τὸ λαρῖον αὐ-
 τοῦ ἐλόχρυσον ἔλαβον, καὶ τὸ

ჩომარეიშმა ხელთ იგდეს მრავა-
 ლი მახვილი, მთლიანი ოქროსი,
 ოქრომკედლი მოქარგული სარტყ-
 ლები, მარგალიტები³, რახატის
 ფარი, მთლად ოქროსი და ასოცი
 ფურცლის მქონე, მისივე აბჯარი,

¹) Τιφλίδος αδ, Τιφλίδος η, Τιφλίδος გ.

²) ἀρχιγένειον fhn, ἀρχιγένειον ε; ტაფელის აზრით ἀρχιγένειον.

³) დე ბოორის აზრით უმჯობესია ζῶνας χρυσᾶς διὰ μαργαριτῶν
 („ოქროს სარტყლები მარგალიტებით შემკული“); zonas aureas cum gemmis.
 ანანტ.

σκαραμάγγιν¹ αὐτοῦ ἤνεγκαν σὺν
τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ καὶ τὰ βρα-
χιόλια αὐτοῦ, καὶ τὴν σέλλαν
αὐτοῦ ἐλόγισον· ἐκρατήθη δὲ
ζῶν Βαρσαμουσῆς ὁ ἀρχων τῶν
Ἰβήρων² τῶν ὑπὸ Πέρσας (de
Boor 319,14—19).

მთლიანი ოქროსი, აგრეთვე წი-
ლეს მისი სკარამანგი მის თავთან
ერთად, მისი სამაჯურები და ოქ-
როს სკამი. ხოლო ვარსამუსე,
სპარსელების ქვეშევრდომ იბე-
რიელთა მთავარი, ცოცხლად
იგდეს ხელთ.

ფაზიხის ეპისკოპოსი კვიროსი

დასაბამითან ქვეყნისა	განკაცებითან	ირაკლის მეფობის
6121	621 (629)	20

Τούτῳ τῷ ἔτει τοῦ βασιλέως
Ἡρακλείου ἔτος ἐν Ἱεραιόλει,
ἦλθε πρὸς αὐτὸν Ἀθανάσιος, ὁ
πατριάρχης τῶν Ἰακωβιτῶν, δει-
νὸς ἀνὴρ καὶ καινοεργὸς τῇ τῶν
Σύρων ἐμφύτῳ πανουργίᾳ, καὶ
κινήσας πρὸς τὸν βασιλέα περὶ
πίστεως λόγους ὑπισχνεῖτο αὐτῷ
Ἡράκλειος, εἰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι
σύνῃδον ἀποδέξεται, πατριάρχην
αὐτὸν ποιεῖν Ἀντιχείας. ὁ δὲ
ὑποκριθεὶς ἐδέξατο τὴν σύνῃδον
ἡμολογήσας τὰς δύο ἐν Χριστῷ
ἡνωμένας φύσεις· ἠρώτησέ τε τὸν
βασιλέα περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ
τῶν θειλημάτων, τὸ πῶς δεῖ ταῦ-
τα λέγειν ἐν Χριστῷ, διπλᾶ ἢ
μοναδικᾶς; ὁ δὲ βασιλεὺς ξενο-
φωνιθεὶς γράφει πρὸς Σέργιον,
τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκο-
πον, προσκαλεῖται δὲ καὶ Κύρο³
τὸν Φάσιδος³ ἐπίσκοπόν, καὶ τοῦ-
τον ἐρωτήσας εὔρεν αὐτὸν συμ-

ამ წელს, ირაკლი მეფე რომ
იერაპოლისში იყო, მასთან მოვიდა
იაკობიტების პატრიარქი ათანასი,
კაცი საშინელი და აღსაყვანი სირი-
ელებისათვის თანდაყოლილი ბო-
როტებით, და აღძრა მეფის წი-
ნაშე სიტყვა სარწმუნოების შესა-
ხებ. ირაკლი შეპირდა მას, თუ
ქალკელონის სინოდის დადგენი-
ლებას მიიღებ, ანტიოქიის პატ-
რიარქად დაგაყენებო. მან უპასუხა,
ვლებულობ სინოდის დადგენილე-
ბასო, და აღიარა ორი ბუნება,
ქრისტეში გაერთიანებული. ის
შეეკითხა მეფეს მოქმედებითი ძა-
ლისა და ნებათა შესახებ, როგორ
დგას ამ მხრით საკითხი ქრისტეს
მიმართ, ორმაგია ნება თუ ერ-
თიანო? მეფეს უცხოვდ ეჩვენა ასე-
თი ლაპარაკი და მისწერა ამის
შესახებ კონსტანტინეპოლის ეპის-
კოპოსს სერგის; მოიწვია აგრეთვე
ფაზიხის ეპისკოპოსი კვი-

1) σκαραμάγγιν· *delm*, σκαρამάγγιν *J*.

2) Ἰβήρων *g*.

3) Κύροι *ef*. — 4) τὸν τοῦ Φάσιδος *gh*; Φάσιδος *dh*,

φωνοῦντα τῷ Σέργιῳ εἰς τὸ ἐν
 θέλημα καὶ τὴν μίαν ἐνέργειαν.
 Σέργιος γάρ, ἅτε Συρραγενῆς καὶ
 γονέων Ἰακωβιτῶν ὑπάρχων,
 μίαν φυσικὴν θέλγισιν καὶ μίαν
 ἐνέργειαν ἐν Χριστῷ ἠμολόγησε
 καὶ ἔγραψεν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀμ-
 φότερων στίχησας τὴν βουλὴν
 εὔρε καὶ τὸν Ἀθανάσιον συμ-
 φωνοῦντα αὐτοῖς (de Boor
 329,21—330,4).

როსი და მას ჰკითხა ამის შესახებ
 და ნახა, რომ ის ეთანხმებოდა
 სერგის ერთი ნებნსა და ერთი
 მოქმედებითი ძალის საკითხში.
 სერგი, როგორც სირიელი წარ-
 მოშობით და იაკობიტი მშობლე-
 ბის შვილი, აღიარებდა ქრისტეში
 ერთბუნებითს ნებას და ერთ მო-
 ქმედებითს ძალას, და ასეც სწერ-
 და. მეფემ ორივეს აზრი შეადარა.
 ერთმანეთს და ნახა, რომ ათანასი-
 მათ ეთანხმებოდა.

აჯანყება სომხეთში

კოსტას მეფობის

10 (651)

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐστασίσαε Πα-
 σαγνάθης, ὁ τῶν Ἀρμενίων πα-
 τრიάρχης, τῷ βασιλεῖ καὶ σπονδᾶς
 μετὰ Μαυρίου πεποίηκε δεδωκῶς
 αὐτῷ καὶ τὸν ἴδιον υἱόν. καὶ
 ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἤλθεν ἕως
 Καισαρείας Καππαδοκίας καὶ
 ἀπελπίσας τῆς Ἀρμενίας ἠπέσ-
 τρεψεν (de Boor 344,26—29).

ამ წელს აუჯანყდა მეფეს არ-
 მენიელთა პატრიარქოსი პასაგნათჳ
 მან ზავი შეკრა მავიასთან და სა-
 კუთარი ვაჟიც მისცა მას მძიჳიარ-
 ეს რომ მეფემ გაიგო, გაემართა.
 და მივიდა კაპადოკიის კესარიამდე,
 და არმენიის საქმეებში იმედვა-
 ცრუებული, უკან გამობრუნდა.

არაბთა ლაშქრობა სომხეთში

კოსტას მეფობის

12 (653)

Τούτῳ τῷ ἔτει Μαυρίας τὴν
 Ῥόδον καταλαβὼν καθείλε τὸν
 κλοσσοῦν Ῥόδου μετὰ ἁτῆς ἔτη
 τῆς αὐτοῦ ἐβρώσεως, ὃν Ἰουδαῖός
 τις ἄνηγάμενος ἔμπορος Ἐδεση-
 νὸς ἐνναχοσίას καμήλους ἐφορ-
 τωσεν αὐτοῦ τὸν χαλκόν. τῷ δ'
 αὐτῷ ἔτει Ἀβιβος, ὁ τῶν Ἀράβων
 στρατηγός, τὴν Ἀρμενίαν ἐπεσ-
 τράτευσε καὶ περιτυχὼν Μαυρια-

ამ წელს მავიამ იღო როდოსი
 და დაანგრია როდოსის ქანდაკება
 ათას სამას სამოცი წლის შემდეგ
 დღიდან მისი აღმართვისა; ის
 ერთმა იუდეველმა, ედესელმა ვა-
 ქარმა, იყიდა და ცხრაასი აქლემი
 დატვირთა მისი სპილენძით. ამავ
 წელს არაბთა სარდალმა აბიბოს-
 მა ილაშქრა არმენიის წინააღმდეგ,
 ამ რაშქრობის დროს ის წააწყდა

νόν, τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατηγόν, რომეელთა სარდალს მავრიკი-
καταδιώκει αὐτὸν ἕως τῶν Καυ- ნეს, სდია მას კავკასიის
κασίων ὄρεων καὶ τὴν χώραν მთებამდე და ეს ქვეყანა
ἐληΐσατο (de Boor 345,8-14). მიაოხრა.

იბერიის კარები

კონსტანტინეს მეფობის

II (679)

Καὶ τοῦτω τῷ χρόνῳ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἐπήλθε τῇ Θράκη· ἀναγκαῖον δὲ εἶπειν καὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Οὐνογοουνοῦρων Βουλγάρων καὶ Κοτράγων. ἐν τοῖς ἀρκυαίοις περατικαῖς μέρεσι τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν τῇ λεγομένῃ Μαιώτιδι λίμνῃ, εἰς ἣν εἰσάγεται ποταμὸς μέγιστος ἀπὸ τοῦ ὠκεανὸς καταφερόμενος διὰ τῆς τῶν Σαρματῶν γῆς, λεγόμενος Ἄτελ¹, εἰς δὲ εἰσάγεται ὁ λεγόμενος Τάναϊς ποταμὸς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν Ἰβηρίων πυλῶν ἐξερχόμενος τῶν ἐν ταῖς Καυκασίαις ἕρεσιν, ἀπὸ δὲ τῆς μίσεως τοῦ Ἄταϊ καὶ τοῦ Ἄτελ, (ἀνωθεν τῆς πρόλεχθείσης Μαιώτιδος λίμνης σχιζομένῃ τοῦ Ἄτελ) ἔρχεται ὁ λεγόμενος Κοῦφισ² ποταμὸς, καὶ ἀποδίδει εἰς τὸ τέλος τῆς Ποντικῆς θαλάσσης πλησίον τῶν Νεκροπήλων εἰς τὸ ἄκρωμα τὸ Βοοτ 356,18—357,2).

ამ წელს ბულგართა ტომი შეიჭრა თრაკიაში. საჭიროა ითქვას უნხოუენდურ ბულგართა და კოტრაგთა წარსულის შესახებ. ევქსინის პონტოს გადაღმა ჩრდილო მხარეებში, ეგრეთწოდებულ მეოტის ტბასთან, რომელშიაც ჩადის ოკეანიდან სარმატების ქვეყანაზე მომდინარე უდიდესი მდინარე, ეგრეთწოდებული ატელი, რომელშიაც თავის მხრივ ჩადის კავკასიის მთებში მდებარე იბერიის კარებიდან გამოშავალი ეგრეთწოდებული მდინარე ტანისი, ტანისისა და ატელის შეერთების ადგილიდან (ზემოთხსენებული მეოტის ტბის ზევით იყოფა ატელი) მოდის კუფისად წოდებული მდინარე და ჩადის შავი ზღვის ბოლოში ნეკროპელთა მახლობლად, «ვერძის პირად» წოდებულ კონტხთან. ლეგόμενον Κριοσ Πιρόσωπον (de

ხარკი სომხეთიდან და იბერიიდან

დასაბამიოგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის

6178

678 (686)

I

Τούτω τῷ ἔτει ἀπεστέλλει ἄμ წელს აბიმელეკი ირჩიბს გზავ-
Ἄβιμέλεχ πρὸς Ἰουστινιανὸν βα- ნის იუსტინიანესთან ზავის დასა-

1) Ἄτελ em, Ἄτελι || Ἀντελής f, Ἄταλ ed, Ἀταλής gh.

2) Κοῦφισ ce, Κοῦφισ df, Κοῦφος gh, Cuchthis ან ასტ.

βαιῶσαι τὴν εἰρήνην· καὶ ἔστοι-
 χήθη ἡ εἰρήνη οὕτως· ἵνα ὁ βα-
 σιλεὺς παύσῃ τὸ τῶν Μαρδαί-
 τῶν τάγμα ἐκ τοῦ Λιβάνου, καὶ
 διακωλύσῃ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν·
 καὶ Ἀβιμέλεχ δῶσῃ τοῖς Ῥω-
 μαίοις κατ' ἐκάστην ἡμέραν νο-
 μίσματα χίλια καὶ ἔππον καὶ
 δοῦλον· καὶ ἵνα ἔχωσιν κοινὰ
 κατὰ τὸ ἴσον τοὺς φόρους τῆς
 Κύπρου καὶ Ἀρμενίας καὶ Ἰβη-
 ρίας· καὶ ἐπεμφεν ὁ βασιλεὺς
 Παῦλον τὸν μαγιστριανὸν πρὸς
 Ἀβιμέλεχ ἀσφαλίσασθαι τὰ στοι-
 χηθέντα· καὶ γέγονεν ἔγγραφος
 ἀσφάλεια μετὰ μαρτύρων· καὶ
 φιλοτιμηθεὶς ὁ μαγιστριανὸς ὑπέ-
 στρεψεν· καὶ πέμψας ὁ βασιλεὺς
 προσελάβετο τοὺς Μαρδαίτας χι-
 λιάδας ἑβ', τὴν Ῥωμαϊκὴν δυνα-
 στεῖαν ἀκρωτηριάσας· πᾶσαι γὰρ
 αἰνῶν οἰκοῦμεναι παρὰ τῶν Ἀρά-
 βων εἰς τὰ θύρα πόλεις ἀπὸ
 Μομφουσετίας καὶ ἕως τετάρτης
 Ἀρμενίας ἀνίσχυροι καὶ ἀοίκητοι
 ἐτύγχανον διὰ τὴν ἔφοδον τῶν
 Μαρδαίτων, ὧν παρασταλέντων,
 πάνδεινα κακὰ πέπονθεν ἡ Ῥωμα-
 νία ὑπὸ τῶν Ἀράβων μέχρι τοῦ
 νῦν (de Boor 363,6—20).

დებად; ზავი შემდეგი პირობების
 საფუძველზე დაიდვა: მეფეს უნდა
 შეეჩერებინა მარდაიტთა რაზმი,
 ლიბანიდან შემოჭრილი, და მათი
 იერიშები უნდა შეეწყვიტა; აბი-
 მელექს უნდა ეძლია რომაელები-
 სათვის ყოველდღიურად ათასი
 ნომიზმა, ცხენი და მონა; საერთო
 უნდა ყოფილიყო და თანაბრად
 უნდა გაეყოთ ხარკი აკრეფილი
 კვიპროსზე, არმენიაში და
 იბერიაში. მეფემაც გაგზავნა
 აბიმელქთან პავლე მაგისტრიანე
 საზავო პირობების დასამტკიცებ-
 ლად და მოხდა წერილობითი
 დამტკიცება მოწმეების თანადას-
 წრებით. მაგისტრიანე პატივით
 იქმნა მიღებული აბიმელიძის მიერ
 და დაბრუნდა უკან. მეფემ გაგ-
 ზავნა ჯანი და შეიერთა თორმეტი
 ათასი მარდაიტი და ამით რომა-
 ელთა ძალა დაასუსტა: მთელი
 ქალაქები მოფსუესტიიდან დაწყე-
 ბული ვიდრე მეოთხე არშენამდე
 ხომ არაბთავან იყო მალღობებზე
 დასახლებული, და ისინი დაუძლე-
 რებული და გაუკაცრიელებულ
 იქმნენ იქ გაგზავნილ მარდაიტთა.
 თავდასხმების წყალობით, და რომა-
 ნიანა საშინელ უბედურებას განი-

ცდის არაბთავან იმ დროიან დაწყებული ვიდრე დღევანდლამდე.

იბერიისა და სომხეთის დამორჩილება (686 წ.)

Ἐφ' ὃν αὐτῷ ἔτει πέμπει Ἀβι-
 μέλεχ Ζιάδον τὸν ἀδελφὸν Μαυ-
 τοῦ εἰς Περσίδα κατὰ Μουχτάρ
 τοῦ ψεύστου καὶ τυράννου· καὶ
 ἀνηρέθη Ζιάδος ὑπὸ Μουχτάρ.

იმავე წელს აბიმელქი გზავნის
 ზიადეს, მავიას ძმას, სპარსეთში
 მატყუარა ტირანის მუხტარის წი-
 ნააღმდეგ. ზიადე მოკლულ იქმნა
 მუხტარის მიერ. ეს რომ შეიტყო

καὶ ἀκούσας Ἀβιμέλεχ ἔρχεται εἰς Μεσοποταμίαν, καὶ τυραννείται ὑπὸ Σαίδου. ὃν ἐπανελεύθων διὰ λόγου τὴν Δαμασκὸν πέπεικεν ἀνοῖξαι τὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο ὀλοφρονεῖ αὐτόν. Ἰουστινιανὸς δὲ νεώτερός ὢν, ὡς ἔχ' χρόνων, καὶ ἀβούλως τὰ κατ' αὐτὸν διδικῶν, ἀποστέλλει Λεόντιον τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν μετὰ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως, καὶ τοὺς ἐκεῖσε Σαρακηνοὺς κτείνοντας, ὑποτάσσει Ῥωμαίοις, ἄσχυτως καὶ Ἰβηρίαν καὶ Ἀλβανίαν, Βουκανίαν¹ τε καὶ Μιδίαν καὶ φορολογήσας τὰς χώρας πάμπαν· ἅλλα χρήματα τῷ βασιλεῖ ἀπέστειλεν. Ἀβιμέλεχ δὲ ταῦτα μεμαθηκῶς καταλαμβάνει τὸ Κερκῆσιον καὶ τὴν Θεοῦπολιν ὑπέταξεν (de Boor 363, 21—32).

აბიმელექმა, ის წავიდა მესოპოტამიაში; ამ დროს საიდმა ტირანობა დაიწყო (ახანყობა მოაწყო). აბიმელექი უკან დაბრუნდა და დაიყოლია საიდი შეეშვა იგი დამასკოში, რომელიც საიდს ჰქონდა ხელში ჩაგდებული, და ამის შემდეგ მიუხედავად რაპირიბისა, ვერაგულად მოკლა იგი. იუსტინიანემ, რომელიც ჯერ ახალგაზრდა იყო — სულ თექვსმეტი წლისა იქნებოდა — და საკმაოდ მოუფიქრებლად მართავდა სახელმწიფო საქმეებს, ლეონტი სტრატეგოსი გაეზაენა არმენიის წინააღმდეგ რომაული ჯარითურთ; ლეონტიმ გაელიტა იქაური სარკინოზები და დაუმორჩილა რომაელებს აგრეთვე იბერია, ალბანია, ბუკანია და მიდია. ამ ქვეყნებს მან ხარკი დაადგა და დიდძალი ფული გამოუგზავნა მეფეს. ეს რომ აბიმელექმა გაიგო, დაიპყრა კერკისია და თეუპოლისი დაიმორჩილა.

ლაზეთის პატრიკიონი სერგი

დასაბამითან ქვეყნისა	განკაცვებითან	ლეონტის მეფობის
6189	689 (697)	2

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐπεστράτευσεν Ἄλιδος τὴν Ῥωμανίαν καὶ πολλοὺς αἰχμαλωτίσας ὑπέστρεψεν, καὶ ἐστασίασε Σέργιος², ὁ πατρικίος τῆς Λαζიკῆς, ὁ τοῦ Βαρνουκίου, καὶ ταύτην τοῖς Ἀραβῶν ὑπέταξεν (de Boor 370, 1—3).

ამავე წელს ალიდმა ილაშქრა რომანიაზე; მან მრავალი ტყვე იგლო ხელთ და უკან გაბრუნდა. [ამ წიგნს] აჯანყდა ლაზიკის პატრიკიონის სერგი, ბარნუკის ძე. და ეს ჩვიყანა არაბებს დაუქვემდებარა.

¹) Βουκανίαν ἢ ἀνακτ., Βουλκανίαν ἢ Ἰβηρίαν ἢ.

²) სოფიერო ხელთნაწერში (e, f და m ხელთნაწერების ჯგუფისა) — Γεώργιος: კლასიკოსის გამოცემაში: Σέργιος ὁ πατρικίος τῆς Λαζიკῆς καὶ τοῦ Βαρνουκίου.

აბაზგია ლეონ ისავრიელის დროს

დასაბამითგან ქვეყნისა
6209განკაცებითგან
709(717)ლეონის მეფობის
1

Τούτω τῷ ἔτει Λέων¹ ἐβασίλευσεν ἐκ τῆς Γερμανικῶν² κατάρχουμος, τῆ ἀληθείᾳ δὲ ἐκ τῆς Ἰσαυρίας. ὑπὸ δὲ Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως σὺν ταῖς γονεῦσι μετοικίζεται ἐν Μεσημβρία τῆς Θράκης ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ βασιλείᾳ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ ἐρχομένου αὐτοῦ μετὰ τῶν Βουλγάρων, ὑπήντησεν αὐτῷ μετὰ δῶρων προβάτων φ'. φεραπυθίς δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς σπαθᾶριον αὐτὸν εὐθέως πεποίηκεν, καὶ ἔσχεν αὐτὸν ὡς γνήσιον φίλον. φθόνῳ δὲ φερόμενοί τινες πρὸς αὐτὸν διέβαλον αὐτὸν ὡς τῆς βασιλείας ὀρεγόμενον. ζητήσεως δὲ γενομένης περὶ τούτου, ὡς συκοφανταὶ κατηγορήσαν. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος ἔκτοτε ἤρξατο ὑπὸ πολλῶν λαλεῖσθαι. ὁ οὖν Ἰουστινιανὸς εἰ καὶ προφανῶς βλάφαι τοῦτον οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' οὖν βρόμος τις αὐτῷ κατ' αὐτεῦ ἐντίθεται, καὶ ἀποστέλλει αὐτὸν ἐν Ἀλανίᾳ³ μετὰ χρημάτων πρὸς τὸ συγινηῆσαι τοῦς Ἀλανοὺς κατὰ Ἀβασγίας⁴, τῶν Σαρακηῶν ἐπικρατόντων τῆν τε

ამ წელს გამეფდა ლეონი, წარმომობით გერმანიკიიდან, ნამდვილად კი ისავრიიდან. იუსტინიანე მეფის დროს, ის თავისი მშობლებითურთ გადმოსახლდა თრაკიის მესემბრიაში; ეს მოხდა იუსტინიანეს პირველი მეფობის დროს. როდესაც იუსტინიანე ბულგარელებით მიდიოდა, იგიონი შეეგება მას და საჩუქრად ხუთასი ცხვარი მიართვა. ამგვარი პატრიარქის მითხანსიამოვნებმა იუსტინიანემ მაშინვე უბოძა მას სპათარობა და თავის ჭეშმარიტ მეგობრად ჩარიცხა. ამის გამო ზოგიერთნი უშუროთ აღიძრნენ მისდამი და დააბეზღეს ის მეფესთან, სამეფო ძალაუფლები-საკენ მისიწრაფისო. ამის შესახებ გაიმართა კვლევა-ძიება და დამბეზღებელთა სამარცხვინო საქმე გამომჟღავნდა, მაგრამ იმ დროიდან დაწყებული ეს ამბავი მთელ მილეთს მოედო. იუსტინიანეს არსურდა მისთვის ამკარად ევენო, მაგრამ რაღაც უსიამოვნო გრძნობა მაინც ჰქონდა გულში ჩარჩენილი და ამიტომ ვაგზავნა ის ალანიაში; თან გაატანა რიგდარც ფული და რაავად მას წაეკეზებინა

¹) ლეონ III ისავრიელი (717—741).

²) genere Svrus („წარმომობით სირიელი“) ან ან სტ.

³) Ἀλβανία cdefm.

⁴) κατὰ Ἀβασγίας d; დანარჩენი ხელთნაწერები κατὰ Ἀβασγίαν.

Ἄβασγίαν¹ καὶ Λαζικήν καὶ Ἰβη-
ρίαν. ὁ δὲ ἀπελθὼν ἐν τῇ Λα-
ζική τὰ μὲν χρήματα ἀπέθετο
ἐν τῷ Φάσιδι², ὀλίγους δὲ λαβῶν
τῶν ἐνταπίων ἀπήλθεν εἰς Ἄψι-
λίαν³, καὶ ὑπερβὰς τὰ Καυκάσια
ὄρη ἦλθεν ἐν Ἀλανίᾳ. ὁ δὲ
Ἰουστινιανὸς θέλων ἀπολέσαι
αὐτόν, πέμψας ἐπήρε τὰ χρή-
ματα ἐκ τοῦ Φάσιδος· οἱ δὲ
Ἄλανοὶ τὸν σπαθᾶριον μετὰ πά-
σης τιμῆς δεξάμενοι καὶ τῶν λό-
γων αὐτοῦ ὑπακούσαντες εἰσήλ-
θον καὶ ἠχμαλώτευσαν τὴν Ἄβα-
σγίαν. ὁ δὲ τῶν Ἄβασγῶν κύ-
ριος δηλοῖ τοῖς Ἄλανοῖς, ὅτι
“ὡς εὗρίσκω ἄλλον τοιοῦτον ψεύ-
στην οὐκ εἶχεν Ἰουστινιανός,
ὃν ὄφειλεν ἀπολῦσαι καὶ συγ-
κινήσαι ἡμᾶς⁴ καὶ” ἡμῶν⁵ τῶν
γειτόνων ἡμῶν, εἰ μὴ τὸν ἀνθ-
ρωπον τοῦτον. ἐψεύσατο γὰρ
ἡμᾶς⁶ καὶ περὶ τὴν ὑπόσχεσιν
τῶν χρημάτων· πέμψας γὰρ ὁ
Ἰουστινιανὸς ταῦτα ἐπήρεν. ἀλλὰ
δοτε ἡμῖν αὐτόν, καὶ παρέχομεν
ἡμῖν τρισχίλια νομίσματα, καὶ ἡ
ἀπ’ ἀρχῆς ἀγάπη ἡμῶν μὴ δια-
λυθῆ.” οἱ δὲ Ἄλανοὶ εἶπον, ὅτι
“ἡμεῖς οὐκ ἔνεκεν χρημάτων ὑπη-
κούσαμεν αὐτῷ, ἀλλὰ διὰ τὴν
τοῦ βασιλέως ἀγάπην.” πάλιν δὲ

ალანები აბასგიის წინააღმდეგ,
იმ დროს როდესაც სარკინოვნებს
ეპყრათ აბაზგიაც, ლაზიკეც და იბე-
რიაც. ისიც გაემგზავრა და, ლაზი-
კეში რომ ჩავიდა, ფული ფაზისში
დასტოვა შესანახავად, თან წაი-
ყვანა რამდენიმე კაცი ადგილობ-
რივთაგან და აფსილიაში წა-
ვიდა: შემდეგ ვადალახა კავკასიის
მთები და ალანიში მივიდა. რად-
გან იუსტინიანეს სურდა მისი მო-
სპობა, ამიტომ მან კაცი გაუგზავ-
ნა და წამოაღებინა ფაზისიდან ის
ფული. ამასობაში ალანებმა დიდის
პატივით მიიღეს სპათარი, დაუ-
ჯერეს მის ნათქვამს, შეიჭრნენ
აბაზგიაში და წარტყვევნეს ეს ქვე-
ყანა. აბაზგების მთავარმა შეუთვი-
ლა ალანებს: „როგორც ვხედავ,
იუსტინიანეს არ ჰყოლია ამ ადა-
მიანზე უფრო მატყუარა სხვა ვინ-
მე, რომ გამოგზავნა ჩვენ დასა-
ლუშავად და თქვენ ასამოძრავებ-
ლად ჩვენ წინააღმდეგ. მან მო-
გატყუათ თქვენ ფულების დაპირე-
ბითაც; იუსტინიანემ ხომ კაცი
გამოგზავნა და ის ფულები წააღე-
ბინა. მოგვევარეთ ჩვენ ის კაცი და
სამათას ნომიზმას მოგცემთ და იმ-
თავითვე ჩვენ შორის არსებულ
სიყვარული არ დაირღვევა“. ალა-
ნებმა უპასუხეს: „ჩვენ ფულის გუ-

¹) τῶν Σαρακηνῶν—Ἄβασγίαν Ἰβηρίαν-ის შემდეგ.

²) Φασίδι f.

³) Ἀψηλείαν h, Ἀψηλίαν c, Ἀψηλίαν df, Ἀψηλείαν g.

⁴) ἡμᾶς d.—⁵) καὶ ἡμῶν cd.

⁶) ἡμᾶς d.

აკლია g, ხოლო ehn-ში ვადატანილია

οἱ Ἀβασγοὶ πέμπουσι πρὸς αὐ-
 τοὺς λέγοντες, ὅτι “ὅτε ἦμῖν αὐ-
 τόν, καὶ παρέχόμεν ὑμῖν ἕξακισ-
 χίλια νομίσματα. οἱ δὲ Ἄλανοὶ
 θέλοντες καταμαθεῖν τὴν χώραν
 τῶν Ἀβασγῶν συνέθεντο λαβεῖν
 τὰ ἕξακισχίλια νομίσματα καὶ
 δοῦναι τὸν σπαθῆριον. οἱ δὲ
 Ἄλανοὶ ἐπαύρησαν τῷ σπαθῆρι
 πάντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι “ὧς
 ἕρξῃς ἢ ἐδός ἢ ἐπὶ Ῥωμανίαν
 ἄγουσα κεκλεισμένη ἐστίν, καὶ
 πῶς παρελθεῖν οὐκ ἔχεις· ἀλλὰ
 μᾶλλον τραπευσόμεθα καὶ συντα-
 ξώμεθα αὐτοῖς, ὅτι παραδίδομέν
 σε, καὶ ἀπολύομεν ἅμα αὐτοῖς
 ἀνθρώπους ἡμῶν καὶ καταμαν-
 θήνομεν τὰς κλεισούρας αὐτῶν
 καὶ κουργεῶμεν καὶ ἀφανίζομεν
 τὴν χώραν αὐτῶν καὶ ποιοῦμεν
 τὴν θεραπείαν ὑμῶν.” τῶν δὲ
 ἀποκρισῆσθαι τῶν Ἄλανῶν
 ἀπελθόντων εἰς Ἀβασγίαν καὶ
 συνθεμένων παραδίδειν τὸν σπα-
 θῆριον, πλειστα ξένια παρ’ αὐ-
 τῶν εἰλήφασιν· καὶ πλείονας ἀπο-
 κρισῆσθαι πάλιν ἀποστέλλουσι
 μετὰ καὶ τῆς ποσότητος τοῦ χρυσοῦ
 πρὸς τὸ παραλαβεῖν τὸν σπαθῆ-
 ριον. οἱ δὲ Ἄλανοὶ λέγουσι τῷ
 σπαθῆρι, ὅτι “οἱ ἄνθρωποι
 οὗτοι, καθὼς καὶ προείπομεν, ἐπὶ
 τὸ λαβεῖν σε παρεγένοντο, καὶ
 ἡ Ἀβασγία ἐκδέχεται σε. καὶ ἐπεὶ
 πλησιάζομεν αὐτοῖς, πραγματευ-
 ται ἀπερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς οὐ
 διαλείπουσιν. λοιπὸν ἵνα μὴ δια-
 βληθῆ ὁ σκοπὸς ἡμῶν, παραδώ-

ლისთვის კი არ დაემორჩილები-
 ვართ მას, არამედ მეფის სიყვარულით“. აბაზგებმა კვლავ გაუზ-
 ხანეს მოციქულები და შეუთვალეს:
 „მოგვევარეთ ჩვენ ის კაცი და ექვს
 ათას ნომინზმას მოგვცემთ“. უნდო-
 ღათ დაეზვერათ აბაზგების ქვეყა-
 ნა და დათანხმდნენ აეღოთ ექვსი
 ათასი ნომინზმა და გაეცათ სპათა-
 რი. ალანებმა გაანდვეს ყველაფე-
 რი სპათარს და უთხარეს მას: „რო-
 გორც ხედავ, რომანინსაკენ მიმა-
 ვალი გზა დაკეტულია და არა ჩანს,
 თუ რა გზით შესძლებ წასვლას.
 უფრო უკეთესი იქნება, თუ ასე
 მოვუწყობთ იმათ საქმეს, რომ შენ
 მოგვცემთ ალანებს და თან ჩვენს
 კაცებს გაგაყოლებთ და ასე მოვა-
 ხერხებთ მათი კლისურების დაზ-
 ვერვას, მერე თავს დავესხმით და
 დავარბევთ მათ ქვეყანას და აზნი-
 რად მოვაგვარებთ ჩვენს საქმეს“. ალანთა ელჩენი (აპოკრისიარები)
 გაემგზავრნენ აბაზგიაში და შეუ-
 თანხმდნენ მათ, რომ გადასცემ-
 დნენ სპათარს, და მიიღეს მათგან
 დიდძალი საჩუქარი; აბაზგებმა
 უფრო მეტი ელჩი გააყოლეს მათ,
 თან დიდძალი ოქრო გაატანეს და
 დაავალეს წამოეყვანათ სპათარი:
 ალანებმა უთხარეს სპათარს; „ეს
 კაცები, როგორც წინათ გითხა-
 რით, შენ წასაყვანად მოვიდნენ
 და აბაზგის უნდა ჩააბარონ შენი
 თავი. რადგან ჩვენ ახლო ურთი-
 ერთობა გვაქვს მათთან, ჩვენი ვაჭ-
 რები განუწყვეტლივ დადიან იმათ
 ქვეყანაში. სხვათა შორის, რათა

σομέν σε φανερώς· και ἀπεικινούντων ἡμῶν ἀπολύομεν κρυπτῶς ἐκ τῶν ὀπίσω, και ἐκείνους μὲν ἀποκτένν·μεν¹, σὲ δὲ κρυπτομεν, ἕως ἂν σωρευθῆ ὁ λαὸς ἡμῶν και ἀσυμφανῶς² εἰσέλθωμεν ἐν τῇ γῆ αὐτῶν.” ὁ και γέγονεν. παραλαβόντες γὰρ οἱ τῶν Ἀβασγῶν ἀποκρισάριον τὸν σπαθᾶριον σὺν τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ, δῆσαντές αὐτοὺς ἀπήρχοντο· καταλαβόντες δὲ ἐκ τῶν ὀπισθεν οἱ Ἀλανοὶ σὺν τῷ Ἰταξῆ³, τῷ κυρίῳ αὐτῶν, ἀποκτένουσι⁴ τοὺς Ἀβασγούς, τὸ δὲ σπαθᾶριον ἔκρυσαν. και στρατολογήσας ἐκίνγησε κατὰ Ἀβασγίας και ἀπροσδοκῆτως εἰσελθὼν τὰς κλεισθῦρας πλείστην αἰχμαλωσίαν και ἀφανισμόν εἰς τοὺς Ἀβασγούς ἀπειργάσαστο⁵. ἀκρούσας δὲ ταῦτα Ἰουστινιανός, βτικαὶ χωρὶς τῶν χρημάτων τὰ τῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ γέγονεν, πέμπε· γράμματα πρὸς τοὺς Ἀβασγούς, ὅτι “ἐὰν διασώσητε ἑ τὸν σπαθᾶριον ἡμῶν και παρελθεῖν ἐάσητε δι’ ἡμῶν ἀβλαβῆ, πάντα τὰ πταίσματα ἡμῶν συγχωρῆσῃμεν ἡμῖν. οἱ δὲ μετὰ χαρᾶς ταῦτα δεξάμενοι, ἀπέστειλαν πάλιν εἰς Ἀλανίαν⁷,

ჩვენი მიზანი არ გაცუდლეს, აშკარად გადავცემთ იმათ შენ თავს; და, როდესაც ისინი აქედან დაიძვრიან, ფართულად ვაგათავისუფლებთ შენ ზურგიდან: იმათ ამოვულებტო, შენ კი ვადავმალავთ, სანამ ჩვენი ხალხი მოგროვდებოდეს და მწვილობიანობის დარღვევის შემდეგ აბაზგების ქვეყანაში შევიჭრებოდეთ“. ასეც მოხდა. აბაზგების ელჩებმა ჩაიბარეს სპათარი და მისი ვამყოლები, შემორკეს ისინი და წვაიღნენ. ალანები მათი მთავრის, იტაზის³, მეთაურობით უკანიდან დაეწვივნენ აბაზგებს და ამოვლიტეს ისანი, სპათარი კი დამალეს. ივანმა შეკრიბა ჯარი, დაიძრა აბაზგის წინააღმდეგ, მოულოდნელად შეიჭრა კლისურებში, დიდძალი ნატყვენავი ჩაიგდო ხელთ და დაარბია აბაზგები. ეს რომ იუსტინიანემ გაიგო, სახელდობრ, რომ მისი დევალება უფულოდაც შესრულდა, წერილი გაუუზავნა აბაზგებს—თუ ჩემს სპათარს გადაარჩენთ და უვნებლად გამოატარებთ თქვენს ქვეყანაზე, ყველა თქვენს შეტოდებას ვაპატივებთო. იმათაც სიხარულით ისმინეს ეს. კვლავ მოციქულები გაავზავნეს

¹) ἀποκτένομεν *fm*, ἀποκταίνομεν *h*.

²) ἀσυμφανῶς *d*, დანძრხენ ხელთნაწერებში ἀσυμφῶσως.

³) Ἰταξῆ *efm*, Ἰταξῆ *h*, Ἰταξῆ *g*, cum ὧσითaxi ან ა ს ტ.—მარკვარტის, ახროთ «Ἰταξῆς ἀπὸ vitaxa არის პითაქῆς, ქართული „პიტიახში“, „პიტიახში“-სომხური „ბდიაშხ“» (Streifzüge 166).

⁴) ἀποκτένουσι *fm*, ἀποκταίνουσι *h*.

⁵) αἰχμαλωσίαν εἰς τοὺς Ἀβασγούς και ἀφανισμόν *edgh*.

⁶) δώσητε *h*.

⁷) εἰς Ἀλβανίαν *efm*.

λέγοντες ὅτι: “δίδομεν ἡμῖν ἕψιδας τὰ τέχνα ἡμῶν, καὶ ὁότε ἡμῖν τὸν σπαθῆριον, ἵνα ἀπολίσσωμεν αὐτὸν πρὸς Ἰουστινιανόν. ὁ δὲ σπαθῆριος τοῦτο οὐ κατεδέξατο, εἰπὼν, ὅτι “δύναται ὁ θεὸς ἀνοΐξαι μοι θύραν τοῦ ἐξελεῖν. ἐπεὶ δι’ Ἀβραχὰς οὐκ ἐξέρχομαι.” μετὰ δὲ χρόνον τινὰ φασάτων Ῥωμαίων καὶ Ἀρμενίων εἰσελθόντων ἐν Λαζική καὶ τὴν Ἀρχαίοπολιν πολιορκούντων, ἀκουσάντων τε τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἔλευσιν, ἀνεχώρησαν. ἀποσπασθέντες δὲ ἐξ αὐτῶν ἕως τῶν διακοσίων ἀνηλθον ἐν τοῖς μέρεσιν Ἀφιλίας¹ καὶ τῶν Καυκασίων πραιδεύοντες. τῶν δὲ Σαρακηνῶν καταλαβόντων τὴν Λαζικήν, φυγῆς χρησάμενος ὁ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἀρμενίων² λαὸς ἐπὶ τὸν Φῶσιν³ ἐπέστρεψαν⁴, οἱ δὲ διακόσιοι ἀπομείναντες εἰς τὰ Καυκάσια ἔρη ἔστησαν ληστεύοντες ἑαυτῶν. οἱ δὲ Ἄλανοι μαθόντες τοῦτο ἐπέλαβον πληθὺς Ῥωμαίων εἶναι ἐν τοῖς Καυκάσις καὶ χαρέντες λέγουσι τῷ σπαθῆρι, ὅτι “οἱ Ῥωμαῖοι⁵ ἐπλησίασαν, ἀπελθε πρὸς αὐτούς.” λαβῶν δὲ ὁ σπαθῆρις πεντήκοντα Ἄλανοὺς καὶ ὑπερβᾶς μετὰ κυκλοπόδων Μαῖου μηνὸς τὰς χιόνας τῶν Καυκασίων εὑρεν αὐτούς, καὶ ἐν

ალანიაში და შეუთვალეს: „მძევლებად ჩვენს შვილებს მოგვცით და მოგვეცით სპათარი, რათა იგი იუსტინიანეს გადაეუგზავნოთ“. მაგრამ სპათარი არ დაყაბულდა ამას; მან თქვა: „იქნებ ღმერთმა კარი გამიღოს გასასვლელად, აბაზგიის გზით კი არ წავალო“. ცოტა ხნის შემდეგ, როდესაც რომაელები და არმენიელები ლაზიკეში შეიჭრნენ და არქეოპოლისს ალყა შემოარტყეს და როდესაც მათ შიეტყეს სარკინოხეობის მოსვლის შესახებ, ისინი უკან გაბრუნდნენ. ზოგიერთი მთგანი, დაახლოებით ორასი კაცამდე, ჩამორჩა და მოედო აფსილიის და კავკასიის მხარეებს დარბევის მიზნით. როდესაც სარკინოხეობი ლაზიკეში მოვიდნენ, რომელთა (და არმენიელთა)² ჯარი გაიქცა და ფაზისისკენ დაიხია. ის ორასი კაცი კი, რომელიც კავკასიის მთებში შერჩა, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა და ყაჩაღობას მიჰყო ხელი. ეს რომ ალანებმა გაიგეს, იფიქრეს რომაელთა ჯარია კავკასიის მთებშიო და განარებულეებმა უთხრეს სპათარს: „რომაელები მოახლოვებულან და გასწი მათთან“. სპათარმა თან გაიყოლა ორმოცდაათი ალანი, თხილამურების საშუალებით გადალახა თოვლიანი კავკასიონი—სხვათა შოხის მასი იყო—და იბრ

1) Ἀφιλίας *efm.*

2) καὶ Ἀρμενίων *აკლია h.*

3) Φῶσιν *deghm*, Φῶσιν *c.*— 4) ἐπέστρεψεν *g.*

5) Ῥωμαῖς *adem*, Ῥωμαῖς *f.*

πολλῆ χαρᾷ γεγονῶς ἡρώτα, “πεῦ ἐστὶν ὁ λαός;” οἱ δὲ εἶπον· “τῶν Σαρακηῶν ἐπιπεσόντων, ἐπὶ Ῥωμαίαν ὑπέστρεψαν. ἡμεῖς δὲ μὴ δυνηθέντες ἐπὶ Ῥωμαίαν ἀπελθεῖν ἐπὶ Ἀλαίαν ἡρχόμεθα”. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· “τί ποιῶμεν ἄρτι;” οἱ δὲ εἶπον, ὅτι “διὰ τῆς χώρας ταύτης ἀδύνατόν ἐστι διελθεῖν ἡμᾶς.” ὁ δὲ σπαθᾶριος ἔφη· “οὐκ ἔστι δύνατόν δι’ ἄλλης ὁδοῦ ἐξελεθεῖν.” κάστρον οὖν διήρχεν ἐκεῖσε, ἐπιλεγόμενον Σιδηρόν, ἐν ᾧ ἦν τοποτηρητῆς Φαρασμάχιός τις¹ τοῦνομα ὑπὸ τοῦς Σαρακηνοῦς τυγχάνων καὶ εἰρήνην ἔχων μετὰ τῶν Ἀρμενίων. πέμψας οὖν ὁ σπαθᾶριος· δηλοῖ αὐτῷ, ὅτι “ἔφ’ ὅσον εἰρήνην ἔχεις μετὰ τῶν Ἀρμενίων, εἰρήνευσον καὶ μετ’ ἐμοῦ· καὶ γενοῦ ὑπὸ τῆν βασιλείαν² καὶ δὸς ἡμῖν συναρσιν τοῦ κατελθεῖν ἐν τῆν θαλάσσην καὶ περᾶσαι εἰς Τραπεζუნτα.”³ “τοῦ δὲ μὴ ἐλομένου τοῦτο ποιῆσαι, πέμπει ὁ σπαθᾶριος· ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ καὶ Ἀρμενίους, παραγγείλας αὐτοῖς ποιῆσαι ἔγκρυμμα· “καὶ ὅτε ἐξέρχονται ἐκ τοῦ κάστρου εἰς τὸν κάματον, χειρώσασθε ἐξ αὐτῶν ὄσους δύνασθε, καὶ τὰς πόρτας κρατήσατε ἐκ τῶν ἔξω, ἕως ἂν καὶ ἡμεῖς φθάσωμεν.” τῶν δὲ ἀπελ-

ვა რომაელები; დიდად გახარებულიმა ჰკითხა—სად არის ჩვენი ჯარიო? იმათ მიუგეს: „სარაკინოზები დაეცნენ რომანიას და ჩვენები უკან გაბრუნდნენ, ჩვენ კი ვერ მოვახერხეთ რომანიასი გასვლა და მოვედით ალანიასი“. სპათარმა ჰკითხა მათ: „რა ექნათ ახლოო?“ იმათ მიუგეს: „ამ ქვეყანაზე შეუძლებელია გავაღწიოთო“. მაშინ სპათარმა უთხრა მათ: „განა სხვა გასასვლელი გზა არ არის? აქ ხომ ერთი ციხე იყო, ეგრეთწოდებული «რკინის ციხე», სადაც მცველად იჯდა ვინმე ფარასმანი, სარაკინოზთაგან დაყენებული; მას მშვიდობიანი ურთიერთობა ჰქონდა არმენიელებთან“. სპათარმა კაცები გაავხანა მასთან და შეუთვალა: „რამდენადაც შენ არმენიელებთან მშვიდობიან ურთიერთობაში ხარ, მეც დამიხვედი; დაეჭვემდებარე რომაელთა ძალაუფლებას და დაგვენმარე, რომ ჩავიდეთ ზღვის ნაპირამდე და იქიდან ტრაპეზუნტში გადავიდეთ“. ფარასმანი რომ ამაზე არ დათანხმდა, სპათარმა გაავხანა მასთან რამდენიმე თავისი კაციც და არმენიელებიც და დაავალა მათ ჩასაფრებულთაყენენ. „როდესაც ჯარის კაცები—უთხრა მან—სამუშაოზე გამოვლენ ციხიდან, დაიჭიროეთ ისინი, რამდენსაც შესძლებთ, და, სანამ ჩვენ მოვისწვრებდეთ,

¹) Φαρασαμασιότης ἡ.

²) ὑπὸ τῆν βασιλείαν Ῥωμαίων ἢ, sub regno meo ანანტ.

³) ad Trapezuntensium loca ანანტ.

θόντων και ποιησάντων τὸ ἔγκρυμμα, καὶ τοῦ λαοῦ ἐξελθόντος εἰς τὸν κάματον, ἄφρω ἐπιπεσόντες τὴν τε πόρταν ἐκράτησαν καὶ πολλοὺς ἐξώγρησαν. τοῦ δὲ Φαρασμανίου¹ ἐν τῷ κάστρῳ μετ' ὀλίγων μείναντος, κατέλαβε καὶ ὁ σπαθάριος καὶ προσλαλήσας τῷ Φαρασμανίῳ², ὅπως ἀνόηξιν³ τὰς πόρτας μετ' εἰρήνης⁴ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐκρότησεν πόλεμον τοῦ δὲ κάστρου ὄχυροῦ ὄντος, λαβεῖν αὐτὸ οὐκ ἠδύναντο. Μαρτῖνος δὲ, ὁ πρῶτος τῶν Ἀψιλῶν⁵, μαθὼν πολιορκεῖσθαι τὸ κάστρον φόνῳ συνεσχέθη, νομίσας πολὺν λαὸν εἶναι σὺν τῷ σπαθάριῳ· καὶ λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τριακοσίους ἀπήλθε πρὸς τὸν σπαθάριον λέγων, ὅτι “ἐγὼ σε διασώζω ἕως τῆς παραθλάσσιαις.” ὁ δὲ Φαρασμάνιος ἔωρακώς τὴν περιστάσιν ἔφη πρὸς τὸν σπαθάριον· “λάβε τὸ τέκνον μου ὄψιδα, καὶ ὁμολογῶ δουλεύειν τῇ βασιλείᾳ.” ὁ δὲ λαβὼν τὸ τέκνον αὐτοῦ λέγει αὐτῷ· “ποιῶν ὄσῳλον ἑαυτὸν τῆς βασιλείας καλεῖς, ὅτι ἐναπόκλειστος ὢν λαλεῖς ἡμῖν; ἀδύνατόν ἐστιν ἡμῖν ἀναχωρηῆσαι, μέχρις ἂν παραλάβωμεν τὸ κάστρον.” τότε λέγει ὁ Φαρασμάνιος·⁶ “δὲός μοι

გარეთა კარები გეპყრათ“. ისინიც წავიდნენ, ჩსათფრდნენ და, როდესაც ჯარისკაცები სამუშაოზე გამოვიდნენ, უეცრად თავს დაესხნენ, მრავალი მათგანი დაატყვევეს და ციხის კარებიც დაიჭირეს. რადგან ფარასმანი მცირეოდენი ჯარით იყო დარჩენილი ციხეში, სპათარი იქვე გაჩნდა და გამოელაპარაკა ფარასმანის, რათა მას მშვიდობიანად გაეღო ციხის კარები; მაგრამ იმან არ ისურვა ეს და ომი გააჩაღა. რადგან ციხე მაგრად იყო დაცული, სპათახმა ვერ შესძლო მისი აღება. მარინემ, აფსილთა შორის უპირველესმა კაცმა, გაიგო ციხეს ალყა აქვს შემორტყმული და ის მიშმა შეიპყრო, რადგან ეგონა, რომ სპათარს თან დიდძალი ჯარი ჰყავდა. მან თან წაიყვანა სამასი კაცი. მივიდა სპათართან და უთხრა მას: „მე შენ დაგიკავ და მშვიდობით მიგაცილებ ზღვის ნაპირამდელა“. ფარასმანიმ რომ დაინახა, თუ რა გარემოცვაში იყო, მიმართა სპათარს: „მძევლად მიიღოვი ჩემი შვილი და აღთქმას ვლებ დავემორჩილო ძალაუფლებასაო“. სპათარმაც ჩაიბარა მისი შვილი მძევლად და უთხრა ფარასმანის: „რანაირად უწოდებ შენ თავს მეფის ძალაუფლების მორჩილად, როდესაც ცი-

¹) Φαρασμάνου g.

²) τῷ Φαρασμάνῳ d.

³) τὰς πόρτας აკლია *efm* და ანასტასიუსი.—⁴) μετ' εἰρήνης აკლია *cdgh*.

⁵) Ἀψιλῶν d.

⁶) Φαρασμάνιος d და ანასტ.

λόγον.” ὁ δὲ σπαθάριος ἔδωκεν αὐτῷ λόγον¹ μῆδὲν αὐτὸν ἀδικῆσαι ἀλλὰ μετὰ τριάκοντα ὀνομάτων μόνον εἰσελθεῖν ἐν τῷ κάστρω. τοῦτόαυτὸν δὲ τὸν λόγον μὴ φυλάξαντος, παρήγγειλε τῷ σπασαρχομένῳ αὐτῷ τριάκοντα, ὅτι “ἐν τῷ εἰσελθεῖν ἡμᾶς κινήσατε τὰς πόρτας, καὶ ἄς² εἰσελθῶσι πάντες.” καὶ τούτου γενομένου, ἐπέτρεψε³ βληθῆναι πῦρ εἰς τὸ κάστρον. γενομένης δὲ πυρκαϊᾶς μεγάλης, ἐξῆλθον αἱ φαμίλαι ἀρπάζουσαι εἴ τι ἦεν βαντο βαστάσαι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν· καὶ ποιήσας ἄλλας τρεῖς⁴ ἡμέρας κατέλυσε τὰ τεῖχη ἕως τῆς γῆς καὶ ἀποκινήσας κατήλθεν ἐν Ἀψιλίᾳ⁵ μετὰ καὶ Μαρίνου, τοῦ πρώτου αὐτῶν, ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀψιλῶν μετὰ μεγάλης τιμῆς. κακείθεν κατελθὼν ἐν τῇ παραθαλασσίᾳ ἀντεπέρασέ καὶ ἦλθε πρὸς Ἰουστινιανόν. τῆς δὲ Ἰουστινιανου ἀναρρεθέντος, καὶ τοῦ Φιλιππικῶς τυφλωθέντος, βασιλεύει ὁ Ἀρτέμιος καὶ προβάλλεται αὐτὸν στρατηγὸν εἰς ἀνατολικούς. τοῦ δὲ Θεοδοσίου βασιλεύσαντος, καὶ τοῦ Ἀρτεμίου ἐκδιωχθέντος, καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας συγκεχυμένης οὕσης ἔκ τε βαρβάρων ἐπιδρομῆς καὶ ἐκ τῶν τοῦ

ხეში ჩაკეტილხარ და ისე გველაპარაკებო ჩვენ? შეუძლებელია ისე გავშორდეთ აქაურობას, რომ ციხეს არ დავეპატრონოთო“. მაშინ ფარასმანიმ უთხრა: „სიტყვა მომეცი [ხომ აჩაფეხის მივებო]“. სპათარმა მისცა მას სიტყვა, რომ უსამართლოდ არ მოეციდებოდა მას და მხოლოდ ოცდაათი კაცის თანხლებით შევიდოდა ციხეში. სპათარმა ეს სიტყვა გატეხა და განკარგულემა მისცა თავის ოცდაათ მხლებელს: „შესვლისთანავე დავეპატრონოთ ციხის კარებს და ყველა დანარჩენებიც შემოვიდნენ ციხეშიო“. და ასეც მოხდა. შემდეგ მან უბრძანა ცეცხლს მიეცით ციხეო. გაჩნდა დიდი ხანძარი. ოჯახები გამოცვივდნენ ციხიდან და თავიანთი ქონებიდან დაიტაცეს, რისი ტარებაც კი შეეძლოთ; ასე გაგრძელდა კიდევ სამი დღე; ციხის კედლები მიწასთან გაასწორეს; შემდეგ სპათარი დაიძრა იქიდან და ჩავიდა აფსილიაში, თან ახლდა მარინე, აფსილბმა ის დიდის პატივით მიიღეს. იქიდან ჩავიდა ზღვის ნაპირას, გადასცურა გადამა ნაპირისაკენ და მივიდა იუსტინიანესთან. იუსტინიანე მოეკლათ, ფილიპიკეც დაებრმავებინათ, და შეფოხდა არტემი, რომელმაც ანატოლიკის სტრატეგო-

1) ὁ δὲ σπ. ἔδ. αὐτῷ λόγον აკლია cdgh.— 2) ἄς c, ἄς eghm, აკლია d.

3) ἐπέτρεψε efm, ἐκέλευσε cdgh, rediit (ე. ო. ὑπέστρεψε) ანასტ.

4) τρεῖς] triginta ანასტ.

5) Ἀψιλία efm, Dapsilia ანასტ.

მაკარის წამება.

დასაბამითან ქვეყნისა
6232განკაცებითან
732 (740)ლეონის მეფობის
24

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἀνεῖλεν Ἰσάμ, ὁ τῶν Ἀράβων ἀρχηγός, τοὺς κατὰ πᾶσαν πόλιν τῆς ἡπ' αὐτὸν ἀρχῆς αἰχμαλώτους; χριστιανούς, ἐν αἷς καὶ Εὐσταθίαις, ὁ μακάριος ὑπὲρ Μαρριανὸν¹ τὸν περὶ βλεπτοῦ πατριῶν, πᾶσι βιασθεῖς καὶ τὴν αὐτοῦ ἐλκρινῆ πίστιν μὴ ἀρνησάμενος μάρτυς ἀληθῆς ἀνεδέχθη εἰς Χαρράν, πόλιν οὖσαν τῆς Μεσοποταμίας ἐπίσημον, ἔνθα καὶ τὰ τίμια αὐτοῦ καὶ ἄγια λείψανα ἰάσεις παντοίας ἐπιτελοῦσι φεῖξ χάριτι (de Boor 414,3—9).

ამავე წელს არაბთა სარდალმა ისამმა ვაელიტა მისი გამგებლობის ქვეშ მყოფ ყველა ქალაქის ქრისტიანი ტყვეები, მათ შორის იყო ნეტარი-მაკარი, ბრწყინვალე პატრიკიოსის მარინეს¹ ძე; ის ძალიან აწვალეს, მაგრამ მან არ უარჰყო თავისი წრფელი რწმენა და იგი ქეშმარიტ მარტივლად იქნა გამოცხადებული ქარანში, მესოპოტამიის განთქმულ ქალაქში, სადაც მისი პატიოსანი და წმინდა ნეშტი ყოველგვარ განკურნებას ანიჭებს ხარხს ღეთის წყალობით.

მიწისძვრა კასპიის კარებთან

დასაბამითან ქვეყნისა
6235განკაცებითან
735 (743)კონსტანტინეს მეფობის
3

Τούτῳ πῶ ἔτει κατὰ βόρρην ἐφάνη σημεῖον, καὶ κόνις κατῆλθεν εἰς τόπους. γέγονε δὲ καὶ σεισμός εἰς τὰς Κασπίας πύλας (de Boor 418,14—15).

ამ წელს ჩრდილოეთით გამოჩნდა ნიშანი და ახრო-მახრო აღვილებში მტვერი დადგა. მიწისძვრა აღწევდა თვით კასპიის კარებამდე.

თურქების გადმოხვლა კასპიის კარებით

დასაბამითან ქვეყნისა
6255განკაცებითან
755 (763)კონსტანტინეს მეფობის
23

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἐξῆλθον Τοῦρκοι ἐκ τῶν Κασπίων πύλων

ამავე წელს თურქები შემოვიდნენ კასპიის კარებით და ბევრნი

¹სხეებულნი „პატრიკიოსი მარინე“ იგივე „აფსილთა შორის უპირველესი“ მარინეა როგორც შენიშენაში ჩვენ მიერ მოყვანილი ვარიანტებიდან ჩანს, ხელთნაწერები იძლევიან ხან Μαριανόν, ხან Μαρίον.

² Μαριανόν f და ანასტ.; Μαρίον და ნარჩენი ხელთნაწერები.

καὶ ἀνείλον πολλοὺς εἰς Ἄρμε- ვაჟლიტეს არმენიაში, ლიდძალი
 νίαν καὶ ἔλαβον αἰχμαλωσίην ტყვეც წაასხეს და უკან გაბრუნდ-
 πολλήν καὶ ἠπέστρεψαν (de ნენ.
 Boor 433,26—28).

თურქების შემოსევა იბერიაში

დასაბამითაჲნ ქვეყნისა განკაცებითაჲნ კონსტანტინეს მეფობის
 6256 756 (764) 24

Τούτω τῷ ἔτει ἐξήλθον πάλιν ამ წელს კვლავ მოადგნენ თურ-
 οὶ Τοῦρκοι εἰς τὰς Κασπίας πύ- ქები კასპიის კარებს და შეიჭრ-
 λας καὶ εἰς Ἰβηρίαν, καὶ πο- ნენ იბერიაში; არაბებსა და მათ
 λεμήσαντες μετὰ τῶν Ἀράβων¹, შორის გაიმართა ომი, ორივე
 ἐξ ἀμφοτέρων ἀπώλοντο πολλοὶ მხრიდან ბევრნი დაიღუპნენ.
 (de Boor 435,20—22).

¹) μετὰ τῶν Ἀράβων| cum Avaribus ანანტ.

ტირაჟი—1000.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად—12/II--41 წ.

ზე 5548.

ანაწყოების ზომა— $6 \times 10 = 45.000$ სასტ. ნიშანი.

ფორმ. რაოდ. $\left\{ \begin{array}{l} \text{სასტამბო—8} \\ \text{საავტორო—9} \end{array} \right.$

სტამბის შეკვეთა—№ 707

КОНСТАВНИ ЛИСТ
ЗА ДИГИТ
ИЗДАНИЕ № 210 0370

80a

ფანსი 5 მან.

320/23